

๐๑๕๔๑๕

ภักดีชุมพลปริทรรศน์

JOURNAL OF PHAKDI CHUMPOL REVIEW[JPCR]

ปีที่ 1 ฉบับที่ 1 มกราคม-เมษายน 2566 Vol.1 No.1 January-April 2023

ISSN 3057-0514 [ONLINE]

082-134-1049, 064-442-4698

jornal.huaihinfon@gmail.com

วารสารภักดีชุมพลปริทรรศน์

Journal of Phakdi Chumpol Review

ปีที่ 1 ฉบับที่ 1 [มกราคม-เมษายน 2566]

Vol.1 No. 1 [January-April 2023]

วัตถุประสงค์

1. เพื่อเป็นวารสารตีพิมพ์เผยแพร่บทความวิชาการ บทความวิจัย บทความปริทัศน์หนังสือและบทความวิชาการประเภทอื่นๆ
2. เพื่อเป็นสื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้เชิงวิชาการของนักวิจัยและนักวิชาการทั้งในประเทศไทยและต่างประเทศ
3. เพื่อเป็นวารสารเสนอองค์ความรู้ที่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนามนุษย์ตามหลักการศึกษาเชิงพุทธศาสตร์ และศาสตร์ต่างๆ
4. เพื่อพัฒนาวารสารให้เป็นไปตามเกณฑ์มาตรฐานการประกันคุณภาพการศึกษาและเป็นการส่งเสริมการพัฒนาคุณภาพผลงานการวิจัยและบทความทางวิชาการทางพระพุทธศาสนาและศาสนาต่างๆ รวมทั้งปรัชญาให้เป็นไปตามเกณฑ์มาตรฐาน TCI

เจ้าของ

กองบรรณาธิการวารสารภักดีชุมพลปริทรรศน์

สำนักศาสนศึกษาวัดห้วยหินฝน

หมู่ที่ 8 ตำบลวังทอง อำเภอภักดีชุมพล จังหวัดชัยภูมิ 36260

โทรศัพท์ 082-134-1049, 064-442-4698

อีเมล jornal.huaihinfon@gmail.com

ที่ปรึกษา

พระเทพภาวนาวิกรม
พระศรีสังญาณมุนี, ผศ.ดร.
พระมหามหามวินทร์ ปุริสุตตโม, ผศ.ดร.
พระมหานุประสิทธิ์ วราภินโนโท
พระมหาจิรวัฒน์ กนตวณโณ (กันจ), รศ.ดร.

พระมหามงคลกานต์ จิตธมโม, รศ.ดร.

ที่ปรึกษาเจ้าคณะจังหวัดชัยภูมิ
เจ้าสำนักวัดห้วยหินฝน
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
อาจารย์ใหญ่สำนักเรียนวัดห้วยหินฝน
ผู้อำนวยการศูนย์อาเซียนศึกษา
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บรรณาธิการ

พระมหานรินทร์ สุรบุญโณ, ผศ.ดร.

บรรณาธิการผู้ช่วย

ดร.พูนศักดิ์ กมล

กองบรรณาธิการ

พระเมธีสุตาภรณ์, ผศ.ดร.
พระครูสังวรวิริรักษ์, ผศ.ดร.
พระครูใบฎีกาหัตถ์ กิตติโนโท, ผศ.ดร.
พระมหาปัญญาวรรณ สิริภทโท, ผศ.ดร.
ศาสตราจารย์ ดร.วัชร งามจิตรเจริญ
รองศาสตราจารย์ ดร.ประเวศ อินทองปาน
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ตามใจ อริสุทธิโยธิน
ดร.กนกพร ผลการกุล
ดร.อัญชลี ยุคล ณ อยุธยา

ดร.ศุภานนท์ ขอบประดิษฐ์
ดร.จิตติยาพร ไชยวิมลศิริ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลรัตนโกสินทร์
ประธานกรรมการมูลนิธิแพทย์สุจินต์ ผลการกุล.
อาจารย์พิเศษ คณะพุทธศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
คณะสังคมศาสตร์และศึกษาศาสตร์ วิทยาลัยทองสุข
รองปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านกอก

ผู้ทรงคุณวุฒิประเมินบทความภายใน

พระศรีสังญาณมุนี, ผศ.ดร.

พระมหามงคลกานต์ จิตธมโม, รศ.ดร.
พระมหาวิฑูรย์ สิทธิเมธี, ดร.

พระมหาสังคม ชญาณโนโท, ดร.

วิทยาลัยสงฆ์ชัยภูมิ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์ชัยภูมิ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พระเจ้าตุงค์ ชูศรี, ดร.

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วินัย ภูมิสุข

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สวาสดี พรรณา

ดร.กาญจพงศ์ สุวรรณ

ดร.พูนศักดิ์ กมล

ดร.สุนทร ธนศิลป์พิชิต

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์ชัยภูมิ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อาจารย์พิเศษ วิทยาลัยสงฆ์ชัยภูมิ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์ชัยภูมิ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์ชัยภูมิ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์ชัยภูมิ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ผู้ทรงคุณวุฒิประเมินบทความภายนอก

พระมหามหาวินทร์ ปุริสสุตโต, ผศ.ดร.

พระปลัดสุรวุฒิ ฉันทธมโม, ดร.

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชาติรี ชุมเสน

พันตำรวจโทหญิง ดร.ปิยะนุช ศรีสรานุกรม

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เสกสรรค์ สนวา

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ว่าที่ ร.ต.พงศ์สวัสดิ์ ราชจันทร์

ดร.จักรี ศรีจารุเมธีญาณ

ดร.ประชัน ชะชิกุล.

ดร.กฤตสุขิน พลเสน

ดร.ศรุตานนท์ ขอบประดิษฐ์

ดร.คงฤทธิ แข็งแรง

ดร.จิตติยาพร ไชยวิมลศิริ

ดร.สมเจต หลวงกัน

อาจารย์นิติพงษ์ โยธชัย

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน

คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี

คณะสังคมศาสตร์ โรงเรียนนายร้อยตำรวจ

มหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด

มหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

คณะสังคมศาสตร์และศึกษาศาสตร์ วิทยาลัยทองสุข

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาร้อยเอ็ด เขต 1

รองปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านกอก

นักวิชาการศูนย์วิจัยธรรมศึกษา กรุงเทพมหานคร

ประธานสาขาวิชาภาษาอังกฤษ คณะครุศาสตร์

มหาวิทยาลัยราชภัฏชัยภูมิ

ฝ่ายจัดรูปเล่ม/สมาชิกวารสาร

ดร.พูนศักดิ์ กมล

พิมพ์ที่

สำนักศาสนศึกษาวัดห้วยหินฝน

หมู่ที่ 8 ตำบลวังทอง อำเภอภักดีชุมพล จังหวัดชัยภูมิ 36260

โทรศัพท์ 082-134-1049, 064-442-4698

อีเมล jurnal.huaihinfon@gmail.com

บทบรรณาธิการ

วารสารภักดีชุมพลปริทรรศน์ ปีที่ 1 ฉบับที่ 1 ได้เปิดรับบทความที่มาจากหลายหน่วยงาน จึงทำให้มีเนื้อหาที่หลากหลาย ซึ่งแต่ละบทความจะมีการพิจารณาถึงเรื่องคุณภาพและปริมาณ กล่าวคือ เรื่องคุณภาพนั้นทุกบทความล้วนได้รับการพิจารณาตรวจสอบบทความอย่างละเอียดรอบคอบและในส่วนเชิงปริมาณนั้นก็ไม่รับบทความในจำนวนที่มากเกินไปเพื่อสอดคล้องกับการบริหารจัดการวารสาร โดยฉบับนี้มีจำนวน 5 เรื่องดังนี้

บทความวิจัยมีดังนี้ 1) การบูรณาการหลักพุทธธรรมเพื่อยกระดับการปกครองท้องถิ่นในอำเภอภูเขียว จังหวัดชัยภูมิ เขียนโดย พระศรีสัจญาณมุนี, พระครูปลัดสุพรรณ สีกลาง, พระมหาอัครวัฒน์ เหมือนพันธ์ วิทยาลัยสงฆ์ชัยภูมิ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทความวิชาการมีดังนี้ 1) คุณลักษณะผู้นำที่พึงประสงค์ตามแนวพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์ชัยภูมิ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เขียนโดย สวาสดี พรรณนา, พูนศักดิ์ กมล, พระสิทธิรักษ์ จันทสโร (หมู่ห้วน) วิทยาลัยสงฆ์ชัยภูมิ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย 2) รูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการส่งเสริมให้เกิดชุมชนเข้มแข็ง เขียนโดย วีระกิตติ์ เอกอัครวิจิตร นักวิชาการอิสระ สุเนตร ธนศิลป์พิชิต, ไพฑูรย์ มาเมือง วิทยาลัยสงฆ์ชัยภูมิ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย 3) ภาวะผู้นำกับการบริหารตามแนวพระพุทธศาสนา เขียนโดย พระมรกต ธมมปาโล (พิริक्षा) นักวิชาการอิสระ 4) การพัฒนาจริยธรรมของผู้นำตามแนวพุทธ เขียนโดย พระสิทธิรักษ์ จันทสโร (หมู่ห้วน) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กองบรรณาธิการขอขอบคุณผู้ทรงคุณวุฒิทุกท่านที่ได้รับประเมินบทความ พร้อมทั้งให้ข้อเสนอแนะเพื่อปรับปรุงบทความให้มีคุณภาพตามมาตรฐานของการประเมินคุณภาพวารสารของศูนย์ดัชนีการอ้างอิงวารสารไทย Thai Journal citation index Centre (TCI)

พระมหานรินทร์ สุรบุญโย, ผศ.ดร.

บรรณาธิการ

สารบัญ			หน้า
1	การบูรณาการหลักพุทธธรรมเพื่อยกระดับการปกครองท้องถิ่นในอำเภอกุฉิยา จังหวัดชัยภูมิ	Integrating Buddhist Principles to Enhance Local Government in Phu Khiao District, Chaiyaphum Province. พระศรีสัจญาณมุนี, พระครูปลัดสุพรรณ สีกลาง, พระมหาอัครวัฒน์ เหมือนพันธ์	1
2	คุณลักษณะผู้นำที่พึงประสงค์ตามแนวพระพุทธศาสนา	Desirable Leadership Characteristics According to Buddhism. สวาสดิ์ พรรณนา, พูนศักดิ์ กมล, พระสิทธิรักษ์ จันทสาโร (หมู่ห้วยนา)	11
3	รูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการส่งเสริมให้เกิดชุมชนเข้มแข็ง	A Form of Public Participation in Promoting a Strong Community. วีระกิตติ์ เอกอัครวิจิตร, สุเนตร ธนศิลป์พิชิต, ไพฑูรย์ มาเมือง	22
4	ภาวะผู้นำกับการบริหารตามแนวพระพุทธศาสนา	Leadership and Management According to Buddhism. พระมรกด ธรรมปาโล (พิริक्षा)	33
5	การพัฒนาจริยธรรมของผู้นำตามแนวพุทธ	Developing the Ethics of Leaders According to Buddhist Principles. พระสิทธิรักษ์ จันทสาโร (หมู่ห้วยนา)	44

การบูรณาการหลักพุทธธรรมเพื่อยกระดับการปกครองท้องถิ่น
ในอำเภอภูเขียว จังหวัดชัยภูมิ
Integrating Buddhist Principles to Enhance Local Government
in Phu Khiao District, Chaiyaphum Province

พระศรีสัจญาณมุนี¹, พระครูปลัดสุพรรณ สีกลาง²,
พระมหาอัครวัฒน์ เหมือนพันธ์³

Phrasrisatchayanmune¹, Phrakhruphat Supan Siklang²,
Phramaha Akkharawat Mueanphan³

วิทยาลัยสงฆ์ชัยภูมิ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย^{1,2,3}

Chaiyaphum Buddhist College, Mahachulalongkornrajavidyalaya University^{1,2,3}

Corresponding author, e-mail: sumin.yati@mcu.ac.th¹

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาการบูรณาการหลักพุทธธรรมเพื่อยกระดับการปกครองท้องถิ่นในอำเภอภูเขียว จังหวัดชัยภูมิ 2) เปรียบเทียบความคิดเห็นของประชาชนต่อการบูรณาการหลักพุทธธรรมเพื่อยกระดับการปกครองท้องถิ่นในอำเภอภูเขียว จังหวัดชัยภูมิ และ 3) นำเสนอการบูรณาการหลักพุทธธรรมเพื่อยกระดับความสำคัญของการปกครองท้องถิ่น ในอำเภอภูเขียว จังหวัดชัยภูมิ โดยเป็นการวิจัยแบบผสมวิธี คือ การวิจัยเชิงคุณภาพเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน 9 รูปหรือคน ด้วยวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก และการวิจัยเชิงปริมาณเก็บข้อมูลด้วยแบบสอบถามจากกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 398 คน จากประชาชนผู้ที่มีอายุ 18 ปีบริบูรณ์ขึ้น จำนวน 65,895 คน วิเคราะห์ข้อมูลโดยหาค่าความถี่ (Frequency) ค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) ทดสอบสมมติฐานโดยการทดสอบค่าที (t-test) และค่าเอฟ (F-test) และวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการพรรณนาความ (descriptive interpretation)

ผลการวิจัยพบว่า 1) ระดับการบูรณาการหลักพุทธธรรมเพื่อยกระดับการปกครองท้องถิ่นในอำเภอภูเขียว จังหวัดชัยภูมิ โดยรวม อยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=4.02$) เมื่อจำแนกเป็นรายด้านโดยเรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย ดังนี้ ด้านเป็นรากฐานของการปกครองระบอบประชาธิปไตย ($\bar{X}=4.26$) ด้านการสนองตอบความต้องการของท้องถิ่นตรงเป้าหมายและมีประสิทธิภาพ ($\bar{X}=4.24$) ด้านทำให้ประชาชนในท้องถิ่นรู้จักการปกครองตนเอง ($\bar{X}=4.21$) ด้านเป็นการยึดหลักการกระจายอำนาจ ($\bar{X}=4.20$) ด้านการแบ่งเบาภาระของรัฐบาล ($\bar{X}=4.18$) ด้านเป็นแหล่งสร้างผู้นำทางการเมืองและการบริหารของประเทศในอนาคต ($\bar{X}=4.17$) อยู่ในระดับมาก ตามลำดับ 2) ผลการเปรียบเทียบ พบว่า ประชาชนที่มีเพศต่างกัน มีความคิดเห็น ไม่แตกต่างกัน ส่วนประชาชนที่มีอายุ การศึกษา อาชีพ และรายได้ต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการบูรณาการหลักพุทธธรรมเพื่อยกระดับการปกครองท้องถิ่นในอำเภอภูเขียว จังหวัดชัยภูมิ แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 และ 3) ผลการนำเสนอ พบว่า (1) ด้านเป็นรากฐานของการปกครองระบอบประชาธิปไตย ควรส่งเสริมให้ประชาชนรู้คุณค่าของสถาบัน มีความรักและสามัคคี ให้มีความสำคัญกับการพัฒนาประเทศชาติ (2) ด้านทำให้ประชาชนในท้องถิ่นรู้จักการปกครองตนเอง ควรเปิดโอกาสให้ประชาชนแสดงความคิดเห็น รับฟังความคิดเห็นของประชาชน แก้ปัญหาชุมชน

ตามหลักการและเหตุผล (3) การแบ่งเบาภาระของรัฐบาล ควรกระจายอำนาจ ใช้เวลาให้คุ้มค่าเกิดประโยชน์สูงสุด แก้ไขปัญหาทันต่อสถานการณ์ มีความกล้าหาญ กล้าตัดสินใจ (4) ด้านการสนองตอบความต้องการของท้องถิ่นตรงเป้าหมายและมีประสิทธิภาพ ควรมุ่งมั่นแก้ไขปัญหาในพื้นที่ ส่งเสริมสนับสนุนกิจกรรมสาธารณประโยชน์ พร้อมทำงานเพื่อประโยชน์ส่วนรวม (5) ด้านเป็นแหล่งสร้างผู้นำทางการเมืองและการบริหารของประเทศในอนาคต ควรมีผู้บริหารที่ดีมีความรู้ความสามารถ มีทักษะในการทำงานและมีเหตุผล (6) เป็นการยึดหลักการกระจายอำนาจ ควรให้ความสำคัญกับชาวบ้านมีการตัดสินใจร่วมกับประชาชนในการบริหารจัดการ มีการประสานงานกับผู้นำชุมชน

คำสำคัญ: การบูรณาการหลักพุทธธรรม, ยกระดับ, การปกครองท้องถิ่น

ABSTRACT

Objectives of the research were: 1) to Study the level of integration of Buddhist principles to raise the level of local government in Phu Khieo District Chaiyaphum Province, 2) to Compare public opinions on the integration of Buddhist principles to enhance local government in Phu Khiao District Chaiyaphum Province and 3) to Presenting the integration of Buddhist principles to raise the importance of local government in Phu Khieo District Chaiyaphum Province. The methodology was the mixed method. The qualitative research collected the data from 9 key informants by in-deep-interviewing and the quantitative research collected the data with the questionnaires from 398 samples out of 65,895 people aged 18 years upward in Phu Khieo District Chaiyaphum Province. The questionnaires and interview formats used to analyze the data were frequency, percentage, mean, standard deviation, t-test and F-test, and descriptive interpretation.

Findings of the research were as follows: 1) The Level of integration of Buddhist principles to raise the level of local government in Phu Khiao District. Chaiyaphum Province as a whole is at a high level ($\bar{X}=4.02$). When classified into each aspect by ordering the average values from highest to lowest as follows: It is the foundation of democratic governance ($\bar{X}=4.26$) In terms of responding to local needs in a targeted and efficient way ($\bar{X}=4.24$) In making local people know about self-government ($\bar{X}=4.21$) The side is based on the principle of decentralization ($\bar{X}=4.20$) In terms of relieving the government's burden ($\bar{X}=4.18$) It is a source for creating future political and administrative leaders of the country ($\bar{X}=4.17$) are at a high level respectively 2) The comparison results found that People of different genders Have an opinion no different As for people with different ages, education, occupations, and incomes Have opinions on the integration of Buddhist principles to raise the level of local government in Phu Khiao District Chaiyaphum Province is different with statistical significance at the 0.05 level and 3) The results of the presentation found that (1) It is the foundation of democratic governance. People should be encouraged to know the value of the institution. Have love and unity Give importance to national development (2) In making local people know about self-government. There should be an opportunity for people to express their opinions. Listen to people's opinions Solve community problems

according to principles and reasons (3) Sharing the government's burden Power should be decentralized Make the most of your time. Solve problems in a timely manner be courageous, dare to make decisions (4) In terms of responding to local needs in a targeted and efficient way Should be committed to solving problems on the ground Promote and support public benefit activities Ready to work for the common good (5) It is a source for creating future political and administrative leaders of the country. There should be good, knowledgeable and capable executives. Have working skills and be reasonable (6) It adheres to the principle of decentralization. You should give importance to the villagers. Decisions are made together with the people in management. There is coordination with community leaders.

Keywords: Integration of Buddhist principles, raise the level, local government.

บทนำ

การปกครองท้องถิ่นอีกรูปแบบหนึ่งกระทรวงมหาดไทยได้เริ่มดำเนินการจัดตั้งเป็นสภาตำบล ก่อน ตามคำสั่งกระทรวงมหาดไทยที่ 222/2499 เรื่องระเบียบบริหารราชการส่วนตำบลและหมู่บ้าน ลงวันที่ 8 มีนาคม 2499 ซึ่งการจัดตั้งสภาตำบลตามคำสั่งกระทรวงมหาดไทยดังกล่าวนี้ ยังคงเป็นเพียงมาตรการทางการบริหารเท่านั้น แต่การเกิดขึ้นของสภาตำบลเป็นเพียงการจัดคณะบุคคลรวมกันเป็นกรรมการตำบล ในรูปแบบใหม่ มีความรับผิดชอบในรูปแบบคณะผู้บริหารและประกอบด้วยผู้แทนแต่ละหมู่บ้านที่เลือกมา ในช่วงปลายทศวรรษ 2490 จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ตัดสินใจทำการรัฐประหารยึดอำนาจการปกครองจาก จอมพล ป.พิบูลสงคราม ในวันที่ 16 กันยายน พ.ศ. 2500 ทำให้การเมืองการปกครองไทยต้องเข้าสู่รูปแบบของ เผด็จการอำนาจนิยมเป็นเวลานานถึง 15 ปี การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในครั้งนี้ส่งผลกระทบต่อความเป็นอิสระในการปกครองขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นอย่างมาก ต่อมาเมื่อ จอมพลสฤษดิ์ ถึงแก่อสัญกรรม ลงในปี พ.ศ. 2506 จอมพลถนอม กิตติขจร ก็เข้ารับตำแหน่งนายกรัฐมนตรีแทน การเปลี่ยนแปลงตัวผู้นำทางการเมืองในครั้งนี้ไม่ได้ส่งผลต่อแนวนโยบาย แต่ก็ยังมีการเปลี่ยนแปลงโครงสร้าง และรูปแบบขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นบางหน่วย กล่าวคือใน พ.ศ. 2509 กระทรวงมหาดไทย ได้มีคำสั่งที่ 275/2509 เรื่องระเบียบบริหารราชการส่วนตำบลและหมู่บ้าน (ฉบับที่ 2) ลงวันที่ 1 มีนาคม 2509 เพื่อให้เหมาะสมกับสภาวะสภาวะการยิ่งขึ้น ทำให้เป็นที่สอดคล้องกับโครงการพัฒนาพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย โดยจัดองค์กรของสภาตำบลรูปแบบใหม่ เป็นการปรับปรุงรูปแบบของสภาตำบล ด้วยการรวบรวมคณะกรรมการสภาตำบลและสภาตำบล เข้าเป็นองค์กรเดียวกันกับการปกครองแบบสุขาภิบาล เรียกว่าคณะกรรมการสภาตำบล

ต่อมาใน พ.ศ.2515 รัฐบาลได้ริเริ่มที่จะให้มีการจัดระเบียบการบริหารราชการส่วนตำบลใหม่ ทั้งนี้เนื่องจากระเบียบการบริหารราชการส่วนตำบลที่ใช้อยู่ มีหลากหลายรูปแบบ ซึ่งส่งผลให้เกิดปัญหาและความสับสนเป็นอย่างมาก ประกอบกับความล้มเหลวของการดำเนินงาน ขององค์กรบริหารส่วนตำบลไม่มีประสิทธิภาพเท่าใดนัก ดังนั้นจอมพลถนอม กิตติขจร จึงได้มีประกาศคณะปฏิวัติ ฉบับที่ 326 ลงวันที่ 13 ธันวาคม พ.ศ. 2515 จัดระเบียบบริหารราชการตำบลและหมู่บ้านใหม่ โดยยกเลิกองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) ตามพระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการส่วนตำบล พ.ศ. 2499 และให้มีสภาตำบลเพียงรูปแบบเดียวไม่มีฐานะเป็นนิติบุคคลและไม่เป็นราชการส่วนท้องถิ่นโดยสภาตำบลตามคณะปฏิวัติฉบับนี้จะอยู่ในรูปของ “คณะกรรมการสภาตำบล” อันประกอบไปด้วยกรรมการโดยตำแหน่ง ได้แก่ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน แพทย์

ประจำตำบล และกรรมการโดยการเลือกตั้ง ได้แก่ ราษฎรผู้ทรงคุณวุฒิหมู่บ้านละ 1 คน ซึ่งราษฎรในหมู่บ้านนั้นทำการเลือกตั้ง โดยให้อยู่ในตำแหน่งคราวละ 5 ปี (สุวิสถิติ โกชนพันธ์, 2547: 36-37)

การพัฒนาการปกครองส่วนท้องถิ่นของไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันมีปัญหามากมายหลายด้าน จนกลายมาเป็นปัญหาวิกฤติทางการปกครองเกิดจากตัวบุคคลเป็นสำคัญ อย่างเช่น การเขียนกฎหมายที่ไม่เป็นธรรม การใช้อำนาจทางกฎหมายที่ไม่เป็นธรรม ผู้นำองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต่างมุ่งแสวงหาผลประโยชน์เพื่อตนเองและพวกพ้อง และการจัดสรรผลประโยชน์ที่ไม่เป็นธรรมจึงทำให้เกิดความขัดแย้ง ขาดความรักความสามัคคีในที่สุด การพัฒนาการปกครองส่วนท้องถิ่นควรนำเอาหลักพุทธธรรมมาใช้ให้เหมาะสมกับองค์กร และสังคมเพื่อช่วยกันพัฒนาการปกครองส่วนท้องถิ่นของไทย (พระครูรัตนสุตากร (ปรโมทย์ ล่องแก้ว) และคณะ, 2563: 34) จริยธรรมของผู้นำองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จึงถือเป็นสิ่งหนึ่งที่มีความสำคัญต่อการพัฒนาการเมือง ในการยกระดับความสำคัญของการปกครองส่วนท้องถิ่น เนื่องจากเป็นกลไกในการชักนำบุคลากรที่มีศักยภาพ ทั้งคุณธรรมและจริยธรรม เข้าสู่ระบบการเมืองและเป็นการเสริมสร้างภาวะผู้นำองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่ดีให้มากยิ่งขึ้น อีกทั้งยังเป็นการสร้างผู้นำองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่มีคุณธรรม มีความสามารถ และมีความรับผิดชอบต่อประชาชน ดังนั้นจึงมีความจำเป็นที่จะต้องมีการกำหนดศึกษาทั้งคุณธรรม จริยธรรม ของผู้นำบุคลากรในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (ศิลาวัฒน์ ชัยวงศ์, 2561: 31)

การยกระดับของการปกครองส่วนท้องถิ่น มีความสำคัญยิ่งในการพัฒนาท้องถิ่นไทย เพราะหากไม่มีการยกระดับการปกครองท้องถิ่น ผู้นำองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นขาดซึ่งคุณธรรม จะทำให้ท้องถิ่นนั้น ล้าหลังไม่ทันสมัย ประเทศชาติจะเกิดความเสียหาย ปัจจุบันปัญหาการปกครองส่วนท้องถิ่นล้าหลังไม่ทันกับสถานการณ์สังคมในปัจจุบัน มีให้เห็นในหลายท้องถิ่น การพัฒนาคน การพัฒนาผู้นำองค์กร การพัฒนาองค์กร จึงเป็นสิ่งที่สำคัญและจำเป็นมาก การยกระดับความนำหลังพุทธธรรมมาใช้ในการทำงาน และพัฒนา ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจศึกษาเรื่องการบูรณาการหลักพุทธธรรมเพื่อยกระดับการปกครองท้องถิ่นในอำเภอกุฉิเยว จังหวัดชัยภูมิ เพื่อยกระดับความสำคัญของการบริหารส่วนตำบลในอำเภอกุฉิเยว จังหวัดชัยภูมิ โดยมุ่งเน้นการศึกษา การวิเคราะห์ การนำเสนอ การยกระดับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ว่าควรเป็นอย่างไรต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาระดับการบูรณาการหลักพุทธธรรมเพื่อยกระดับการปกครองท้องถิ่นในอำเภอกุฉิเยว จังหวัดชัยภูมิ
2. เพื่อเปรียบเทียบความคิดเห็นของประชาชนต่อการบูรณาการหลักพุทธธรรมเพื่อยกระดับการปกครองท้องถิ่นในอำเภอกุฉิเยว จังหวัดชัยภูมิ
3. เพื่อนำเสนอการบูรณาการหลักพุทธธรรมเพื่อยกระดับความสำคัญของการปกครองท้องถิ่นในอำเภอกุฉิเยว จังหวัดชัยภูมิ

ขอบเขตการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การบูรณาการหลักพุทธธรรมเพื่อยกระดับการปกครองท้องถิ่นในอำเภอกุฉิเยว จังหวัดชัยภูมิ” เป็นการวิจัยแบบผสานวิธี ซึ่งผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตของการศึกษาวิจัยไว้ ดังต่อไปนี้

1. ขอบเขตด้านเนื้อหา ในการวิจัยครั้งนี้ได้กำหนดขอบเขตด้านเนื้อหาวิจัย เรื่อง “การบูรณาการหลักพุทธธรรมเพื่อยกระดับการปกครองท้องถิ่นในอำเภอกุฉิเยว จังหวัดชัยภูมิ” ประกอบไปด้วย แนวคิด

และทฤษฎีเกี่ยวกับผู้นำและผู้นำท้องถิ่น แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการกระจายอำนาจ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการปกครองส่วนท้องถิ่น แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับประชาธิปไตยท้องถิ่น แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนาท้องถิ่น หลักการบริหารนิยธรรม ข้อมูลบริบทเรื่องที่วิจัย งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และกรอบแนวคิดในการวิจัย ซึ่งได้กำหนดขอบเขตด้านตัวแปรแบ่งออกเป็น 2 คือ

1.1 ตัวแปรต้น คือ ปัจจัยส่วนบุคคล ประกอบไปด้วย เพศ อายุ การศึกษา อาชีพ รายได้ และหลักการบริหารนิยธรรม คือ ธรรมที่จะนำไปสู่ความเจริญอย่างเดียวยังจะไม่ประสบความสำเร็จเลยตราบเท่าที่ยังมีการปฏิบัติตามธรรมเหล่านี้อยู่ซึ่งมี 7 ประการ คือ 1) ด้านการประชุมกันเนื่องนิยต์ 2) ด้านการพร้อมเพรียงกันประชุม 3) ด้านการไม่บัญญัติ หรือยกเลิกข้อบัญญัติตามอำเภอใจ 4) ด้านการเคารพเชื่อฟังผู้บังคับบัญชา 5) ด้านการให้เกียรติ และคุ้มครองสิทธิสตรี 6) ด้านสักการะ เคารพนับถือ บูชาต่อปูชนียสถานทั้งหลาย 7) ด้านการให้การอารักขา คุ้มครอง ป้องกันโดยธรรมแก่นักบวชทั้งหลายได้เป็นอย่างดี (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2550: 26)

1.2 ตัวแปรตาม คือ การบูรณาการหลักพุทธธรรมเพื่อยกระดับการปกครองท้องถิ่นในอำเภอภูเขียว จังหวัดชัยภูมิ คือ 1) เป็นรากฐานของการปกครองระบอบประชาธิปไตย 2) ทำให้ประชาชนในท้องถิ่นรู้จักการปกครองตนเอง 3) เป็นการแบ่งเบาภาระของรัฐบาล 4) การสนองตอบความต้องการของท้องถิ่นตรงเป้าหมายและมีประสิทธิภาพ 5) เป็นแหล่งสร้างผู้นำทางการเมืองและการบริหารของประเทศในอนาคต 6) เป็นการยึดหลักการกระจายอำนาจ (ชูวงศ์ ฉายะบุตร, 2539: 28)

2. ขอบเขตด้านพื้นที่ ผู้วิจัยได้กำหนดพื้นที่การศึกษาที่องค์การบริหารส่วนตำบลในพื้นที่อำเภอภูเขียว จังหวัดชัยภูมิ แบ่งเป็น 9 องค์การบริหารส่วนตำบล 117 หมู่บ้าน ซึ่งประกอบไปด้วย 1) องค์การบริหารส่วนตำบลฝักขาม 2) องค์การบริหารส่วนตำบลกวางโจน 3) องค์การบริหารส่วนตำบลหนองคอนไทย 4) องค์การบริหารส่วนตำบลกุดยม 5) องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านเพชร 6) องค์การบริหารส่วนตำบลโคกสะอาด 7) องค์การบริหารส่วนตำบลหนองตูม 8) องค์การบริหารส่วนตำบลโหล 9) องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านดอน ซึ่งเป็นพื้นที่ที่ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษาเรื่องการบริหารหลักพุทธธรรมเพื่อยกระดับการปกครองท้องถิ่นในอำเภอภูเขียว จังหวัดชัยภูมิ

3. ขอบเขตด้านระยะเวลา ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้เวลาในการดำเนินการศึกษาวิจัย เริ่มตั้งแต่วันที่ เดือน สิงหาคม-ธันวาคม พุทธศักราช 2567 รวมระยะเวลา 5 เดือน

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การบริหารหลักพุทธธรรมเพื่อยกระดับการปกครองท้องถิ่นในอำเภอภูเขียว จังหวัดชัยภูมิ” ผู้วิจัยใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed Methods Research) โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก (In depth Interview) และการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) โดยการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยวิธีการแจกแบบสอบถามกับกลุ่มตัวอย่างที่กำหนดไว้

1. การวิจัยเชิงคุณภาพ ในการวิจัยครั้งนี้ใช้การสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจงกับผู้ทรงคุณวุฒิที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยประกอบไปด้วย 1) พระสังฆาธิการในอำเภอภูเขียว จำนวน 2 รูป 2) ผู้นำทางการเมืองท้องถิ่น จำนวน 3 คน 3) ผู้นำชุมชน จำนวน 2 คน 4) นักวิชาการด้านรัฐศาสตร์ จำนวน 2 คน รวมทั้งสิ้นจำนวน 9 รูปหรือคน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ แบบสัมภาษณ์ วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลมี 4 วิธี คือ 1) การสังเกต 2) ตำราและเอกสาร 3) การสัมภาษณ์ 4) การบันทึกวิธีทัศน์และโสทัดฐาน (Silverman D., 2000: 90)

2. การวิจัยเชิงปริมาณ ผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลจากประชาชนผู้ที่มีอายุ 18 ปีบริบูรณ์ขึ้นไปซึ่งอาศัยอยู่ในอำเภอภูเขียว จังหวัดชัยภูมิ แบ่งเขตการปกครองเป็น 9 องค์การบริหารส่วนตำบล 117 หมู่บ้าน รวมประชากรทั้งสิ้นจำนวน 65,895 คน (ศูนย์ข้อมูลประเทศไทย Thailand information Center, 2567, [ออนไลน์]) โดยใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างจากประชากรในพื้นที่กลุ่มตัวอย่างและสุ่มตัวอย่างตามโควตาที่กำหนด เพื่อความครอบคลุมของข้อมูลจึงใช้กลุ่มตัวอย่าง คือ 398 คน

ในการคำนวณหากลุ่มตัวอย่างโดยโปรแกรมคำนวณกลุ่มประชากรตัวอย่าง ทาโร่ ยามาเน่ (Taro Yamane, 1967: 110)

สรุปผลการวิจัย

จากการวิจัยเรื่อง “การบูรณาการหลักพุทธธรรมเพื่อยกระดับการปกครองท้องถิ่นในอำเภอภูเขียว จังหวัดชัยภูมิ” ผู้วิจัยสามารถสรุปผลการวิจัยได้ดังต่อไปนี้ คือ

1. ระดับการบูรณาการหลักพุทธธรรมเพื่อยกระดับการปกครองท้องถิ่นในอำเภอภูเขียว จังหวัดชัยภูมิ โดยรวม อยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=4.02$) เมื่อจำแนกเป็นรายด้านโดยเรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย ดังนี้ ด้านเป็นรากฐานของการปกครองระบอบประชาธิปไตย ($\bar{X}=4.26$) ด้านการสนองตอบความต้องการของท้องถิ่นตรงเป้าหมายและมีประสิทธิภาพ ($\bar{X}=4.24$) ด้านทำให้ประชาชนในท้องถิ่นรู้จักการปกครองตนเอง ($\bar{X}=4.21$) ด้านเป็นการยึดหลักการกระจายอำนาจ ($\bar{X}=4.20$) การแบ่งเบาภาระของรัฐบาล ($\bar{X}=4.18$) ด้านเป็นแหล่งสร้างผู้นำทางการเมืองและการบริหารของประเทศในอนาคต ($\bar{X}=4.17$) อยู่ในระดับมาก ตามลำดับ

2. ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อการบูรณาการหลักพุทธธรรมเพื่อยกระดับการปกครองท้องถิ่นในอำเภอภูเขียว จังหวัดชัยภูมิ โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล พบว่า ประชาชนที่มีเพศต่างกัน มีความคิดเห็น ไม่แตกต่างกัน ส่วนประชาชนที่มีอายุ การศึกษา อาชีพ และรายได้ต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการบูรณาการหลักพุทธธรรมเพื่อยกระดับการปกครองท้องถิ่นในอำเภอภูเขียว จังหวัดชัยภูมิ แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

3. ผลการนำเสนอการบูรณาการหลักพุทธธรรมเพื่อยกระดับความสำคัญของการปกครองท้องถิ่น ขององค์การบริหารส่วนตำบลในอำเภอภูเขียว จังหวัดชัยภูมิ พบว่า 1) ด้านเป็นรากฐานของการปกครองระบอบประชาธิปไตย องค์การปกครองท้องถิ่น ควรส่งเสริมให้ประชาชนรู้คุณค่าของสถาบันหลัก มีความจงรักภักดีปกป้องสถาบันหลัก ส่งเสริมสนับสนุนให้ประชาชนรักและสามัคคีกัน ให้มีความสำคัญกับการพัฒนาชุมชนและสังคมและประเทศชาติ 2) ด้านทำให้ประชาชนในท้องถิ่นรู้จักการปกครองตนเอง องค์การปกครองท้องถิ่น ควรเปิดโอกาสให้ประชาชนออกเสียงประชามติ เปิดโอกาสให้ประชาชนแสดงความคิดเห็น มีการแก้ปัญหาชุมชนตามหลักการและเหตุผล มีการรับฟังความคิดเห็นของประชาชน 3) การแบ่งเบาภาระของรัฐบาล องค์การปกครองท้องถิ่น ควรมีการกระจายอำนาจการทำงาน ใช้เวลาให้คุ้มค่าเกิดประโยชน์สูงสุดในการทำงาน แก้ไขปัญหาของการบริหารงานได้ทันต่อสถานการณ์ แก้ไขปัญหาในท้องถิ่นอย่างต่อเนื่อง มีความกล้าหาญ กล้าตัดสินใจ 4) ด้านการสนองตอบความต้องการของท้องถิ่นตรงเป้าหมายและมีประสิทธิภาพ องค์การปกครองท้องถิ่น ควรมุ่งมั่นแก้ไขปัญหในพื้นที่ตลอดเวลา ส่งเสริมสนับสนุนกิจกรรมสาธารณประโยชน์ พร้อมทำงานเพื่อประโยชน์ส่วนรวม สามารถบริหารงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ 5) ด้านเป็นแหล่งสร้างผู้นำทางการเมืองและการบริหารของประเทศในอนาคต องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น ควรมีผู้บริหารที่ดีมีความรู้ความสามารถ มีการวางนโยบาย กำหนดแผนงานในการบริหารจัดการเพื่อประโยชน์ส่วนรวม มีผู้บริหารที่มีทักษะในการทำงาน มีเหตุผล และส่งเสริม

สนับสนุนการใช้เหตุผลในการบริหารงาน มีผู้นำที่เข้าใจการบริหารงาน คำนึงถึงผลที่จะตามมาทุกด้าน
6) เป็นการยึดหลักการกระจายอำนาจ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ควรให้ความสำคัญกับชาวบ้าน มีการตัดสินใจร่วมกับประชาชนในการบริหารจัดการ มีการประสานงานกับผู้นำชุมชน มีการทำโครงการสู่ชุมชนอย่างต่อเนื่อง มีการกระจายอำนาจในการทำงาน

องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

จากการวิจัยเรื่อง “การบูรณาการหลักพุทธธรรมเพื่อยกระดับความสำคัญของการปกครองท้องถิ่น ขององค์การบริหารส่วนตำบลในอำเภอภูเขียว จังหวัดชัยภูมิ” ผู้วิจัยสามารถสรุปองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยโดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้ คือ

1. ด้านเป็นรากฐานของการปกครองระบอบประชาธิปไตย

องค์กรปกครองท้องถิ่น ควรส่งเสริมให้ประชาชนเห็นค่าของสถาบันหลัก ทำให้ประชาชนรักและสามัคคีกัน ให้ความสำคัญกับการพัฒนาท้องถิ่น ดังนั้น ในการบูรณาการหลักพุทธธรรมเพื่อยกระดับความสำคัญของการปกครองท้องถิ่น ขององค์การบริหารส่วนตำบลในอำเภอภูเขียว จังหวัดชัยภูมิ ด้านเป็นรากฐานของการปกครองระบอบประชาธิปไตย จึงสรุปได้ดังนี้

- องค์กรปกครองท้องถิ่นมีความต้องปฏิบัติตามกฎหมายอย่างเคร่งครัด
- องค์กรปกครองท้องถิ่นต้องส่งเสริมสถาบันหลักของชาติ
- องค์กรปกครองท้องถิ่นควรมีความเคารพกฎกติกาของชุมชน
- องค์กรปกครองท้องถิ่นให้ความสำคัญกับการพัฒนาชุมชน
- องค์กรปกครองท้องถิ่นต้องไม่ละเมิดต่อสิทธิเสรีภาพของประชาชน
- องค์กรปกครองท้องถิ่นให้ความเสมอภาคเท่าเทียมกันแก่ประชาชนทุกคน

2. ด้านทำให้ประชาชนในท้องถิ่นรู้จักการปกครองตนเอง

องค์กรปกครองท้องถิ่น ควรเปิดโอกาสให้ประชาชนแสดงความคิดเห็นเต็มที่ ให้คำแนะนำส่งเสริมการช่วยเหลือตนเอง ดังนั้น ในการบูรณาการหลักพุทธธรรมเพื่อยกระดับความสำคัญของการปกครองท้องถิ่น ขององค์การบริหารส่วนตำบลในอำเภอภูเขียว จังหวัดชัยภูมิ ด้านทำให้ประชาชนในท้องถิ่นรู้จักการปกครองตนเอง จึงสรุปได้ดังนี้

- องค์กรปกครองท้องถิ่นเปิดโอกาสให้ประชาชนแสดงความคิดเห็น
- องค์กรปกครองท้องถิ่นส่งเสริมประชาธิปไตยในชุมชน
- องค์กรปกครองท้องถิ่นควรรับฟังทัศนคติชาวบ้าน
- องค์กรปกครองท้องถิ่นทำหน้าที่ให้คำแนะนำประชาชนในท้องถิ่นด้วยความตั้งใจ
- องค์กรปกครองท้องถิ่นต้องมีหลักการและเหตุผลในการดำเนินงาน
- องค์กรปกครองท้องถิ่นต้องมีโครงการสำหรับส่งเสริมการเป็นผู้นำ

3. ด้านการแบ่งเบาภาระของรัฐบาล

องค์กรปกครองท้องถิ่น ควรมีการแก้ไขปัญหาท้องถิ่นอย่างต่อเนื่อง ทำงานได้ทันต่อสถานการณ์อยู่เสมอ ดังนั้น ในการบูรณาการหลักพุทธธรรมเพื่อยกระดับความสำคัญของการปกครองท้องถิ่นขององค์การบริหารส่วนตำบลในอำเภอภูเขียว จังหวัดชัยภูมิ ด้านการแบ่งเบาภาระของรัฐบาล จึงสรุปได้ดังนี้

- องค์กรปกครองท้องถิ่นต้องมีการแก้ไขปัญหาอย่างต่อเนื่อง
- องค์กรปกครองท้องถิ่นต้องทำงานให้เกิดความคุ้มค่ากับเวลาและงบประมาณที่ลงไป
- องค์กรปกครองท้องถิ่นควรกระจายอำนาจการตัดสินใจ

- องค์การปกครองท้องถิ่นมีความตั้งใจในการพัฒนาองค์กรและพื้นที่
- องค์การปกครองท้องถิ่นควรมีวินัยในการทำงาน ให้มีความสำคัญกับประชาชน
- องค์การปกครองท้องถิ่นควรพิจารณาใช้จ่ายงบประมาณให้เกิดความคุ้มค่าและเหมาะสม

4. ด้านการสนองตอบความต้องการของท้องถิ่นตรงเป้าหมายและมีประสิทธิภาพ

องค์การปกครองท้องถิ่น ควรมีความมุ่งมั่นต่อการพัฒนาท้องถิ่นตรงเป้าหมาย ทำงานอย่างมีประสิทธิภาพ ดังนั้น ในการบูรณาการหลักพุทธธรรมเพื่อยกระดับความสำคัญของการปกครองท้องถิ่น ขององค์การบริหารส่วนตำบลในอำเภอภูเขียว จังหวัดชัยภูมิ ด้านการสนองตอบความต้องการของท้องถิ่นตรงเป้าหมายและมีประสิทธิภาพ จึงสรุปได้ดังนี้

- องค์การปกครองท้องถิ่นต้องมีการตรวจสอบโครงการอย่างละเอียดและรอบครอบ
- องค์การปกครองท้องถิ่นควรมุ่งมั่นแก้ไขปัญหในพื้นที่
- องค์การปกครองท้องถิ่นต้องมีผู้บริหารที่มีประสิทธิภาพในการทำงาน
- องค์การปกครองท้องถิ่นสนับสนุนกิจกรรมสาธารณะประโยชน์
- องค์การปกครองท้องถิ่นควรมีความมุ่งมั่นทำเพื่อส่วนรวม
- องค์การปกครองท้องถิ่นต้องมีเป้าหมายที่ชัดเจนในการพัฒนาท้องถิ่น

5. ด้านเป็นแหล่งสร้างผู้นำทางการเมืองและการบริหารของประเทศไทยในอนาคต

องค์การปกครองท้องถิ่น ควรรู้จักวางแผน การกำหนดนโยบาย การส่งเสริมการมีส่วนร่วมและควรมีความรู้ความสามารถ ดังนั้น ในการบูรณาการหลักพุทธธรรมเพื่อยกระดับความสำคัญของการปกครองท้องถิ่น ขององค์การบริหารส่วนตำบลในอำเภอภูเขียว จังหวัดชัยภูมิ ด้านเป็นแหล่งสร้างผู้นำทางการเมืองและการบริหารของประเทศไทยในอนาคต จึงสรุปได้ดังนี้

- องค์การปกครองท้องถิ่นต้องส่งเสริมการมีส่วนร่วมในชุมชน
- องค์การปกครองท้องถิ่นควรมีการกำหนดเป้าหมายที่ชัดเจนในอนาคต
- องค์การปกครองท้องถิ่นต้องเข้าใจการทำงาน คำนึงถึงผลที่จะตามมา
- องค์การปกครองท้องถิ่นควรมีผู้นำบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถ
- องค์การปกครองท้องถิ่นส่งเสริมการพัฒนาร่วมกับผู้นำหมู่บ้าน

6. ด้านเป็นการยึดหลักการกระจายอำนาจ

องค์การปกครองท้องถิ่น ควรมีการกระจายอำนาจการทำงาน ประสานงานกับผู้ชุมชนอย่างต่อเนื่อง ดังนั้น ในการบูรณาการหลักพุทธธรรมเพื่อยกระดับความสำคัญของการปกครองท้องถิ่นขององค์การบริหารส่วนตำบลในอำเภอภูเขียว จังหวัดชัยภูมิ ด้านเป็นการยึดหลักการกระจายอำนาจ จึงสรุปได้ดังนี้

- องค์การปกครองท้องถิ่นต้องมีการกระจายอำนาจในการทำงาน
- องค์การปกครองท้องถิ่นควรมีส่วนร่วมกับผู้นำชุมชนให้มากขึ้น
- องค์การปกครองท้องถิ่นควรมีการสนับสนุนโครงการลงสู่พื้นที่อย่างต่อเนื่อง
- องค์การปกครองท้องถิ่นต้องมีการตัดสินใจร่วมกับผู้นำชุมชน
- องค์การปกครองท้องถิ่นควรให้สิทธิแก่ประชาชนในพื้นที่
- องค์การปกครองท้องถิ่นกระจายอำนาจให้หมู่บ้านอย่าเท่าเทียม

ข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง "การบูรณาการหลักพุทธธรรมเพื่อยกระดับความสำคัญของการปกครองท้องถิ่นขององค์การบริหารส่วนตำบลในอำเภอภูเขียว จังหวัดชัยภูมิ" มีข้อเสนอแนะดังต่อไปนี้

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1.1 ด้านเป็นรากฐานของการปกครองระบอบประชาธิปไตย องค์การปกครองท้องถิ่นควรส่งเสริมให้มีการเห็นค่าของสถาบันหลัก

1.2 ด้านทำให้ประชาชนในท้องถิ่นรู้จักการปกครองตนเอง องค์การปกครองท้องถิ่นควรส่งเสริมให้ประชาชนรู้จักแสดงออกเปิดโอกาสทางความคิด

1.3 ด้านการแบ่งเบาภาระของรัฐบาล องค์การปกครองท้องถิ่นควรมีการมุ่งมั่นทำหน้าที่แก้ไขปัญหาในท้องถิ่นให้ดียิ่งขึ้น

1.4 ด้านการสนองตอบความต้องการของท้องถิ่นตรงเป้าหมายและมีประสิทธิภาพ องค์การปกครองท้องถิ่นควรรับฟังความต้องการของประชาชนโดยตรง

1.5 ด้านเป็นแหล่งสร้างผู้นำทางการเมืองและการบริหารของประเทศในอนาคต องค์การปกครองท้องถิ่นควรให้ประชาชนมีส่วนร่วมกับทุกงานหรือกิจกรรม

1.6 ด้านเป็นการยึดหลักการกระจายอำนาจ องค์การปกครองท้องถิ่นควรเปิดโอกาสให้ผู้นำชุมชนมาแสดงความคิดเห็น

2. ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

2.1 ด้านเป็นรากฐานของการปกครองระบอบประชาธิปไตย องค์การปกครองท้องถิ่นควรส่งเสริมให้ประชาชนเห็นค่าของสถาบันหลัก ทำให้ประชาชนรักและสามัคคีกัน ให้ความสำคัญกับการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานของชุมชน ผู้บริหารองค์การปกครองท้องถิ่นต้องมีความจงรักภักดีกับสถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ มีการยึดมั่นในหลักของกฎหมาย ข้อบัญญัติ ระเบียบต่างๆ

2.2 ด้านทำให้ประชาชนในท้องถิ่นรู้จักการปกครองตนเอง องค์การปกครองท้องถิ่นควรเปิดโอกาสให้ประชาชนแสดงความคิดเห็นเต็มที่ ให้โอกาสได้แสดงออกทางความคิด ให้ความสำคัญกับกลุ่มองค์กร หรือการจัดกิจกรรมในชุมชนมีการส่งเสริมให้คำแนะนำ ส่งเสริมการช่วยเหลือตนเองของคนในชุมชน

2.3 ด้านการแบ่งเบาภาระของรัฐบาล องค์การปกครองท้องถิ่นควรมีการแก้ไขปัญหาท้องถิ่นอย่างต่อเนื่อง ลดปัญหาใช้ปัญญา ทำงานให้ได้ทันต่อสถานการณ์ ด้วยความตั้งใจ ทำให้คนในชุมชนได้มีหน้าที่พลเมืองในการช่วยกันปกครองชุมชน พัฒนาชุมชน รู้รักสามัคคีเป็นชุมชนที่เข้มแข็งในการใช้อำนาจหน้าที่ในการบริหารงานมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี

2.4 ด้านการสนองตอบความต้องการของท้องถิ่นตรงเป้าหมายและมีประสิทธิภาพ องค์การปกครองท้องถิ่นควรมีผู้บริหารที่มีความตั้งใจ มีความมุ่งมั่นต่อการพัฒนาท้องถิ่นตรงเป้าหมาย ทำงานอย่างมีประสิทธิภาพ มีการทำให้เกิดการมีส่วนร่วมของผู้นำชุมชนในการนำเสนอโครงการตามความต้องการของชาวบ้าน

2.5 ด้านเป็นแหล่งสร้างผู้นำทางการเมืองและการบริหารของประเทศในอนาคต องค์การปกครองท้องถิ่นควรรู้จักวางแผน กำหนดนโยบาย ส่งเสริมการมีส่วนร่วมและมีผู้นำที่มีความสามารถในการบริหารงาน บุคลากรมีความตั้งใจในการสนองงานท้องถิ่น รวมถึงการรับส่งข้อมูลข่าวสารให้ประชาชนก็สามารถเข้าถึงข่าวสารต่างๆ

2.6 ด้านเป็นการยึดหลักการกระจายอำนาจ องค์การปกครองท้องถิ่นควรมีการกระจายอำนาจการทำงาน ประสานงาน เข้าถึงผู้นำชุมชน และชาวบ้านตลอดเวลา การประสานงานกับผู้นำชุมชนอย่างต่อเนื่องจะทำให้เกิดการมีส่วนร่วมในอำนาจ กระจายงาน รับความคิดแนวคิดโดยตรงจากชุมชนมีโครงการที่เกิดประโยชน์ต่อชาวบ้านอย่างต่อเนื่อง

3. ข้อเสนอแนะสำหรับการทำวิจัยครั้งต่อไป

3.1 ด้านเป็นรากฐานของการปกครองระบอบประชาธิปไตย ควรวิจัยเกี่ยวกับเรื่องหน้าที่พลเมือง และการยึดมั่นในสถาบันหลัก

3.2 ด้านทำให้ประชาชนในท้องถิ่นรู้จักการปกครองตนเอง ควรวิจัยเกี่ยวกับเรื่อง การปกครองตนเอง การปกครองท้องถิ่น

3.3 ด้านการแบ่งเบาภาระของรัฐบาล ควรวิจัยเกี่ยวกับเรื่อง การมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนในท้องถิ่น

3.4 ด้านการสนองตอบความต้องการของท้องถิ่นตรงเป้าหมายและมีประสิทธิภาพ ควรวิจัยเกี่ยวกับเรื่องความต้องการของประชาชนต่อองค์การปกครองท้องถิ่นไทย

3.5 ด้านเป็นแหล่งสร้างผู้นำทางการเมืองและการบริหารของประเทศในอนาคต ควรวิจัยเกี่ยวกับเรื่อง การเลือกตั้งผู้นำท้องถิ่นกับประชาชน

3.6 ด้านเป็นการยึดหลักการกระจายอำนาจ ควรวิจัยเกี่ยวกับเรื่อง อำนาจขององค์การปกครองส่วนท้องถิ่นไทย

บรรณานุกรม

ชวงค์ ฉายบุตร. (2539). **การปกครองท้องถิ่นไทย**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: บริษัทพิมพ์เนชั่นตั้งเซ็นเตอร์ จำกัด.

พระครูรัตนสุตากร (ปราโมทย์ ล่องแก้ว) และคณะ. (2563). “การพัฒนาการเมืองตามหลักพุทธธรรม”.

วารสารมหาจุฬานาครธรรม. ปีที่ 7 ฉบับที่ 10 ตุลาคม.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). (2550). **ธรรมานุชีวิต**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จันทร์เพ็ญ.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**.

กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

ศูนย์ข้อมูลประเทศไทย Thailand information Center. (2567). **อำเภอภูเขียว**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://chaiyaphum.kapook.com/> [10 กุมภาพันธ์ 2566].

ศิลาวัฒน์ ชัยวงศ์. (2561). “จริยธรรมของนักการเมืองในระบบการเมืองไทย”. **วารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์**. ปีที่ 6 ฉบับที่ 1 มกราคม-มิถุนายน.

สุวัสดิ โกชนพันธ์. (2547). **สารานุกรมการปกครองท้องถิ่นไทย**. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ: บริษัทธรรมดาเพรส จำกัด.

Silverman. D. (2000). **Doing Qualitative Research: A Practical Handbook**. London: Sange.

Yamane. Taro. (1967). **Statistics: An Introductory Analysis**. New York: Harpen and Row.

คุณลักษณะผู้นำที่พึงประสงค์ตามแนวพระพุทธศาสนา Desirable Leadership Characteristics According to Buddhism

สวาสดี พรรณนา¹, พูนศักดิ์ กมล², พระสิทธิรักษ์ จันทสาโร (หมู่หวนา)³

Sawart Phanna¹, Poonsak Kamol², Phra Sittirak Juntasaro (Moohuana)³

วิทยาลัยสงฆ์ชัยภูมิ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย^{1,2,3}

Chaiyaphum Buddhist College, Mahachulalongkornrajavidyalaya University^{1,2,3}

Corresponding author, e-mail: poosak.kam@mcu.ac.th²

บทคัดย่อ

มนุษย์เป็นสัตว์สังคม การที่มนุษย์เรามีการอยู่ร่วมกันมากๆ จึงจำเป็นที่จะต้องผู้นำ ผู้นำจึงมีความสำคัญดุจเข็มทิศที่จำเป็นสำหรับคนเดินทางและเสาเข็มที่มีความจำเป็นต่อการสร้างบ้านเรือน นอกจากนั้นผู้นำยังเป็นผู้สร้างหลักคุณธรรมจริยธรรมให้เกิดขึ้นในสังคมและองค์กรต่างๆ ซึ่งหากต้องการทราบถึงความเจริญรุ่งเรืองของสังคม ต้องดูผู้นำเป็นหลัก

ในทางพระพุทธศาสนากล่าวถึงคุณลักษณะหรือคุณสมบัติของผู้นำไว้เปรียบเสมือนโคจำฝูง จะเห็นได้ว่า คุณลักษณะผู้นำที่ปรากฏในพระสูตรตันตปิฎกมีอยู่ 2 คุณลักษณะ คือ 1) คุณลักษณะทางกายภาพ คือ คุณลักษณะภายนอก ผู้นำหรือผู้ปกครองที่มีบุคลิกลีลาดีเยี่ยมส่งผลทางด้านจิตวิทยาได้เป็นอย่างมาก คือ จะทำให้ผู้ที่พบเห็นหรือผู้ใต้บังคับบัญชาเกิดความรู้สึกยกย่องชื่นชม เพราะลักษณะทางกายภาพของผู้นำเป็นส่วนหนึ่งในการสร้างบารมีของผู้นำเอง 2) คุณลักษณะทางคุณธรรมจริยธรรม คือ คุณลักษณะภายใน ซึ่งถือกันว่าเป็นคุณสมบัติที่สำคัญที่สุดของผู้ปกครองหรือผู้นำ เป็นปัจจัยที่ก่อให้เกิดอำนาจ ผู้นำหรือผู้ปกครองที่มีคุณธรรมจริยธรรมย่อมสามารถยึดเหนี่ยวน้ำใจของผู้ตามได้ ผู้ปกครองหรือผู้นำที่มีคุณธรรมจริยธรรมย่อมปกครองโดยชอบธรรมอันจะก่อให้เกิดความสุขความเจริญให้กับตน ชุมชน สังคม และประเทศชาติได้อย่างแน่นอน

คำสำคัญ: คุณลักษณะผู้นำ, ผู้นำที่พึงประสงค์, พระพุทธศาสนา

ABSTRACT

Humans are social animals. The fact that we humans live together a lot therefore it is necessary to have a leader. Leaders are therefore as important as a compass that is necessary for travelers and a pile that is necessary for building houses. In addition, leaders are also the creators of moral and ethical principles in society and organizations. If you want to know the prosperity of society you have to look at the leaders first.

In Buddhism, the characteristics or qualities of a leader are described as being like the leader of the herd. It can be seen that there are 2 characteristics of leaders appearing in the Suttanta Pitaka: 1) Physical characteristics are external characteristics. A leader or ruler with a good personality has a great impact on psychology. That is, it will make those who see or subordinates feel praised and admired. Because the physical characteristics of a leader are a part of creating the leader's charisma. 2) Moral and ethical characteristics are internal characteristics. This is considered to be the most important quality of a ruler or

leader. It is a factor that creates power. Leaders or parents who have morality and ethics are able to capture the hearts of their followers. A ruler or leader who has morality and ethics will definitely rule righteously, which will bring happiness and prosperity to himself, the community, society, and the nation.

Keywords: Leadership characteristics, Desirable leadership characteristics, Buddhism.

บทนำ

มนุษย์เป็นสัตว์สังคม การที่มนุษย์เรามีการอยู่ร่วมกันมากๆ จึงจำเป็นที่จะต้องผู้นำ ผู้นำจึงมีความสำคัญดุจเข็มทิศที่จำเป็นสำหรับคนเดินทางและเสาเข็มที่มีความจำเป็นต่อการสร้างบ้านเรือน นอกจากนั้นผู้นำยังเป็นผู้สร้างหลักคุณธรรมจริยธรรมให้เกิดขึ้นในสังคมและองค์กรต่างๆ ถ้าจะเปรียบไปแล้วผู้นำก็เปรียบเหมือนหลักชัยของประเทศชาติ ราษฎรเปรียบเหมือนทรัพย์สิน ผู้นำ คือ ผู้รักษาทรัพย์สิน ซึ่งหากต้องการทราบถึงความเจริญรุ่งเรืองของสังคม หน่วยงาน องค์กร บ้านเมือง ตลอดจนประเทศชาติ ต้องดูผู้นำเป็นหลัก คุณลักษณะหรือคุณสมบัติของผู้นำ นักสังคมวิทยาได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับคุณลักษณะของผู้นำเอาไว้ว่าคุณลักษณะของผู้นำจะเป็นแบบใดนั้น ขึ้นอยู่กับสถานการณ์ของสังคมในแต่ละแห่งเป็นตัวกำหนด เพราะผู้นำ คือบุคคลธรรมดาที่ได้รับการยอมรับจากมติของมหาชน จึงปรับปรุงตนเองให้เข้ากับสภาพแวดล้อมและสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ส่วนนักจิตวิทยาได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับลักษณะของผู้นำเอาไว้ว่า ลักษณะของผู้นำขึ้นอยู่กับโครงสร้างของสังคม ความแตกต่างของลักษณะสังคมจะเป็นเครื่องกำหนดความแตกต่างของลักษณะผู้นำแต่ละประเภท สุเทพ พงศ์ศรีวัฒน์ ได้สรุปและแบ่งการศึกษาทฤษฎีภาวะผู้นำออกเป็น 4 ด้าน ดังต่อไปนี้ คือ

1. ทฤษฎีคุณลักษณะของผู้นำ ผู้นำมีคุณลักษณะสำคัญ 6 ประการ คือ มีพลังมีความทะเยอทะยาน, มีความปรารถนาที่จะนำผู้อื่น, มีความซื่อสัตย์มีจริยธรรม, มีความเชื่อมั่นในตนเอง, มีความฉลาดเฉลียว, มีความรอบรู้ในงาน

2. ทฤษฎีภาวะผู้นำเชิงพฤติกรรม ภาวะผู้นำได้เปลี่ยนจากทฤษฎีคุณลักษณะมาเป็นสิ่งที่มุ่งเน้นต่อสิ่งที่ผู้นำทำ ความแตกต่างทางพฤติกรรมของผู้นำที่มีประสิทธิภาพกับผู้นำที่ไม่มีประสิทธิภาพ นักทฤษฎีเรื่องพฤติกรรม ระบุถึงปัจจัยของการเป็นผู้นำว่า บุคคลสามารถถูกฝึกให้กลายเป็นผู้นำได้

3. ทฤษฎีผู้นำตามสถานการณ์ ภาวะผู้นำตามกระบวนการที่มีความสลับซับซ้อนที่เกิดขึ้นจากความสัมพันธ์ทางสังคม โดยมีผลกระทบมาจากปัจจัยแวดล้อมต่างๆ ซึ่งรวมเรียกว่า “สถานการณ์” ที่ประกอบด้วยลักษณะของผู้ได้บังคับบัญชา ลักษณะของงานที่ต้องปฏิบัติ และธรรมชาติขององค์กร

4. ทฤษฎีภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง รูปแบบของการบริหารและการดำเนินงานในปัจจุบัน รวมถึงการบริหารในอนาคตผู้บริหารปกครองที่มีประสิทธิผล จะต้องมองเห็นการเปลี่ยนแปลงเป็นเรื่องของโอกาสมากกว่าการถูกคุกคาม โดยจะต้องพยายามสื่อสารให้บุคลากรทุกคนเข้าใจถึงเหตุผลความจำเป็นในการเปลี่ยนแปลงเป็นเบื้องต้น (สุเทพ พงศ์ศรีวัฒน์, 2544: 214-216)

ส่วนในทางพระพุทธศาสนาได้กล่าวถึงความสำคัญของคุณลักษณะผู้นำ สมเด็จพระดำรัสที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้เป็นภาษาบาลีในพระสุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย จตุกกนิบาตว่า “เมื่อฝูงโคข้ามแม่น้ำไป ถ้าโคจำฝูงไปคด โคทั้งหมดก็ยอมไปคด เมื่อผู้นำไปคด (ผู้ตามก็ไปคด) ในหมู่มนุษย์ทั้งหลายก็เช่นนั้น ผู้ใดได้รับแต่งตั้งให้เป็นใหญ่ ถ้าผู้นั้นประพฤติไม่เป็นธรรม ขนทั้งหลายจะไม่ประพฤติตาม ราษฎรย่อมอยู่เป็นทุกข์โดยทั่วกัน ถ้าผู้บริหารบ้านเมืองไม่ครองธรรม เมื่อฝูงโคข้ามแม่น้ำไป ถ้าโคจำฝูงไปตรง โคทั้งหมดก็ยอมไปตรง เมื่อผู้นำไปตรง (ผู้ตามก็ไปตรง) ในหมู่มนุษย์ทั้งหลายก็เช่นนั้น ผู้ใดได้รับแต่งตั้งให้เป็นใหญ่ ถ้าผู้นั้นประพฤติ

เป็นธรรม คนทั้งหลายจะไม่ประพฤติตาม ราชฎีกาของกรมสุโขทัยว่ากัน ถ้าผู้บริหารบ้านเมืองครองธรรม (อง.จตุกก. (ไทย) 21/70/98)

จะเห็นได้ว่า คุณลักษณะของผู้นำเป็นสิ่งหนึ่งที่มีความสำคัญต่อการพัฒนาชุมชน สังคม และประเทศชาติ เนื่องจากเป็นกลไกในการชักนำบุคคลที่มีศักยภาพมีคุณธรรมจริยธรรมเข้ามามีบทบาทหน้าที่ในการปกครองบ้านเมืองและเป็นการเสริมสร้างผู้นำที่ดีให้มากขึ้น ผู้เขียนจึงสนใจศึกษาคุณลักษณะผู้นำที่ปรากฏในพระสุตตันตปิฎก เพื่อพัฒนาส่งเสริมสนับสนุนคุณลักษณะผู้นำที่ควรจะมีควรจะเป็น หรือควรประพฤติปฏิบัติเพื่อเป็นแบบอย่างที่ดี ในการพัฒนาด้าน ชุมชน สังคม และประเทศชาติต่อไป

ความหมายของผู้นำที่พึงประสงค์ตามแนวพระพุทธศาสนา

ความหมายของคำว่า “ผู้นำ” มาจากภาษาบาลีว่า นายก แยกศัพท์ดังนี้ นี้ ธาตุในความนำไป ณฺ วจย รัสสะ อี เป็น อิ วิการ อิ เป็น เอ แปลง เอ เป็น อย ที่มะ อ ที่ อย เป็น อา เนื่องจากเป็นปัจจัยที่เนื่องด้วย ณ แปลง ณฺ เป็น ออก สำเร็จรูปเป็น นายก มีรูปวิเคราะหว่า เนติติ นายโก บุคคลใด ย่อมนำไป เหตุนั้น บุคคลนั้น ชื่อว่า ผู้นำไป (พระมหาสมปอง มุทิโต, 2547: 103) พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานได้ให้ความหมายว่า ผู้นำ หมายถึง ผู้ออกหน้า ผู้ไปข้างหน้า ผู้เริ่มต้นโดยมีผู้อื่นหรือสิ่งอื่นตามหรือทำตาม (ราชบัณฑิตยสถาน, 2542: 178)

ความหมายของคำว่า ผู้นำ ตามแนวคิดของยงยุทธ เกษสาคร คือ ผู้ที่มีบุคลิกลักษณะคุณสมบัติเด่นกว่าผู้อื่นในกลุ่มและมีอิทธิพลมากกว่าบุคคลอื่นๆ ในหน่วยงานทั้งสามารถสร้างความมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลให้เกิดขึ้นแก่หน่วยงานนั้นๆ ได้ ดังนั้น ผู้นำ จึงหมายถึงบุคคลใดบุคคลหนึ่งซึ่งรับบทบาทเป็นผู้บริหารประสานประโยชน์ในกลุ่มเสมือนเป็นสัญลักษณ์ของกลุ่ม ซึ่งมีอิทธิพลและอำนาจสามารถบังคับบัญชาบุคคลในกลุ่มให้ปฏิบัติงานจนบรรลุตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ (ยงยุทธ เกษสาคร, 2542: 68) ผู้นำ ยังหมายถึง บุคคลในกลุ่มซึ่งได้รับมอบหมายหน้าที่ให้ควบคุมหรือประสานงานกิจกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวกับภารกิจของกลุ่ม (Fiedler, 1967: 168) ผู้นำ คือ บุคคลที่ถูกเลือกหรือได้รับการแต่งตั้งให้นำกลุ่มและมีอิทธิพลต่อกิจกรรมต่างๆ ของกลุ่มเพื่อการบรรลุเป้าหมายของกลุ่มและเพื่อทำหน้าที่เป็นหัวหน้าของกลุ่ม (Dejnozka, 1983: 199) ผู้นำ ก็ยังหมายถึง ผู้ชักพาให้คนอื่นเคลื่อนไหวหรือกระทำการในทิศทางที่ผู้นำกำหนดเป้าหมายไว้มีอิทธิพลต่อกลุ่มชนเพื่อให้พวกเขามีความตั้งใจที่จะปฏิบัติงานให้บรรลุเป้าหมายตามต้องการ (พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), 2549: 26) ผู้นำ คือ ผู้มีความสามารถที่จะมีอิทธิพลเหนือกลุ่มหรือผู้ที่มีคุณลักษณะของความเป็นผู้นำ คือ มีลักษณะโดดเด่น มีวิสัยทัศน์ มีอิทธิพลเหนือคนอื่น และมีความสามารถตัดสินใจในสถานการณ์ที่ยุ้งยากและซับซ้อนได้อย่างเหมาะสม (สุพานี สฤญวานิช, 2549: 296) และหมายถึง บุคคลที่มีความสามารถในการบังคับบัญชาผู้อื่นและประสานงานให้ผู้อื่นช่วยทำกิจการงานต่างๆ ของตนให้บรรลุผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์ด้วยความเต็มใจ (Normand L. Frigon Sr. & Harry K. Jackson Jr., 1996: 8) ผู้นำ ยังหมายถึง บุคคลที่ได้รับการยอมรับและยกย่องจากบุคคลอื่น หมายถึงบุคคลซึ่งได้รับการแต่งตั้ง หรือได้รับการยกย่องให้เป็นหัวหน้าในการดำเนินงานต่างๆ ในองค์กรต่างๆ ต้องอาศัยบุคคลที่เป็นผู้นำ และมีความเป็นผู้นำจึงจะทำให้องค์กรดำเนินไปอย่างบรรลุผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์ และนำพาหน่วยงานไปสู่ความเจริญก้าวหน้าได้อย่างแน่นอน (เนตรพัฒนา ยาวีราช, 2546: 1)

สรุปได้ว่า ผู้นำ หมายถึง บุคคลผู้ออกหน้า ผู้ไปข้างหน้า ผู้เริ่มต้นโดยมีผู้อื่นหรือสิ่งอื่นตามหรือทำตาม บุคคลที่มีบารมีและมีบทบาทรวมทั้งมีอิทธิพลเหนือผู้อื่นสามารถชักจูงสั่งการหรือชักนำบุคคลอื่น

ให้ปฏิบัติงานสำเร็จตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้ได้อย่างมีประสิทธิภาพเป็นผู้มีความสามารถจนได้รับความยกย่องยอมรับให้เป็นผู้นำ และมีความเป็นผู้นำซึ่งทำให้องค์กรดำเนินไปอย่างบรรลุผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์ และนำพาหน่วยงานไปสู่ความเจริญก้าวหน้าได้อย่างแน่นอน

ประวัติความเป็นมาของผู้นำในอุลกษาคและในมหาสุตโสมชาดก

ประวัติความเป็นมาของผู้นำ ในอุลกษาคได้แสดงให้เห็นว่า รัฐหรือบ้านเมืองเกิดขึ้นมาได้เพราะประชาชนได้คัดเลือกกษัตริย์หรือผู้นำของพวกเขา โดยพิจารณาจากบุคคลผู้มีรูปร่างหน้าตาดี ผิวพรรณงามดังต่อไปนี้ ในครั้งปฐมกับ ประชาชนประชุมกันคัดเลือกบุคคลผู้หนึ่ง ซึ่งมีรูปร่างสมบูรณ์ มีมารยาทงาม บริบูรณ์ด้วยอาการทั้งปวงให้เป็นพระราชอาของพวกตน ชาดกนี้เล่าต่อไปอีกว่า ฝ่ายสัตว์ 4 เท้า ก็ประชุมกันตั้งราชสีห์ให้เป็นพระราช พวกปลาในมหาสมุทรได้ตั้งปลาอานนท์ให้เป็นพระราช เมื่อมาถึงหมูนก ไม่มีพระราช นกตัวหนึ่งได้เสนอนกเค้าให้เป็นพระราช แต่กาวตัวหนึ่งคัดค้านว่า “หน้าของนกเค้าผู้ยังไม่โกรธ ยังเป็นเช่นนี้ก่อน เมื่อเขาโกรธ หน้าจักเป็นเช่นไร นกเค้าตัวนี้ เมื่อโกรธแล้วหันมาดู พวกเราจักแตกตื่นกันเหมือนเกลือกที่ใสในกระเบื้องร้อน ฉะนั้น การตั้งนกเค้านี้ให้เป็นพระราช ข้าพเจ้าไม่พอใจเลย” กาเมื่อคัดค้านแล้วบินร้องไปในอากาศว่า “ข้าพเจ้าไม่ชอบใจ ข้าพเจ้าไม่ชอบใจ” ฝ่ายนกเค้าก็บินขึ้นไล่ติดตามกานั้นไป นับแต่นั้นมากากับนกเค้าจึงได้ผูกเวรกันและกัน หมูนกจึงตั้งหงส์ทองให้เป็นพระราช

ดังนั้น คุณลักษณะทางกายภาพ คือ คุณลักษณะภายนอก ซึ่งถือว่าเป็นคุณสมบัติที่สำคัญประการหนึ่งของพระราช ผู้ปกครองหรือผู้นำ เป็นปัจจัยที่ก่อให้เกิดอำนาจประการหนึ่ง ผู้นำหรือผู้ปกครองที่มีบุคลิกดีย่อมส่งผลทางด้านจิตวิทยาได้เป็นอย่างมาก คือ จะทำให้ผู้ที่พบเห็นหรือผู้ใต้บังคับบัญชาเกิดความรู้สึกยกย่องชื่นชม เพราะลักษณะทางกายภาพของผู้นำเป็นส่วนหนึ่งในการสร้างบารมีของผู้นำเอง ส่วนผู้ที่มีลักษณะทางกายภาพไม่สง่าผ่าเผย ไม่สวยงาม ถึงแม้จะมีอำนาจมาก แต่ก็ไม่ใช่ที่สะดุดตาของประชาชนหรือผู้ที่พบเห็นเท่ากับผู้นำที่มีลักษณะทางกายภาพที่ดี

ประวัติความเป็นมาของผู้นำ ในมหาสุตโสมชาดกซึ่งเป็นเรื่องคาบเกี่ยวกับอุลกษาคได้แสดงให้เห็นว่า ในอดีตกาล มหาสมุทรแห่งหนึ่งมีปลาใหญ่อยู่ 6 ตัว คือ 1) อานนท์ 2) อุปนนท์ 3) อัชโฆหาร ปลาใหญ่ทั้ง 3 ตัวนี้ยาว 500 โยชน์ 4) ติมิงคละ 5) ติมริมิงคละ 6) มหาติมริมิงคละ ปลาใหญ่ทั้ง 3 ตัวนี้ยาว 1,000 โยชน์ ปลาใหญ่ทั้ง 6 ตัวกินหินและสาหร่ายเป็นอาหาร ผูกปลาในมหาสมุทรบริษัณกันว่าสัตว์ 2 เท้า สัตว์ 4 เท้า มีพระราช แต่พวกเรายังไม่มีพระราช จึงได้คัดเลือกปลาอานนท์เป็นพระราชอย่างเป็นเอกฉันท์ แต่นั้นมา ปลาเหล่านั้นก็ไปบำรุงปลาอานนท์นั้นตลอดเวลาเช้าและเวลาเย็น อยู่มาวันหนึ่งปลาอานนท์กินหินและสาหร่ายอยู่ ณ ภูเขาแห่งหนึ่ง กินปลาตัวหนึ่งโดยไม่รู้สีกว่าเป็นปลา สำคัญว่าเป็นสาหร่าย เนื้อปลานั้นแผ่ไปทั่วสระสระ จึงคิดว่านี่อะไรช่างอร่อยเหลือเกิน คายออกดูเห็นเป็นชิ้นปลา จึงคิดต่อไปว่า พวกปลามาสู่ที่บำรุงของเราทั้งเวลาเช้าเวลาเย็น เวลากลับไปจะกิน 1 ตัว หรือ 2 ตัว โดยจับจับกินตัวที่ไค้งค่านับเราหลังที่สุด พวกปลาร่อยหลอ จึงคิดกันว่า ภัยจากไหนเกิดขึ้นแก่ญาติของเรา ปลาฉลามตัวหนึ่งได้แฝงตัวอยู่ในหูของปลาอานนท์ เห็นการกระทำเช่นนั้นจึงไปบอกแก่พวกของตน ผูกปลาดกใจพากันหนีไปหมด แต่นั้นมาปลาอานนท์ไม่ได้กินอาหาร จึงเกิดความหิวเหี่ยวหาปลา เห็นภูเขาสูงหนึ่ง คิดว่าผูกปลาจะหลบอาศัยที่ภูเขา จึงเอาหางและหัวโอบภูเขาทั้ง 2 ข้าง เห็นทางของตนสำคัญว่าเป็นปลาอื่น จึงสับหางเคี้ยวกินเสียอย่างเอร็ดอร่อย เกิดทุกขเวทนา ผูกปลาได้กลิ่นเลือดจึงตั้งกินตลอดถึงศีรษะ ปลาอานนท์จึงตายในที่นั้น กองกระดูกได้เป็นเหมือนภูเขาใหญ่ (เสถียร ทั้งทองมะดัน, 2560: 4-5)

สรุปได้ว่า ในอุลughขาคและในมหาสุตโสมขาค กล่าวถึงคุณลักษณะทางกายภาพ คือ คุณลักษณะภายนอก ซึ่งถือกันว่าเป็นคุณสมบัติที่สำคัญประการหนึ่งของผู้ปกครองหรือผู้นำ เป็นปัจจัยที่ก่อให้เกิดอำนาจประการหนึ่ง ผู้นำหรือผู้ปกครองที่มีบุคลิกดีย่อมส่งผลทางด้านจิตวิทยาได้เป็นอย่างมาก ก็จริง แต่ถ้าหากผู้ปกครองหรือผู้นำขาดซึ่งคุณธรรมจริยธรรมในการปกครองเสียแล้ว การปกครองย่อมเกิดปัญหาได้อย่างแน่นอน ทั้งยังจะสร้างความเดือดร้อนให้กับผู้อื่นอีกด้วย

ประวัติความเป็นมาของผู้นำในอัครัญญสูตร

ประวัติความเป็นมาของผู้นำ ในอัครัญญสูตร กล่าวถึง ผู้นำว่ามีวิวัฒนาการมาตามลำดับ โดยเริ่มจากสมัยที่โลกพิณาศ ก็ได้มีสัตว์เป็นจำนวนมากไปเกิดในชั้นอาภัสสรพรหม พวกเขาเป็นผู้มีปิตเป็นอาหาร มีรัศมีอยู่ในวิมาน ดังข้อความที่พระพุทธองค์ตรัสแก่สามเณรวาเสฏฐะ และสามเณรภารทวาชะว่า “วาเสฏฐะและภารทวาชะ สมัยหนึ่ง ครั้นเวลาล่วงเลยมาช้านาน โลกนี้เสื่อม เมื่อโลกกำลังเสื่อม เหล่าสัตว์ส่วนมากไปเกิดที่พรหมโลกชั้นอาภัสสระ นึกคิดอะไรก็สำเร็จได้ตามปรารถนา มีปิตเป็นภักษา มีรัศมีชานออกจากร่างกาย เทียวสยจรไปในอากาศ อยู่ในวิมานอันงดงาม สติอยู่นานแสนนาน สมัยหนึ่ง ครั้นเวลาล่วงเลยมาช้านาน โลกนี้เจริญขึ้น เมื่อโลกกำลังเจริญขึ้น เหล่าสัตว์ส่วนมากจุติจากพรหมโลกชั้นอาภัสสระมาเป็นอย่างนี้ นึกคิดอะไรก็สำเร็จ ได้ตามปรารถนา มีปิตเป็นภักษา มีรัศมีชานออกจากร่างกาย เทียวสยจรไปในอากาศ อยู่ในวิมานอันงดงาม สติอยู่นานแสนนาน” (ที.ปา. (ไทย) 11/119/88) จากนั้น จึงกล่าวถึงการปรากฏง้วนดิน เริ่มตั้งแต่เมื่อโลกเกิดขึ้นใหม่ ๆ จักรวาลนี้มีน้ำปกคลุมไปทั่ว ไม่มีดวงจันทร์ ดวงอาทิตย์ดวงดาว ทั้งไม่มีกลางวันและกลางคืน หญิงชายก็ยังไม่ปรากฏ ปรากฏก็เพียงชื่อว่า “สัตว์” เท่านั้น ต่อจากเกิดง้วนดิน และเมื่อกินง้วนดินจึงทำให้ร่างกายหยาบหมดรัศมี จากนั้น ดวงจันทร์ดวงอาทิตย์ดวงดาว กลางวันกลางคืนจึงเกิดขึ้น ดังข้อความที่พระพุทธองค์ตรัสแก่สามเณรวาเสฏฐะและสามเณรภารทวาชะว่า “วาเสฏฐะและภารทวาชะ สมัยนั้นทั่วทั้งจักรวาลนี้แหละเป็นน้ำทั้งนั้น มีตมอันธการ ดวงจันทร์ดวงอาทิตย์ดวงดาว นักษัตรทั้งหลายยังไม่ปรากฏ กลางคืนกลางวันยังไม่ปรากฏ เดือนหนึ่ง ครึ่งเดือนฤดูและปีก็ยังไม่ปรากฏ หญิงชายก็ยังไม่ปรากฏ สัตว์ทั้งหลายปรากฏชื่อแต่เพียงว่า “สัตว์” เท่านั้น ครั้นเวลาล่วงเลยมาช้านาน เกิดง้วนดินลอยอยู่บนน้ำ ปรากฏแก่สัตว์เหล่านั้น ดุน้ำนั้นที่บุคคลเคียวให้แห้งแล้วทำให้เย็นสนิทจับเป็นฝายอยู่ข้างบน ง้วนดินนั้นสมบูรณ์ด้วยสี สมบูรณ์ด้วยกลิ่น สมบูรณ์ด้วยรส มีสีเหมือนเนยใสหรือเนยข้นอย่างดี และมีรสอร่อยเหมือนน้ำผึ้งซึ่งปราศจากโทษ ต่อมาสัตว์ผู้หนึ่งมีนิสัยโลกกล่าวว่า “ท่านผู้เจริญสิ่งนี้จะเช่นไร” แล้วใช้นิ้วช้อนง้วนดินขึ้นมาลิ้มดู เมื่อเขาใช้นิ้วช้อนง้วนดินขึ้นมาลิ้มดูอยู่ รสง้วนดินได้แผ่ชานไป เขาจึงเกิดความอยากในรส แม้สัตว์เหล่านั้นก็พากันถือแบบอย่างสัตว์นั้น จึงใช้นิ้วช้อนง้วนดินขึ้นมาลิ้มดู เมื่อสัตว์เหล่านั้นใช้นิ้วช้อนง้วนดินขึ้นมาลิ้มดู รสง้วนดินก็แผ่ชานไป และสัตว์เหล่านั้น ก็เกิดความอยากในรสขึ้นเช่นเดียวกัน” (ที.ปา. (ไทย) 11/120-121/89-90)

ต่อจากนั้น เมื่อมีกาม มีความเกียจคร้าน มีความเห็นแก่ได้เกินควร จนเกิดการขาดแคลนปัจจัยในด้านต่างๆ จนถึงการแบ่งปันสิทธิและทรัพย์สินในการยึดครอง และเมื่อมีการยึดครองจึงเป็นสาเหตุให้เกิดการละเมิดสิทธิในทรัพย์สินของกันและกันจนลุกลามถึงขั้นที่พวกที่ทนต่อพฤติกรรมนั้นไม่ไหว จึงมีการทำร้ายกันด้วยก้อนดินและท่อนไม้ เมื่อเกิดเหตุการณ์เช่นนี้ขึ้น พวกเขาจึงปรึกษากันหาวิธีว่าควรแต่งตั้งคนผู้หนึ่งให้เป็นผู้นำทำหน้าที่ว่ากล่าวตักเตือนและขับไล่คนที่ทำความผิด และยังทำหน้าที่คุ้มครองป้องกันชีวิตและทรัพย์สินให้พวกเขาด้วย ดังปรากฏข้อความที่พระพุทธองค์ตรัสแก่สามเณรวาเสฏฐะและสามเณรภารทวาชะว่า “วาเสฏฐะและภารทวาชะ ครั้นนั้น สัตว์ทั้งหลายจึงได้ประชุมกันปรึกษากันว่า “ท่านผู้เจริญ บาปธรรมปรากฏในหมู่สัตว์แล้ว คือ การถือเอาสิ่งของที่เจ้าของเขาไม่ได้ให้จักปรากฏ

การครหาจักปรากฏ การพูดเท็จจักปรากฏ การถือท้าวจักษ์ปรากฏ ทางที่ดีพวกเราควรสมมติ (แต่งตั้ง) สัตว์ผู้หนึ่งซึ่งจะว่ากล่าวผู้ที่ควรว่ากล่าว ตีเตียนผู้ที่ควรตีเตียน ขบไล่ผู้ที่ควรขบไล่โดยชอบ พวกเราจักแบ่งปันข้าวสาละให้แก่สัตว์ผู้หนึ่ง สัตว์ผู้หนึ่งรับคำแล้ว ได้ว่ากล่าวผู้ที่ควรว่ากล่าว ตีเตียนผู้ที่ควรตีเตียน ขบไล่ผู้ที่ควรขบไล่โดยชอบ และสัตว์เหล่านั้นก็ได้แบ่งปันข้าวสาละให้แก่สัตว์ผู้หนึ่ง” (ที.ปา. (ไทย) 11/130/96) ในเหตุการณ์ที่ปรากฏจึงทำให้มีผู้นำเพื่อทำหน้าที่ตีเตียนคนที่ควรตีเตียนเป็นต้นทำให้เป็นมูลเหตุของการวิวัฒนาการมาเป็นพระราชานในที่สุด ดังปรากฏข้อความที่พระพุทธองค์ตรัสแก่สามเณรว่าเสฏฐะและสามเณรภารทวาชะว่า “วาเสฏฐะและภารทวาชะ เพราะเหตุที่สัตว์นั้นอันมหาชนสมมติ (แต่งตั้ง) ฉะนั้น คำแรกว่า “มหาสมมติ มหาสมมติ” จึงเกิดขึ้น เพราะเหตุที่สัตว์นั้นเป็นใหญ่แห่งที่นาทั้งหลาย ฉะนั้น คำที่ 2 ว่า “กษัตริย์ กษัตริย์” จึงเกิดขึ้น เพราะเหตุที่สัตว์นั้นให้ชนเหล่าอื่นยินดีได้โดยชอบธรรม ฉะนั้น คำที่ 3 ว่า “ราชา ราชา” จึงเกิดขึ้น ด้วยเหตุดังกล่าวมานี้ จึงได้เกิดมีแควดวกษัตริย์นั้นขึ้นแก่สัตว์เหล่านั้นเท่านั้น ไม่มีแก่สัตว์เหล่าอื่น มีแก่สัตว์พวกเดียวกันเท่านั้น ไม่มีแก่สัตว์ที่มีใช้พวกเดียวกัน มีโดยธรรมเท่านั้น ไม่ใช่โดยอธรรม” หลักพุทธธรรมที่บ่งถึงผู้นำนั้นมีพื้นฐานที่ธรรมชาติทางกายและทางใจของมนุษย์ ธรรมชาติดั้งเดิมของสังคมมนุษย์เป็นสภาวะที่สงบต่างคนต่างอยู่ไม่แก่งแย่งธรรมชาติอุดมสมบูรณ์ ต่อมาเกิดความขัดแย้งเนื่องจากการกระทำชั่วเห็นแก่ประโยชน์แก่ตน แรกๆ เพียงว่ากล่าวตักเตือนกันเองยังไม่ทำร้ายกัน ต่อเมื่อมีความผิดอีกมากเกิดขึ้น จึงมีการลงโทษกันเอง ทำให้เกิดความวุ่นวายมากขึ้นอีก เพราะไม่มีการรับความคิดเห็นของใคร เมื่อสังคมวุ่นวายมากขึ้น จึงรวมกลุ่มมีมติการเลือกผู้นำที่ตนต้องการเกิดขึ้น (พระครูศิริจันทน์วิภู (บุญจันทร์ เขมกาโม), 2549: 43)

สรุปได้ว่า ในอรรถกถาสูตร กล่าวถึง คุณลักษณะทางคุณธรรมจริยธรรม คือ คุณลักษณะภายใน ซึ่งถือกันว่าเป็นคุณสมบัติที่สำคัญที่สุดของผู้ปกครองหรือผู้นำ เป็นปัจจัยที่ก่อให้เกิดอำนาจ ผู้นำหรือผู้ปกครองที่มีคุณธรรมจริยธรรมย่อมสามารถยึดเหนี่ยวน้ำใจของผู้ตามได้ ผู้ปกครองหรือผู้นำที่มีคุณธรรมจริยธรรมย่อมปกครองโดยชอบธรรมอันจะก่อให้เกิดความสุขความเจริญให้กับตน ชุมชน สังคมและประเทศชาติได้อย่างแน่นอน

บทบาทของผู้นำที่พึงประสงค์ตามแนวพระพุทธศาสนา

บุคคลที่อยู่ในสังคมไม่ว่าจะเป็นระดับใดก็ตามย่อมมีบทบาทที่ต้องกระทำหรือรับผิดชอบตาม วุฒิภาวะ ความรู้ ความสามารถ ผู้นำก็เช่นเดียวกันเมื่อดำรงตำแหน่งเป็นผู้นำของกลุ่มแล้วย่อมมีบทบาทที่จะต้องรับผิดชอบตามฐานะดังต่อไปนี้ คือ

บทบาท คือ พฤติกรรมที่ปฏิบัติตามสถานภาพ ดังนั้น บทบาทจึงเป็นพฤติกรรมที่สังคมกำหนดและคาดหวังให้บุคคลกระทำตามหน้าที่ เช่น เป็นครูต้องสอนนักเรียน เป็นตำรวจต้องพิทักษ์สันติราษฎร์ เป็นทหารต้องเป็นรั้วของชาติ เป็นลูกต้องเชื่อฟังพ่อแม่ เป็นต้น บทบาทของความเป็นผู้นำนั้นเป็นการแสดงออกของผู้นำโดยมุ่งหวังเพื่อให้การบริหารตามนโยบายที่วางไว้ ดังนั้น บทบาทของผู้นำจึงเป็นตัวแปรที่สำคัญมากที่จะทำให้การบริหารงานเกิดผลสัมฤทธิ์ขึ้น เพราะฉะนั้น การประสานความร่วมมือก็มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ผู้นำจะต้องมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีต่อผู้ที่อยู่ใต้อำนาจซึ่งเป็นหลักการขั้นมูลฐานที่จะทำให้งานสำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี ดังนั้น บทบาทของผู้นำจึงต้องประกอบด้วยสิ่งเหล่านี้ คือ

1. การเพิ่มความร่วมมือ
2. การเพิ่มความเข้าใจ
3. เน้นเรื่องผลผลิต
4. เป็นตัวแทนส่งเสริมมิตรสัมพันธ์กับชุมชน

5. การแสดงออกซึ่งความเป็นผู้นำของกลุ่ม
6. การจัดองค์การ
7. การประเมินผลด้วยการให้รางวัลและการบริหาร
8. ความริเริ่ม
9. ความเชื่อมั่นในตนเอง (ณรงค์ เสียงประชา, 2541: 139-140)

บทบาทของผู้นำ นพพงษ์ บุญจิตราดุล ได้กล่าวไว้ 3 ประการ คือ

1. เป็นผู้รักษาหรือประสานให้สมาชิกในกลุ่มอยู่ร่วมกัน หมายถึง ผู้นำจะต้องอยู่ใกล้ชิดมีความสัมพันธ์กับคนในกลุ่มและเป็นที่ยอมรับของคนในกลุ่มทำให้กลุ่มมีความสามัคคีกลมเกลียว
2. เป็นผู้ปฏิบัติภารกิจของกลุ่มให้บรรลุวัตถุประสงค์ หมายถึง ผู้นำต้องมีความรับผิดชอบในกระบวนการทำงานด้วยความมั่นคงและเข้าใจได้ ผู้นำจะต้องทำให้กลุ่มทำงานให้บรรลุตามเป้าหมาย
3. เป็นผู้อำนวยความสะดวกให้เกิดการติดต่อสัมพันธ์ในกลุ่ม หมายถึง เขาจะปฏิบัติงานไปในทางที่จะอำนวยความสะดวกให้เกิดการติดต่อสัมพันธ์และปฏิบัติกันด้วยดีของสมาชิกในกลุ่มการติดต่อสื่อสารที่ดีเป็นสิ่งสำคัญและจำเป็นในการช่วยให้หน้าที่นี้บรรลุเป้าหมาย (นพพงษ์ บุญจิตราดุล, 2534: 96)

สรุปได้ว่า ผู้นำนั้นมีบทบาทในการวางแผนงาน การสั่งการ การตัดสินใจ การกำหนดนโยบาย การควบคุมดูแลงาน การสนับสนุนให้ผู้ใต้บังคับบัญชาทำงานอย่างมีประสิทธิภาพ ตลอดจนถึงการรับผิดชอบต่อการทำงานต่างๆ และผลักดันงานต่างๆ ให้สำเร็จ ดังนั้น บทบาทจึงเป็นพฤติกรรมที่สังคมกำหนดและคาดหวังให้บุคคลกระทำตามหน้าที่ เช่น เป็นครูต้องสอนนักเรียน เป็นตำรวจต้องพิทักษ์สันติราษฎร์ เป็นทหารต้องเป็นหัวของชาติ เป็นลูกต้องเชื่อฟังพ่อแม่ เป็นต้น

อำนาจของผู้นำที่พึงประสงค์ตามแนวพระพุทธศาสนา

บุคคลต่างๆ ในสังคมหรือในโลกนี้ย่อมมีอำนาจหรือกำลังที่แตกต่างกันไปตามฐานหน้าที่ที่ตนรับผิดชอบ ผู้นำก็เช่นเดียวกันย่อมมีอำนาจมากบ้างน้อยบ้างตามตำแหน่งที่รับผิดชอบ ดังนั้น เพื่อความเข้าใจในอำนาจและขอบเขตของอำนาจของผู้นำเป็นผลที่เกิดจากอำนาจหน้าที่ซึ่งมีลักษณะเป็นสิทธิ เช่น สิทธิในการวินิจฉัยสั่งการ สิทธิในการบังคับบัญชา และสิทธิในการบริหารงาน เป็นต้น อำนาจหน้าที่เป็นอำนาจที่มีอยู่ในสถาบันทางการบริหารโดยมีรัฐธรรมนูญ กฎหมาย ระเบียบข้อบังคับ ธรรมเนียมประเพณีนิยม ดังนั้น อำนาจจึงสามารถแบ่งออกได้ 3 อย่าง คือ อำนาจตามหลักเหตุผลและกฎหมาย, อำนาจตามประเพณี, อำนาจบารมี ดังต่อไปนี้

1. อำนาจตามหลักเหตุผลและกฎหมาย

อำนาจตามหลักเหตุผลและกฎหมายโดยทั่วไปแล้วความมีเหตุมีผลนั้นมักจะเป็นการมองความสัมพันธ์ระหว่างวิธีการ (เหตุ) ควบคู่กับจุดหมาย (ผล) หมายความว่า วิธีการนี้จะนำไปสู่เป้าหมายที่ต้องการได้หรือไม่หากว่าความสัมพันธ์ระหว่างวิธีการไปสู่เป้าหมายเป็นไปด้วยดี ก็หมายความว่า ความมีเหตุมีผลซึ่งกันและกัน นั่นก็คือมีเหตุแล้วนำไปสู่ผลที่ต้องการ (วุฒิชัย จานง, 2523: 19-20) ลักษณะของอำนาจตามหลักเหตุผลและกฎหมาย ดังต่อไปนี้

1.1) อำนาจที่เกิดขึ้นมาเพราะความเชื่อหรือความรู้สึกว่าอำนาจนั้นเป็นสิ่งที่ถูกต้องตามหลักแหล่งเหตุผลและระเบียบกฎหมาย คือ เป็นไปตามหลักแหล่งนิติธรรม

1.2) อำนาจที่เกิดจากระบบเหตุผลและระบบกฎหมายซึ่งเป็นที่ยอมรับและเคารพยึดถือเป็นหลักปฏิบัติมิให้เกิดจากส่วนตัวบุคคล ดังนั้น การใช้อำนาจชนิดนี้จึงต้องอยู่ในกรอบขอบเขตของระเบียบปฏิบัตินั้นๆ

1.3) อำนาจนี้ได้มาจากการปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ของหน่วยงานหรือองค์กรนั้นเช่นตำแหน่งต่างๆ ในองค์กรหรือหน่วยงานซึ่งลดหลั่นกันไปตามสายการบังคับบัญชา เป็นต้น

1.4) อำนาจหน้าที่ต่างๆ ย่อมมีการสับเปลี่ยนตัวบุคคลกันได้ตามระเบียบของหน่วยงานนั้น เช่น ตำแหน่งต่างๆ ในระบบราชการหรือถ้าเป็นตำแหน่งที่มาจากกาเลือกตั้งก็จะอยู่ในตำแหน่งตามวาระ เช่น สมาชิกผู้แทน เป็นต้น ข้าราชการหรือเจ้าหน้าที่ของหน่วยงานต่างๆ ย่อมมีอำนาจประเภทนี้มากน้อย ขึ้นอยู่กับตำแหน่งหน้าที่ (สุวิน สุขสมกิจ, 2523: 96-97)

2. อำนาจตามประเพณี

อำนาจตามประเพณีขึ้นอยู่กับความเชื่อในเรื่องขนบธรรมเนียมประเพณีต่างๆ ว่ามีความศักดิ์สิทธิ์ในตนเองแล้วผู้นับถือปฏิบัติอยู่ในกรอบของประเพณีนั้นอันเป็นที่ยอมรับของบุคคลทั่วไป ลักษณะของอำนาจ คือ ขนบธรรมเนียมประเพณี หมายถึง สิ่งที่เรายอมรับปฏิบัติตามกันมาจนกลายเป็นขนบธรรมเนียมประเพณี เป็นแนวทางปฏิบัติที่ทุกคนปฏิบัติกันโดยทั่วไปจนเกิดเป็นความเคยชิน และไม่รู้สึกรู้ว่าเป็นภาระหน้าที่และเป็นสิ่งที่ปฏิบัติมานานใช้กันอย่างแพร่หลาย การปฏิบัติก็ไม่มีกฎหมาย หรือข้อบังคับใดให้ปฏิบัติ (สุพัตรา สุภาพ, 2545: 21)

3. อำนาจบารมี

อำนาจบารมีตามคติทางพระพุทธศาสนาขึ้นอยู่กับการกระทำของตนเองเป็นสำคัญหากการกระทำของตนเองไม่ว่าในอดีตหรือปัจจุบันไม่ดีผลที่ได้รับก็เป็นผลที่ไม่ดีเพราะมนุษย์จะต้องเป็นผู้รับผิดชอบการกระทำของตนเองซึ่งเป็นกฎที่มีความยุติธรรมที่สุดเรียกว่ากฎแห่งกรรม ดังพระพุทธดำรัสว่าสัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นของตน เป็นทายาทแห่งกรรม มีกรรมเป็นกำเนิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย กรรมย่อมจำแนกสัตว์ให้เลวหรือประณีต (ม.อ. (ไทย) 14/581/287) ซึ่งสามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ประเภท คือ

3.1) บารมีที่ติดตัวมาแต่กำเนิด

3.2) บารมีที่เกิดจากการสั่งสมในปัจจุบัน

การที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ตรัสรู้ธรรมเป็นพระศาสดาเอกในโลกและทรงได้รับการเคารพเทิดทูนมานับพันๆ ปีแล้วนั้นมิได้ขึ้นอยู่กับการที่พระองค์ทรงบำเพ็ญบารมีหรือบำเพ็ญเพียรในปัจจุบันชาติเพียงอย่างเดียว แต่พระองค์ทรงบำเพ็ญบารมีนานนับชาติไม่ถ้วนบารมีที่พระองค์ทรงบำเพ็ญมานั้นมีทั้งระดับสามัญ ระดับกลางและระดับสูง เรียกว่าทศบารมีหรือบารมี 10 ประการ ดังต่อไปนี้ คือ

1. ทานบารมี การบำเพ็ญบารมีโดยการให้ทาน การเสียสละ

2. ศีลบารมี การบำเพ็ญบารมีโดยการรักษาศีลกายวาจาให้เรียบร้อยดีงาม

3. เนกขัมมบารมี การบำเพ็ญบารมีด้วยการออกบวชปลีกตัวปลีกใจออกจากกาม

4. ปัญญาบารมี การบำเพ็ญบารมีโดยมีความรอบรู้ หยั่งรู้เหตุผลเข้าใจสภาวะทั้งหลายตามความเป็นจริง

5. วิริยะบารมี การบำเพ็ญบารมีโดยมีความเพียร ไม่ย่อท้อ มีความบากบั่น

6. ขันติบารมี การบำเพ็ญบารมีด้วยความอดทน สามารถใช้สติปัญญาควบคุมตนให้อยู่ในอำนาจของเหตุผล

7. สัจจะบารมี การบำเพ็ญบารมีโดยความมีสัจจะ พูดจริงทำจริง และมีความจริงใจ

8. อธิษฐานบารมี การบำเพ็ญบารมีโดยมีความตั้งใจมั่น วางจุดหมายการกระทำของตนไว้แน่นอนแล้วดำเนินตามนั้นอย่างแน่วแน่

9. เมตตาบารมี การบำเพ็ญบารมีด้วยการมีความรักใคร่ เมตตาปรารถนาดี คิดเกื้อกูลให้ผู้อื่น และเพื่อนร่วมโลกทั้งปวงมีความสุขความเจริญ

10. อุเบกขาบารมี การบำเพ็ญบารมีด้วยการวางใจเป็นกลาง สงบราบเรียบสม่ำเสมอเที่ยงธรรม ไม่เอนเอียงไปด้วยความยินดียินร้ายหรือความชอบชัง

บารมีนี้พระพุทธรเจ้าทรงบำเพ็ญอย่างบริบูรณ์มานานนับพันชาติไม่ถ้วน เมื่อพระบารมีแก่กล้า บริบูรณ์เต็มที่แล้วพระองค์จึงได้มาตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ดังนั้น บารมีกับอำนาจจึงเป็นสิ่งที่เกื้อหนุนกัน ถ้าไม่มีบารมีอำนาจก็เกิดขึ้นไม่ได้หรือถ้าไม่มีอำนาจบารมีก็เกิดได้ยากเช่นเดียวกัน บารมีจึงจัดให้เป็นปัจจัยที่ก่อให้เกิดอำนาจประการหนึ่ง

สรุปได้ว่า อำนาจบารมีก็เป็นอำนาจอีกชนิดหนึ่งในลักษณะของการใช้สิทธิ์เป็นความสามารถที่จะใช้อำนาจให้ผู้อื่นปฏิบัติตามคำสั่งได้เพียงใด อำนาจชนิดนี้ชอบเกี่ยวข้องกับโดยตรงกับท่านที่มีความรู้ความสามารถตลอดจนความสัมพันธ์ของผู้บังคับบัญชากับผู้ใต้บังคับบัญชา กล่าวอีกนัยหนึ่ง ก็คือการใช้ใช้อำนาจให้ผู้ใต้บังคับบัญชาปฏิบัติให้ได้ทั้งน้ำใจและผลงานนั่นเอง ในกรณีนี้จะเห็นได้ประจักษ์แจ้งยิ่งขึ้นถ้าพิจารณาถึงผู้นำซึ่งไปดำรงตำแหน่งเดียวกันต่างวาระกัน ผู้นำแต่ละคนจะมีอำนาจบารมีไม่เท่ากัน เพราะอำนาจบารมีของผู้นำแต่ละคนไม่เท่ากันขึ้นอยู่กับ การสั่งสมอบรมกุศลกรรมทั้งในอดีตชาติและปัจจุบันชาติ อำนาจอย่างนี้เรียกว่าอำนาจบารมี

บทสรุป

มนุษย์เป็นสัตว์สังคม การที่มนุษย์เรามีการอยู่ร่วมกันมากมาย จึงจำเป็นที่จะต้องผู้นำ ผู้นำจึงมีความสำคัญดุจเข็มทิศที่จำเป็นสำหรับคนเดินทางและเสาเข็มที่มีความจำเป็นต่อการสร้างบ้านเรือน นอกจากนั้นผู้นำยังเป็นผู้สร้างหลักคุณธรรมจริยธรรมให้เกิดขึ้นในสังคมและองค์กรต่างๆ ถ้าจะเปรียบไปแล้วผู้นำก็เปรียบเหมือนหลักชัยของประเทศชาติ ซึ่งหากต้องการทราบถึงความเจริญรุ่งเรืองของสังคม หน่วยงาน องค์กร บ้านเมือง ตลอดจนประเทศชาติ ต้องดูผู้นำเป็นหลัก คุณลักษณะของผู้นำจะเป็นแบบใดนั้น ขึ้นอยู่กับสถานการณ์ของสังคมในแต่ละแห่งเป็นตัวกำหนด เพราะผู้นำ คือ บุคคลธรรมดาที่ได้รับการยอมรับจากมติของมหาชน จึงปรับปรุงตนเองให้เข้ากับสภาพแวดล้อมและสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ และลักษณะของผู้นำขึ้นอยู่กับโครงสร้างของสังคม ความแตกต่างของลักษณะสังคมจะเป็นเครื่องกำหนดความแตกต่างของลักษณะผู้นำแต่ละประเภท

ในทางพระพุทธศาสนากล่าวถึงคุณลักษณะหรือคุณสมบัติของผู้นำไว้เปรียบเสมือนโคจำฝูง ดังนี้ “ถ้าโคจำฝูงว่ายน้ำตรง ฝูงโคก็ว่ายน้ำตรงเช่นกัน เหมือนหมู่มนุษย์ ถ้าผู้นำประพฤติเป็นธรรม ประชาชนก็ต้องประพฤติเป็นธรรมเช่นกัน หากพระราชาเป็นผู้ตั้งอยู่ในธรรม ทวยราษฎร์ก็อยู่ร่มเย็นเช่นกัน ” ดังนั้น คุณลักษณะของผู้นำจึงเป็นสิ่งหนึ่งที่มีความสำคัญต่อการพัฒนาตน ชุมชน สังคม และประเทศชาติ อีกทั้งยังเป็นกลไกในการชักนำบุคคลที่มีคุณธรรมจริยธรรมเข้ามามีบทบาทหน้าที่ในการปกครองบ้านเมืองและเป็นการเสริมสร้างผู้นำที่ดีให้มีมากขึ้น บทบาทของผู้นำจึงเป็นพฤติกรรมที่สังคมกำหนดและคาดหวังให้บุคคลกระทำตามบทบาทหน้าที่ เช่น เป็นผู้นำต้องมีคุณธรรมจริยธรรม เป็นครูต้องสอนนักเรียนเป็นตำรวจต้องพิทักษ์สันติราษฎร์ เป็นทหารต้องเป็นรั้วของชาติ เป็นลูกต้องเชื่อฟังพ่อแม่ เป็นต้น อำนาจบารมีก็เป็นอำนาจอีกชนิดหนึ่งในลักษณะของการใช้สิทธิ์เป็นความสามารถที่จะใช้อำนาจให้ผู้อื่นปฏิบัติตามคำสั่งได้เพียงใด อำนาจชนิดนี้ชอบเกี่ยวข้องกับโดยตรงกับท่านที่มีความรู้ความสามารถตลอดจนความสัมพันธ์ของผู้บังคับบัญชากับผู้ใต้บังคับบัญชา กล่าวอีกนัยหนึ่ง ก็คือการใช้ใช้อำนาจให้ผู้ใต้บังคับบัญชาปฏิบัติให้ได้ทั้งน้ำใจและผลงานนั่นเอง ในกรณีนี้จะเห็นได้ประจักษ์แจ้งยิ่งขึ้นถ้าพิจารณา

ถึงผู้นำซึ่งไปดำรงตำแหน่งเดียวกันต่างวาระกัน ผู้นำแต่ละคนจะมีอำนาจบาตรมีไม่เท่ากัน เพราะอำนาจบาตรมีของผู้นำแต่ละคนไม่เท่ากันขึ้นอยู่กับ การสั่งสมอบรมคุณธรรมทั้งในอดีตชาติและปัจจุบันชาติ อำนาจอย่างนี้เรียกว่าอำนาจบาตรมี

จะเห็นได้ว่า คุณลักษณะผู้นำที่ปรากฏในพระสุตตันตปิฎกมีอยู่ 2 คุณลักษณะ คือ 1) คุณลักษณะทางกายภาพ คือ คุณลักษณะภายนอก ซึ่งถือว่าเป็นคุณสมบัติที่สำคัญประการหนึ่งของพระราชา ผู้ปกครองหรือผู้นำ เป็นปัจจัยที่ก่อให้เกิดอำนาจประการหนึ่ง ผู้นำหรือผู้ปกครองที่มีบุคลิกดีย่อมส่งผลทางด้านจิตวิทยาได้เป็นอย่างมาก คือ จะทำให้ผู้ที่พบเห็นหรือผู้ใต้บังคับบัญชาเกิดความรู้สึกลอยล่องชื่นชม เพราะลักษณะทางกายภาพของผู้นำเป็นส่วนหนึ่งในการสร้างบาตรมีของผู้นำเอง ส่วนผู้ที่มีลักษณะทางกายภาพไม่สง่าผ่าเผย ไม่สวยงาม ถึงแม้จะมีอำนาจมาก แต่ก็ไม่เป็นที่สะดุดตาของประชาชนหรือผู้ที่พบเห็นเท่ากับผู้นำที่มีลักษณะทางกายภาพที่ดี 2) คุณลักษณะทางคุณธรรมจริยธรรม คือ คุณลักษณะภายใน ซึ่งถือกันว่าเป็นคุณสมบัติที่สำคัญที่สุดของผู้ปกครองหรือผู้นำ เป็นปัจจัยที่ก่อให้เกิดอำนาจ ผู้นำหรือผู้ปกครองที่มีคุณธรรมจริยธรรมย่อมสามารถยึดเหนี่ยวน้ำใจของผู้ตามได้ ผู้ปกครองหรือผู้นำที่มีคุณธรรมจริยธรรมย่อมปกครองโดยชอบธรรมอันจะก่อให้เกิดความสุขความเจริญให้กับตน ชุมชน สังคม และประเทศชาติได้อย่างแน่นอน

บรรณานุกรม

- ณรงค์ เสียงประชา. (2541). **มนุษย์กับสังคม**. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: โอ เอสพริ้งติ้งเฮ้าส์.
- เนตรพัฒนา ยาริราช. (2546). **ภาวะผู้นำและผู้นำเชิงกลยุทธ์**. กรุงเทพฯ: บริษัทเซ็นทรัลเอ็กซ์เพรสจำกัด.
- นพพงษ์ บุญจิตราดุลย์. (2534). **หลักการบริหารการศึกษา**. กรุงเทพฯ: บพิธการพิมพ์.
- พระครูศรีจันทนิวิฐ (บุญจันทร์ เขมกาโม). (2549). **ภาวะผู้นำเชิงพุทธ**. กรุงเทพฯ: นิติธรรมการพิมพ์.
- พระมหาสมปอง มุทิโต. (2547). **คัมภีร์อภิธานวรรณานา**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: ประยูรวงศ์พรินต์ติ้ง จำกัด.
- พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมมจิตโต). (2549). **พุทธวิธีบริหาร**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ยงยุทธ เกษสาคร. (2542). **ภาวะผู้นำและการจูงใจ**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ SK BOOKNET.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2542). **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2546**. กรุงเทพฯ: บริษัทนานมีบุ๊คพับลิเคชั่น.
- วุฒิชัย จานงค์. (2523). **พฤติกรรมการณ์ตัดสินใจ**. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- เสถียร ทังทองมะดัน. (2560). “รัฐศาสตร์ตามแนวพุทธศาสตร์”. **เอกสารประกอบการสอนวิชารัฐศาสตร์ตามแนวพุทธศาสตร์**. นครราชสีมา : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา.
- สุเทพ พงศ์ศรีวัฒน์. (2544). **ภาวะผู้นำทฤษฎีและปฏิบัติ ศาสตร์และศิลป์สู่ความเป็นผู้นำที่สมบูรณ์**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์วิรัตน์ เอ็ดดุกะชั่น.
- สุพัตรา สุภาพ. (2545). **สังคมวิทยา**. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.
- สุพานี สฤษฏ์วานิช. (2549). **พฤติกรรมองค์การสมัยใหม่ : แนวคิดและทฤษฎี**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

สุวิน สุขสมกิจ. (2523). “พุทธปรัชญากับการสร้างเสริมภาวะผู้นำ: กรณีศึกษากำนันผู้ใหญ่บ้านจังหวัดกาญจนบุรี”. วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐศาสตร์. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

Dejnoska. (1983). **Educational administration glossary**. Westport CT: Greenwood.

Fiedler. (1967). **A theory of leadership effectiveness**. New York: McGraw-Hill.

Normand L. Frigon Sr. & Harry K. Jackson Jr. (1996). **The Leader: Developing the Skills & Personal Qualities You Need to Lead Effectively**. New York: American Management Association.

รูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการส่งเสริมให้เกิดชุมชนเข้มแข็ง A Form of Public Participation in Promoting a Strong Community

วีระกิตติ เอกอัครวิจิตร¹, สุนทร ธนศิลป์พิชิต², ไพฑูรย์ มาเมือง³

Veerakit Akeakkaravichit¹, Sunait Thanasinlapaphichit², Phaitoon Mamuang³

นักวิชาการอิสระ¹

วิทยาลัยสงฆ์ชัยภูมิ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย^{2,3}

Independent scholar¹

Chaiyaphum Buddhist College, Mahachulalongkornrajavidyalaya University^{2,3}

Corresponding author, e-mail: wirakittixekxakhrwicit@gmail.com¹

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอถึงความสำคัญของการมีส่วนร่วมของประชาชน ทั้งนี้การดำเนินกิจการใดๆ ในชุมชน จำเป็นจะต้องอาศัยความร่วมมือและการมีส่วนร่วมภายในชุมชน การส่งเสริมให้ประชาชนเข้าใจถึงความสำคัญของการมีส่วนร่วมก็จะก่อให้เกิดเป็นพลังชุมชนที่มีความเข้มแข็ง จะเห็นได้จากชุมชนที่มีความเข้มแข็งจะก่อให้เกิดการดำเนินงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งระดับการมีส่วนร่วมของประชาชน (Public Participation Spectrum) 5 ระดับ คือ (1) ระดับให้ข้อมูลข่าวสาร (Inform) เพื่อให้ข้อมูลข่าวสารแก่ประชาชนและเสริมสร้างความเข้าใจของประชาชนเกี่ยวกับประเด็นปัญหาทางเลือกและทางเลือก (2)ระดับรับฟังความคิดเห็น (Consult) เพื่อได้รับข้อมูลและความคิดเห็นจากประชาชนเกี่ยวกับสภาพปัญหาทางเลือกและแนวทางแก้ไข (3) ระดับเข้ามามีบทบาท (Involve) เพื่อร่วมทำงานกับประชาชนเพื่อสร้างความมั่นใจกับประชาชนว่าความคิดเห็นและความต้องการของประชาชนจะได้รับการพิจารณา (4) ระดับสร้างความร่วมมือ (Collaborate) เพื่อเป็นหุ้นส่วนกับประชาชนในทุกขั้นตอนของการตัดสินใจ ตั้งแต่ระบุปัญหา พัฒนาทางเลือกและแนวทางแก้ไข (5) ระดับเสริมพลังอำนาจ (Empower) เพื่อให้ประชาชนเป็นผู้ตัดสินใจ ซึ่งรูปแบบการส่งเสริมให้ประชาชนมีส่วนร่วม ประกอบด้วย (1) การมีส่วนร่วมของประชาชนที่บัญญัติไว้ใน หมวด 3 ว่าด้วยสิทธิและเสรีภาพของชนชาวไทยตามรัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบัน เช่น การมีส่วนร่วมของประชาชนในเรื่องทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่นของตน (2) การมีส่วนร่วมของประชาชนในการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารของราชการส่วนท้องถิ่น (3) การมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่นในการจัดทำประชาพิจารณ์ (4) การมีส่วนร่วมในการเลือกตั้งสมาชิกสภาท้องถิ่นและผู้บริหารท้องถิ่น (5) การมีส่วนร่วมในการถอดถอนสมาชิกสภาท้องถิ่นและผู้บริหารท้องถิ่น (6) การมีส่วนร่วมในการลงประชามติ เช่น การร่างกฎหมายหรือโครงการใหญ่ๆ (7) การมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น เช่น การจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่น การมีส่วนร่วมในการจัดซื้อจัดจ้างขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

คำสำคัญ: การมีส่วนร่วมของประชาชน, รูปแบบการมีส่วนร่วม, การเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็ง

ABSTRACT

This academic article the objective is to present the importance of public participation. Carrying out any business in the community it is necessary to rely on cooperation and participation within the community. Encouraging people to understand the importance of

participation will create a strong community. It can be seen that a strong community will create efficient operations. There are 5 levels of public participation (Public Participation Spectrum): (1) the level of providing information (Inform) to provide information to the public and enhance public understanding about issues, alternatives and solutions; (2) Listening to opinions (Consult) level to receive information and opinions from the people about the problem situation, alternatives and solutions. (3) Level to play a role (Involve) to work together with the people to build confidence with people that the opinions and needs of the people will be considered (4) level of cooperation (Collaborate) to be a partner with citizens in every step of decision making. Since identifying the problem Develop alternatives and solutions (5) Empowerment level for people to be decision makers. The format for promoting public participation consists of (1) public participation as provided in Section 3 regarding the rights and freedoms of the Thai people according to the current constitution, such as public participation in natural resources and their local environment (2) participation of citizens in accessing local government information (3) participation of local people in holding public hearings (4) participation in member elections Local councils and local administrators. (5) Participation in the removal of local council members and local administrators (6) Participation in referendums such as drafting laws or major projects (7) Participation in the management of local government organizations, such as preparing local development plans. Participation in procurement of local government organizations.

Keywords: public participation, participation models, strengthening communities.

บทนำ

การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนได้รับรู้ข้อมูลเกี่ยวกับการกิจหรือโครงการที่ส่วนราชการจะดำเนินการ ซึ่งมีผลกระทบต่อความเป็นอยู่ของประชาชนในชุมชนนั้น การทำความเข้าใจถึงผลกระทบและแนวทางแก้ไขที่ส่วนราชการจะดำเนินการและปรึกษาหารือร่วมกันระหว่างภาครัฐและภาคประชาชน โดยให้ประชาชนได้แสดงความคิดเห็นและรัฐต้องรับฟังจนประชาชนเกิดความพึงพอใจ การจัดให้ประชาชนมีส่วนร่วม ได้แก่ การจัดประชุม การพูดคุยเป็นกลุ่ม การชี้แจงของส่วนราชการ ตลอดจนการจัดทำประชาพิจารณ์ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2546: 7-8) นอกจากนั้น การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาท้องถิ่นและชนบท เป็นการที่ประชาชนหรือชุมชน หรือองค์กรของประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วม ในการดำเนินงานพัฒนาท้องถิ่นและชนบทในขั้นตอนใดขั้นตอนหนึ่ง หรือทุกขั้นตอน ในรูปแบบการตัดสินใจในการกำหนดชีวิตของตน โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อที่จะพัฒนาหรือยกระดับขีดความสามารถของตนในการจัดการทรัพยากร และปัจจัยการผลิตที่มีอยู่ในสังคมเพื่อประโยชน์ต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตในทุกๆ ด้านของตนให้ดีขึ้นกว่าเดิม (ปรัชญา เวสารัชช, 2547: 103) จะเห็นได้ว่า การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนจึงนับเป็นแนวทางหนึ่งในการเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็ง ซึ่งมีเป้าหมายที่สำคัญ คือ (1) ชุมชนเป็นฐานของการพัฒนาที่มีระบบการศึกษา สาธารณสุขสิ่งแวดล้อม การจัดการทรัพยากร ระบบสวัสดิการและกฎหมายมาจากชุมชนเป็นของชุมชน (2) ความเข้มแข็งของชุมชนและกระบวนการพัฒนา จะช่วยให้เกิดการสร้างและจัดระเบียบของชุมชนที่นำไปสู่การพัฒนาเศรษฐกิจ การเมือง สังคม สิ่งแวดล้อม ระบบนิเวศและระบบ

ทุนของชุมชนให้พึ่งตนเองได้และยั่งยืน (3) นำไปสู่โครงสร้างทางการเมือง และระบบการจัดสรรทรัพยากรที่เป็นของประชาชนอย่างแท้จริง (4) ระบบความร่วมมือและความเป็นประชาคม ประชาสังคม จะทำให้สังคมโปร่งใสตรวจสอบได้ มีการเรียนรู้ร่วมกัน เพื่อสร้างคุณภาพทางพัฒนา (สนธยา พลศรี, 2547: 54-56)

เนื้อเรื่อง/บทวิเคราะห์

1. แนวคิดการมีส่วนร่วม

1.1 ความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชน

มีนักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมายของ การมีส่วนร่วมของประชาชน ดังนี้
เพิ่มศักดิ์ มกราภิรมย์ (2546: 21) ได้ให้ความหมาย การมีส่วนร่วม คือ การที่ประชาชนซึ่งประกอบด้วยบุคคลกลุ่มบุคคล และองค์กรมีส่วนร่วมในกระบวนการจัดการ การรับรู้ข่าวสารการแสดงความเห็นประเด็นปัญหา การตัดสินใจ กำหนดนโยบาย การวางแผน การได้รับประโยชน์ การตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐทุกระดับ การติดตามประเมินผลและการแก้ไขปัญหา อุปสรรค ดังนั้น การทำงานแบบมีส่วนร่วมเกี่ยวข้องกับบุคคลและองค์กรหลายประเภท เพื่อเกิดความสามัคคี ซึ่งมียุทธศาสตร์ประกอบที่สำคัญ คือ ผู้ร่วมงานทุกฝ่ายต้องมีอุดมการณ์ เป้าหมายและวัตถุประสงค์ร่วมกัน และมีผลประโยชน์ร่วมกัน

นอกจากนั้น ถวิลวดี บุรีกุล และคณะ (2551: 17) ได้กล่าวถึงการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นกระบวนการซึ่งประชาชน หรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสียได้มีโอกาสแสดงทัศนะ และเข้าร่วมในกิจกรรมต่างๆ ที่มีผลต่อ ชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนรวมทั้งมีการนำความคิดเห็นดังกล่าวไปประกอบการพิจารณา กำหนดนโยบายและการ ตัดสินใจของรัฐ การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นกระบวนการสื่อสารในระบบเปิด กล่าวคือเป็นการสื่อสารสองทาง ทั้งอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ ซึ่งประกอบไปด้วยการแบ่งสรรข้อมูลร่วมกันระหว่างผู้มีส่วนได้ส่วนเสียและเป็นการเสริมสร้างความสามัคคีในสังคม ทั้งนี้เพราะการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นการเพิ่มคุณภาพของการตัดสินใจ การลดค่าใช้จ่ายและการสูญเสียเวลาเป็น การสร้างฉันทามติ และทำให้ง่ายต่อการนำไปปฏิบัติ อีกทั้งช่วยลดความเสี่ยงการเผชิญหน้าใน “กรณีที่น่าจะรุนแรง” ช่วยให้เกิดความน่าเชื่อถือและ ความชอบธรรม และช่วยให้ทราบความห่วงกังวลของประชาชนและค่านิยมของสาธารณชนรวมทั้งเป็นการพัฒนาความเชี่ยวชาญ และความคิดสร้างสรรค์ของสาธารณชน

อรทัย ก๊กผล (2546: 2) ได้ให้ความหมาย การมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึง กระบวนการซึ่งประชาชน หรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสียได้มีโอกาสแสดงทัศนะ แลกเปลี่ยนข้อมูลและความคิดเห็น เพื่อแสวงหาทางเลือก และการตัดสินใจต่างๆ เกี่ยวกับโครงการที่เหมาะสมและเป็นที่ยอมรับร่วมกัน ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องจึงควรเข้าร่วมในกระบวนการนี้ตั้งแต่เริ่มจนกระทั่งถึงการติดตามและประเมินผล เพื่อให้เกิดความเข้าใจและการรับรู้ เรียนรู้การปรับเปลี่ยนโครงการร่วมกัน ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อทุกฝ่าย

บวรศักดิ์ อุวรรณโณ และคณะ (2552: 18) ให้ความหมาย การมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึง การเปิดโอกาสให้ประชาชนมีสิทธิในกระบวนการนโยบายสาธารณะทั้งในด้านการให้และรับรู้ ข้อมูลข่าวสาร การให้ความคิดเห็น หรือข้อเสนอแนะ การร่วมตัดสินใจ ทั้งในขั้นตอนการริเริ่มนโยบาย การจัดทำแผนงาน โครงการหรือกิจกรรมที่อาจมีผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตและสิ่งแวดล้อม การวางแผน พัฒนาเศรษฐกิจและสังคม การจัดการสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ รวมทั้งการปฏิบัติ การติดตาม และประเมินผลตามนโยบาย แผนงานโครงการหรือกิจกรรมนั้น

1.2 รูปแบบของการมีส่วนร่วมของประชาชน

สถาบันพระปกเกล้า (2547: 13) ได้กล่าวถึง รูปแบบของการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้ดังต่อไปนี้

1. การมีส่วนร่วมของประชาชนที่บัญญัติไว้ใน หมวด 3 ว่าด้วยสิทธิและเสรีภาพของชนชาวไทย ตามรัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบัน เช่น การมีส่วนร่วมของประชาชนในเรื่องทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ในท้องถิ่นของตน
2. การมีส่วนร่วมของประชาชนในการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารของราชการส่วนท้องถิ่น
3. การมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่นในการจัดทำประชาพิจารณ์
4. การมีส่วนร่วมในการเลือกตั้งสมาชิกสภาท้องถิ่นและผู้บริหารท้องถิ่น
5. การมีส่วนร่วมในการถอดถอนสมาชิกสภาท้องถิ่นและผู้บริหารท้องถิ่น
6. การมีส่วนร่วมในการลงประชามติ เช่น การร่างกฎหมาย หรือโครงการใหญ่ๆ
7. การมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เช่น การจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่น การมีส่วนร่วมในการจัดซื้อจัดจ้างขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

1.3 กระบวนการหรือขั้นตอนของการมีส่วนร่วมในการพัฒนา

อคิน ระพีพัฒน์ (2527: 17) ได้กล่าวถึง กระบวนการการมีส่วนร่วมของประชาชน มี 5 ระดับ คือ

1. การมีส่วนร่วมในการริเริ่มโครงการ เป็นขั้นตอนที่ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการค้นหา ปัญหา สาเหตุของปัญหาในชุมชน และมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ การกำหนดความต้องการของชุมชน และจัดลำดับความสำคัญของความต้องการนั้นๆ
2. การมีส่วนร่วมในขั้นการวางแผนการพัฒนา เป็นขั้นที่ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการ กำหนดนโยบาย วิสัยทัศน์ของโครงการ การกำหนดวิธีการ แนวทางในการดำเนินงาน การกำหนด ทรัพยากรและแหล่งของทรัพยากรที่ใช้
3. การมีส่วนร่วมในขั้นการดำเนินโครงการ เป็นขั้นที่ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการทำ ประโยชน์ให้แก่โครงการ โดยการช่วยเหลือด้านทุนทรัพย์ วัสดุอุปกรณ์ และแรงงานหรือโดยการ บริหารงานและประสานงาน ตลอดจนการดำเนินการขอความช่วยเหลือจากภายนอก
4. การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ที่เกิดจากโครงการพัฒนา เป็นขั้นที่ประชาชนเข้ามามี ส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ที่พึงจะได้รับจากโครงการ หรือการมีส่วนร่วมจากการรับผลเสียที่อาจเกิด จากโครงการซึ่งผลประโยชน์หรือผลเสียที่เกิดขึ้นนี้อาจเป็นด้านกายภาพ หรือด้านจิตใจที่มีผลต่อสังคม หรือบุคคลได้
5. การมีส่วนร่วมในการประเมินผลโครงการพัฒนา เป็นขั้นที่ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการ ประเมินว่าโครงการพัฒนาที่ดำเนินการนั้นบรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ได้หรือไม่การประเมินผลนี้อาจ เป็นการประเมินผลย่อย ซึ่งเป็นการประเมินผลความก้าวหน้าของโครงการที่กระทำนั้นเป็นระยะๆ หรือ การประเมินผลรวม ซึ่งเป็นการประเมินผลสรุปของโครงการทั้งหมด

นอกจากนั้น Cohen, J.M. and Uphoff (อ้างใน ธัชพล ยรรยง, 2560: 12) ได้กล่าวถึงลักษณะ และขั้นตอนของการมี ส่วนร่วมของประชาชน ไว้ดังนี้

ขั้นที่ 1 การมีส่วนร่วมการตัดสินใจ (Decision Making) ในกระบวนการของการตัดสินใจนั้น ประการแรกสุดที่จะต้องกระทำ คือ การกำหนดความต้องการและการจัดลำดับความสำคัญ ต่อจากนั้น เลือคนโยบายและประชากรที่เกี่ยวข้อง การตัดสินใจนี้เป็นกระบวนการที่ต่อเนื่องที่ต้องดำเนินการไป

เรื่อยๆ ตั้งแต่การตัดสินใจในช่วงเริ่มต้น การตัดสินใจในช่วงการดำเนินการวางแผน และการตัดสินใจปฏิบัติตามแผนที่วางไว้

ขั้นที่ 2 การมีส่วนร่วมในการดำเนินการ (Implementation) ในส่วนที่เป็นองค์ประกอบของการดำเนินโครงการนั้น จะได้มาจากคำถามที่ว่าใครจะทำประโยชน์ให้แก่โครงการได้บ้าง และจะทำประโยชน์ได้โดยวิธีใด เช่น การช่วยเหลือด้านทรัพยากร การบริหารงาน การประสานงาน และการขอความช่วยเหลือ เป็นต้น

ขั้นที่ 3 การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ (Benefits) ในส่วนที่เกี่ยวกับผลประโยชน์ในเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพแล้ว ยังต้องพิจารณาถึงการกระจายผลประโยชน์ภายในกลุ่มด้วย ผลประโยชน์ของโครงการนี้ รวมทั้งผลที่ได้ประโยชน์ทางบวก และผลที่เด่นชัดในทางลบที่เป็นผลเสียของโครงการ ซึ่งจะได้ประโยชน์และเป็นโทษต่อบุคคลและสังคมด้วย

ขั้นที่ 4 การมีส่วนร่วมในการประเมิน (Evaluation) การมีส่วนร่วมในการประเมินผลนั้น สิ่งสำคัญที่จะต้องสังเกต คือ ความเห็น (View) ความชอบ (Preferences) และความคาดหวัง (Expectation) ซึ่งจะมีอิทธิพลสามารถแปรเปลี่ยนพฤติกรรมของบุคคลในกลุ่มต่างๆ ได้

1.4 ระดับการมีส่วนร่วมของประชาชน

สมาคมนานาชาติด้านการมีส่วนร่วมของประชาชน (2556: 97) ได้กล่าวถึงระดับการมีส่วนร่วมของประชาชน (Public Participation Spectrum) 5 ระดับ คือ

1. ระดับให้ข้อมูลข่าวสาร (Inform) เพื่อให้ข้อมูลข่าวสารแก่ประชาชนและเสริมสร้างความเข้าใจของประชาชนเกี่ยวกับประเด็นปัญหาทางเลือกและทางเลือก
2. ระดับรับฟังความคิดเห็น (Consult) เพื่อได้รับข้อมูลและความคิดเห็นจากประชาชนเกี่ยวกับสภาพปัญหาทางเลือกและแนวทางแก้ไข
3. ระดับเข้ามามีบทบาท (Involve) เพื่อร่วมทำงานกับประชาชนเพื่อสร้างความมั่นใจกับประชาชนว่าความคิดเห็นและความต้องการของประชาชนจะได้รับการพิจารณา
4. ระดับสร้างความร่วมมือ (Collaborate) เพื่อเป็นหุ้นส่วนกับประชาชนในทุกขั้นตอนของการตัดสินใจ ตั้งแต่ระบุปัญหา พัฒนาทางเลือกและแนวทางแก้ไข
5. ระดับเสริมพลังอำนาจ (Empower) เพื่อให้ประชาชนเป็นผู้ตัดสินใจ

ตารางที่ 1 ระดับการมีส่วนร่วมของประชาชน (IAP2)

ให้ข้อมูลข่าวสาร (Inform)	รับฟังความคิดเห็น (Consult)	เข้ามามีบทบาท (Involve)	สร้างความร่วมมือ (Collaborate)	เสริมพลังอำนาจ (Empower)
เป้าหมาย :	เป้าหมาย :	เป้าหมาย :	เป้าหมาย :	เป้าหมาย :
เพื่อให้ข้อมูลข่าวสารแก่ประชาชนและเสริมสร้างความเข้าใจของประชาชนเกี่ยวกับประเด็น	เพื่อได้รับข้อมูลและความคิดเห็นจากประชาชนเกี่ยวกับสภาพปัญหาทางเลือกและแนวทางแก้ไข	เพื่อร่วมทำงานกับประชาชนเพื่อสร้างความมั่นใจกับประชาชนว่าความคิดเห็นและความต้องการ	เพื่อเป็นหุ้นส่วนกับประชาชนในทุกขั้นตอนของการตัดสินใจ ตั้งแต่ระบุปัญหา พัฒนาทางเลือก	เพื่อให้ประชาชนเป็นผู้ตัดสินใจ

ให้ข้อมูลข่าวสาร (Inform)	รับฟังความคิดเห็น (Consult)	เข้ามามีบทบาท (Involve)	สร้างความ ร่วมมือ (Collaborate)	เสริมพลัง อำนาจ (Empower)
ปัญหาทางเลือกและ ทางแก้ไข		ของประชาชนจะ ได้รับการ พิจารณา	และแนว ทางแก้ไข	

ที่มา: อรทัย ก๊กผลและคณะ, 2556: 97.

1.5 ระดับการบริหารจัดการกระบวนการมีส่วนร่วม

อรทัย ก๊กผล และคณะ (2556: 98-100) ได้กล่าวถึงระดับการบริหารจัดการกระบวนการมีส่วนร่วม (Managerial Level) ประกอบด้วยหลัก 4s คือ

1. Staring Early : กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนจะต้องดำเนินการก่อนการตัดสินใจ ความล้มเหลวของการมีส่วนร่วมของประชาชนในอดีตมักเกิดจากภาครัฐเริ่มกระบวนการมีส่วนร่วมช้า หลังจากมีการตัดสินใจเรียบร้อยแล้ว หรือมีข้อผูกมัดอื่นจนเปลี่ยนแปลงไม่ได้ หรือหลังจากมีความขัดแย้ง เกิดขึ้น อย่างไรก็ตาม การจัดให้มีการรับฟังความคิดเห็นก่อนการตัดสินใจมิได้หมายความว่าก่อนการตัดสินใจไม่กัวัน หรือไม่กี่สัปดาห์ มิติเวลาเป็นปัจจัยหนึ่งที่สะท้อนความจริงใจของหน่วยงานของรัฐ ในกระบวนการมีส่วนร่วม ควรให้มีเวลาเพียงพอในการรับฟังความคิดเห็นอย่างกว้างขวาง เพื่อให้การตัดสินใจสะท้อนความคิดเห็นของชุมชน

นอกจากนี้ ในการให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการตั้งแต่ต้น มีประโยชน์ช่วยให้ ประชาชนมีเวลาคิดถึงทางเลือกหรือแนวทางแก้ปัญาของชุมชนที่เหมาะสมมากขึ้น และเป็นข้อมูลในการพัฒนาโครงการ ดังนั้น การบริหารการมีส่วนร่วมที่ดีนั้นควรให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมตั้งแต่ ตระหนักถึงปัญหาความจำเป็นของโครงการ หรือในขั้นของการหาข้อมูลพื้นฐาน เช่น หากเป็นกรณีการทำโครงการโรงไฟฟ้า หรือที่ทิ้งขยะ ควรต้องปรึกษาหารือถึงความจำเป็นของการมีโรงไฟฟ้า หรือที่ทิ้งขยะหรือไม่ ก่อนจะถามว่าตั้งที่นี่ได้หรือไม่

2. Stakeholders: หลักการสำคัญของการมีส่วนร่วมอีกประการหนึ่ง คือ การมีส่วนร่วมเป็น กระบวนการที่ต้องการให้มีประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมอย่างกว้างขวาง (Inclusive) ผู้ที่ได้รับผลกระทบ หรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกฝ่ายไม่ว่าโดยตรงหรือโดยอ้อมถือว่าเป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ควรมีโอกาสเข้าสู่ กระบวนการมีส่วนร่วม แต่กลุ่มที่ได้รับผลกระทบโดยตรงอาจถือว่าต้องรับฟังข้อมูลหรือปรึกษาหารือเป็น อันดับแรกๆ หน่วยงานที่รับผิดชอบต้องให้ความสำคัญในการระบุผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย รมัควางมีให้เกิด การผิดกลุ่มเป้าหมาย ต้องตระหนักว่าประชาชนแต่ละกลุ่มได้รับผลกระทบจากประเด็นการตัดสินใจไม่ เท่ากันบ่อยครั้งที่เรามักคิดว่าประชาชนเป็นคนกลุ่มเดียวกัน ในความจริงผู้ได้รับผลกระทบมีหลากหลาย กลุ่ม การบริหารจัดการการมีส่วนร่วมต้องมั่นใจว่ากลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่สำคัญทุกกลุ่มได้มีโอกาสมามีส่วนร่วมและแต่ละกลุ่มอาจมีรูปแบบการมีส่วนร่วมที่แตกต่างกันเพื่อเอื้ออำนวยให้กลุ่มผู้มีส่วนได้ ส่วนเสียเข้ามามีส่วนร่วมได้ เช่น กำหนดเวลาารับฟังความคิดเห็นที่ชาวบ้านมาร่วมได้ หรือการใช้ภาษา ที่ถนัด รวมทั้งการอำนวยความสะดวกให้ชาวบ้านในการเดินทางไปร่วม การพยายามเข้าหากลุ่มที่ด้อย โอกาสในสังคม เช่น คนยากจน ผู้หญิง คนชรา และเด็ก

3. Sincerity: การมีส่วนร่วมเป็นกระบวนการที่มีความละเอียดอ่อน และความสัมพันธ์ระหว่าง หน่วยงานที่รับผิดชอบในการจัดกระบวนการมีส่วนร่วมและประชาชนถือว่าเป็นมิติที่มีความสำคัญใน

การบริหารการมีส่วนร่วมให้ประสบผลสำเร็จ หน่วยงานของรัฐที่เป็นเจ้าของโครงการหรือมีอำนาจอนุมัติ ต้องจัดการกระบวนการอย่างจริงจัง เปิดเผย ชื่อสัตย์ ปราศจากอคติ ให้เกียรติซึ่งกันและกัน มีการสื่อสารสองทางอยู่ตลอดเวลา โดยเฉพาะการให้ข้อมูลที่ถูกต้องและพอเพียง ตอบสนองต่อความสงสัยของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย รวมทั้งแจ้งความก้าวหน้าหรือการเปลี่ยนแปลงของโครงการอย่างต่อเนื่อง อธิบายกระบวนการต่างๆ อย่างชัดเจน ลดข้อสงสัยต่างๆ ที่อาจก่อให้เกิดข้อสงสัย ให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในระยะเริ่มต้น ขณะเดียวกันตั้งใจรับฟังข้อมูลและความคิดเห็นและนำไปเป็นข้อมูลสำหรับการตัดสินใจ ซึ่งสิ่งเหล่านี้ เป็นพื้นฐานของความน่าเชื่อถือและความไว้วางใจซึ่งกันและกัน อันนำมาซึ่งความร่วมมือ ความเข้าใจ และการสื่อสารที่ดีขึ้น

4. Suitability: หลักการที่สำคัญประการสุดท้ายของการบริหารการมีส่วนร่วม คือ การเลือกเทคนิคหรือรูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนต้องคำนึงถึงความเหมาะสม โดยพิจารณาจากประเภทและขนาดของโครงการ ความหลากหลายและลักษณะที่แตกต่างกันของพื้นที่และกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ตลอดจนความแตกต่างด้านวัฒนธรรม สังคม และค่านิยม ระดับความสนใจของชุมชนในประเด็นหรือโครงการความสามารถและความพร้อมรวมทั้งข้อจำกัดของหน่วยงานที่รับผิดชอบในการจัดการกระบวนการมีส่วนร่วม เช่น ด้านระยะเวลา บุคลากรและงบประมาณ ความสำเร็จของการมีส่วนร่วมอยู่ที่ความสามารถในการวิเคราะห์สถานการณ์และเลือกกระบวนการมีส่วนร่วมที่เหมาะสม การมีส่วนร่วมที่สร้างสรรค์ต้องประกอบด้วยกระบวนการย่อยหลายรูปแบบ ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ นอกจากนั้นต้องตระหนักว่าการให้ข้อมูลข่าวสารและข้อเท็จจริงเป็นองค์ประกอบที่ขาดไม่ได้ของการปรึกษาหารือที่มีประสิทธิภาพ

1.6 ประโยชน์ของการมีส่วนร่วมของประชาชน

สำนักงานปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี (2552: 29-30) ได้กล่าวถึง ประโยชน์ของการมีส่วนร่วมของประชาชน ดังนี้

1. เพิ่มคุณภาพในการตัดสินใจ ช่วยให้เกิดการพิจารณาทางเลือกใหม่ ทำให้การตัดสินใจรอบคอบขึ้น
2. การลดค่าใช้จ่ายและการสูญเสียเวลา เมื่อการตัดสินใจนั้นได้รับการยอมรับ จะช่วยลดความขัดแย้งระหว่างการนำไปปฏิบัติ
3. การสร้างความฉันทามติ ลดความขัดแย้งทางการเมืองและเกิดความชอบธรรมในการตัดสินใจของรัฐ
4. การเพิ่มความง่ายในการนำไปปฏิบัติ สร้างให้ประชาชนเกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของและมีความกระตือรือร้นในการช่วยให้เกิดผลในทางปฏิบัติ
5. การมีส่วนร่วมตั้งแต่ต้นสามารถลดการเผชิญหน้าและความขัดแย้งรุนแรงได้
6. ช่วยทำให้เจ้าหน้าที่ของรัฐเกิดความใกล้ชิดกับประชาชนและไวต่อความรู้สึกห่วงกังวลของประชาชนและเกิดความตระหนักในการตอบสนองต่อความกังวลของประชาชน
7. การพัฒนาความเชี่ยวชาญและความคิดสร้างสรรค์ของอาสาสมัครชนถือว่าเป็นการให้การศึกษาชุมชน เพื่อเรียนรู้กระบวนการตัดสินใจ และเป็นเวทีฝึกผู้นำชุมชน
8. ช่วยทำให้ประชาชนสนใจประเด็นสาธารณะมากขึ้น เป็นการเพิ่มทุนทางสังคมและช่วยเสริมสร้างให้ประชาชนเป็นพลเมืองที่กระตือรือร้นสอดคล้องกับการปกครองตามหลักประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม
9. เกิดความรู้สึกร่วมและรู้สึกรักและแสดงความเป็นเจ้าของท้องถิ่นของตนเอง

10. มีประสบการณ์และคุ้นเคยในการใช้สิทธิและหน้าที่ของพลเมือง
11. เห็นความสำคัญของตนเองและมีส่วนรับรู้ถึงปัญหา อุปสรรคและสามารถแก้ไขปัญหาของท้องถิ่นตามเจตนารมณ์ของตนเองได้
12. สามารถตอบสนองความต้องการของประชาชนได้ตรงเป้าหมาย มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล เพื่อพัฒนาความเป็นอยู่และการบริการที่ดีขึ้น
13. สามารถป้องกันการบริหารการจัดการของหน่วยงานของรัฐที่ไม่โปร่งใส ไม่ถูกต้องและไม่เกิดประโยชน์ในท้องถิ่นได้

2. แนวคิดชุมชนเข้มแข็ง

2.1 ความหมายและลักษณะชุมชนเข้มแข็ง

มนตรี กรรพุมมาลย์ และภูทงศ์ กุณทลบุตร (2546: 38-39) ได้กล่าวถึง ลักษณะของชุมชนเข้มแข็งว่ามีลักษณะดังนี้

1. สมาชิกของชุมชนมีความเชื่อมั่นในศักยภาพของตนและชุมชนในการที่จะแก้ปัญหาและพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของตนเอง
2. สมาชิกของชุมชนพร้อมจะร่วมมือกันจัดการกับปัญหาของตนเองและชุมชน
3. มีกระบวนการของชุมชนที่ร่วมกันจัดการปัญหาของตนเองและชุมชน
4. สมาชิกของชุมชนมีส่วนร่วมในการประเมินสถานการณ์ของชุมชน กำหนดวิสัยทัศน์ร่วมคิดร่วมตัดสินใจ ร่วมดำเนินงาน
5. สมาชิกของชุมชนเกิดการเรียนรู้ผ่านการเข้าร่วมในกระบวนการของชุมชน
6. มีแผนของชุมชนที่ประกอบด้วยการพัฒนาทุกๆ ด้านของชุมชน มุ่งการพึ่งตนเองเอื้อประโยชน์ต่อสมาชิกชุมชนทุกๆ คน และมุ่งหวังการพัฒนาชุมชนที่ยั่งยืน
7. การพึ่งพาความช่วยเหลือจากภายนอก เพื่อให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้ในที่สุด
8. มีเครือข่ายความร่วมมือกับภาคีการพัฒนา อาจเป็นหมู่บ้าน ชุมชน หรือท้องถิ่นอื่นๆ รวมทั้งภาคราชการ เอกชน นักธุรกิจ นักวิชาการ และอื่นๆ ในลักษณะของการมีความสัมพันธ์ที่เท่าเทียมกัน

นอกจากนั้น สนธยา พลศรี (2547: 54-56) ได้ให้คำนิยาม การพัฒนาชุมชนเข้มแข็งพึ่งตนเองได้และมีความสุข คือ การทำให้คนในชุมชนมีจิตสำนึกร่วมกัน มารวมตัวกันในลักษณะที่เป็นหุ้นส่วนกันในการกระทำบางอย่างด้วยความรัก และความเอื้ออาทรต่อกัน ภายใต้ระบบการจัดการให้เกิดความรู้สึกร่วมกันเพื่อประโยชน์สาธารณะ การรวมตัวกันอาจเป็นกลุ่มเล็กๆ กระจายกันก็ได้แต่สามารถติดต่อสื่อสารกันได้จนกลายเป็นองค์กร และมีความเชื่อมโยงกันเป็นเครือข่ายย่อยๆ ขึ้น ทำให้โครงสร้างทางสังคมแนวใหม่ที่มีความสัมพันธ์ในแนวราบที่เท่าเทียมกัน ซึ่งเมื่อประสานกับโครงสร้างที่มีความสัมพันธ์ในแนวตั้งด้วยความสมานฉันท์แล้ว ก็จะทำให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็งขึ้น ชุมชนเข้มแข็งมีลักษณะ ดังนี้

(1) มีจิตสำนึกชุมชน หรือเป็นชุมชนที่มีจิตวิญญาณ คือ สมาชิกสำนึกว่าตนเป็นเจ้าของชุมชน มีความตั้งใจที่จะเข้าร่วมรับผิดชอบปัญหาต่างๆ กับบุคคลอื่นๆ อย่างเท่าเทียมกันและมีมิตรภาพ ยอมรับในศักยภาพของกันและกัน และยอมรับในความแตกต่างหลากหลายระหว่างสมาชิก มีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาของชุมชนร่วมกัน เป็นต้น

(2) จิตวิญญาณชุมชน คือ การที่สมาชิกมีความจงรักภักดีต่อชุมชน เสียสละทำงานเพื่อชุมชน ห่วงแทนชุมชน มีสิ่งยึดเหนี่ยวร่วมกัน เช่น วัตถุประสงค์ หรือความสัมพันธ์ทางสังคมแบบต่างๆ ทำให้ชุมชนมีชีวิตจิตใจ เป็นสิ่งมีชีวิตอย่างหนึ่ง ความมีจิตวิญญาณชุมชนทำให้เกิดความปิติสุขสันต์และเกิดพลังอย่างมหาศาลเป็นพลังเฝ้าหวายที่ทำให้คนและชุมชนมีความสุข

(3) เป็นชุมชนเรียนรู้ คือ สมาชิกช่วยกันเรียนรู้ หรือเรียนรู้เป็นกลุ่ม มีความตื่นตัวอยู่ตลอดเวลา รู้ข่าวคราวในด้านต่างๆ ทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง ซึ่งอยู่นอกชุมชนและความรู้เกี่ยวกับชุมชนที่เป็นผลมาจากการปฏิบัติ หรือประสบการณ์ที่ได้รับร่วมกัน หรือเป็นกระบวนการเรียนรู้ และตัดสินใจร่วมกัน ความรู้ที่เกิดขึ้นจึงเป็นการเรียนรู้ซึ่งกันและกัน ผ่านการแลกเปลี่ยนข้อมูลความคิดร่วมกัน เพื่อนำไปสู่การตัดสินใจในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน กล่าวคือการเป็นชุมชนเรียนรู้ทำให้สมาชิกมีการเรียนรู้ร่วมกัน ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของการดำเนินงานพัฒนาชุมชนร่วมกัน เพราะผลจากการเรียนรู้จะนำไปสู่การคิดหาวิธีการที่จะร่วมกันพัฒนาชุมชนของตนเอง

(4) มีองค์กรชุมชนเข้มแข็ง คือ ประชาชนรวมตัวกันอย่างเหนียวแน่นด้วยจิตสำนึกชุมชน และจิตวิญญาณชุมชนผนึกกำลังกัน เพื่อช่วยกันแก้ปัญหาของชุมชน ซึ่งเป็นผลมาจากการเรียนรู้ร่วมกัน ไม่ใช่ต่างคนต่างทำ

(5) มีการจัดการชุมชนที่ดี คือ สมาชิกของชุมชนมีความสามารถในการจัดการตนเองและชุมชนได้วางแผน จัดกระบวนการ ดำเนินงาน และประเมินผลการพัฒนาชุมชนของตนเองได้ทำให้องค์กรชุมชนมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

(6) มีเครือข่ายชุมชน คือ มีกระบวนการเชื่อมโยงสมาชิกในกลุ่ม และองค์กรชุมชนต่างๆ เข้าด้วยกัน ด้วยระบบการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพและการประชาสัมพันธ์ด้วยความสมานฉันท์ ทำให้เกิดการรวมจิตสำนึก และจิตวิญญาณของสมาชิก และองค์กรชุมชนต่างๆ ให้มีพลังเข้มแข็ง

(7) มีภาวะผู้นำชุมชน คือ ผู้นำเป็นผู้ประสานความคิดของสมาชิก ให้โอกาสสมาชิกได้แสดงความคิดเห็น ไม่ผูกขาดความคิด หรือเป็นเจ้าของชุมชนเพียงผู้เดียว พร้อมทั้งจะเรียนรู้แลกเปลี่ยนข้อมูลและความคิดเห็นกับผู้อื่น ผลักดันเองเข้ากับชุมชนได้อย่างแนบแน่น และร่วมทำประโยชน์เพื่อชุมชน โดยสรุป ผู้นำที่ทำให้ชุมชนเข้มแข็ง คือ ผู้ที่เชื่อมประสานแนวคิดต่างๆ ของสมาชิกและองค์กรชุมชนเพื่อนำไปปฏิบัติได้อย่างเหมาะสมนั่นเอง

(8) เป็นชุมชนที่พึ่งตนเองได้ คือ สมาชิกและองค์กรต่างๆ ในชุมชน มีความเข้มแข็งพอที่จะช่วยเหลือ หรือพึ่งตนเองได้ ทั้งในทางเศรษฐกิจ การเมืองการปกครอง สังคมและวัฒนธรรม ทั้งในยามปกติ และภาวะวิกฤตต่างๆ อันเป็นการพัฒนาแบบยั่งยืนที่พึงประสงค์

(9) เป็นชุมชนสงบสุข ชุมชนเข้มแข็งเป็นผลสืบเนื่องมาจากการพัฒนาคนให้มีคุณภาพ มีคุณธรรม และมีความสุข เมื่อคนมารวมกันเป็นชุมชน และสร้างชุมชนให้เข้มแข็งได้ ก็ทำให้คนและชุมชนมีความสุข บรรลุเป้าหมายของการพัฒนาชุมชน

(10) เป็นการพัฒนาชุมชนแบบยั่งยืน ชุมชนเข้มแข็งมีลักษณะดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้น ชุมชนดำรงอยู่และดำรงอยู่ต่อไปได้โดยไม่ล่มสลาย อันเป็นการพัฒนาแบบยั่งยืนนั่นเอง

2.2 แนวทางการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน

สมพันธ์ เตชะอธิก และคณะ (2540: 113-117) ได้แยกประเภทของการสร้างความเข้มแข็งให้กับองค์กรชาวบ้าน 3 ประเภท ดังนี้

ประการแรก คือ การพัฒนาความเข้มแข็งขององค์กรชาวบ้าน โดยภาครัฐ และเอกชนซึ่งมีจุดเน้นที่สิทธิและอำนาจขององค์กรชาวบ้านในการจัดการกับปัญหาต่างๆ โดยมีจุดสำคัญ 2 ประการ คือ นโยบายของรัฐและกฎหมาย จะต้องให้สิทธิและอำนาจแก่องค์กรชาวบ้านมากขึ้น เช่น การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เป็นต้น และการกำหนดแผนงานงบประมาณ และโครงการจากหน่วยงานของรัฐ และเอกชนต่างๆ โดยให้องค์กรชาวบ้านเข้ามามีบทบาทมากขึ้น รวมถึงการมีสิทธิและอำนาจในการดูแลงบประมาณการดำเนินงาน และการติดตามผลเพื่อแก้ไขปัญหาต่างๆ ของชุมชน

ประการต่อมา คือ การพัฒนาความเข้มแข็งขององค์กรชาวบ้านที่ริเริ่มขึ้นใหม่ ซึ่งมีแนวทางการพัฒนาความเข้มแข็ง คือ

1. การศึกษาปัญหาของชาวบ้านแบบมีส่วนร่วม โดยให้ชาวบ้านร่วมทำการศึกษาปัญหาร่วมกับเจ้าหน้าที่รัฐ หรือเอกชน ซึ่งวิธีการดังกล่าวจะทำให้ชาวบ้านเกิดแนวคิดร่วมกันในการแก้ไขปัญหาของชุมชน และช่วยเหลือกัน
2. การเรียนรู้ และคิดค้นกิจกรรมแก้ปัญหา การเปิดโอกาสให้มีการอบรมศึกษาดูงานจากพื้นที่ๆ เคยประสบปัญหามาก่อนจะเป็นแนวทางแก่ชาวบ้านในการแก้ไขปัญหาของชุมชน
3. การวางแผนกิจกรรมแก้ปัญหามีกิจกรรมในการแก้ปัญหา หรือการพัฒนาอย่างไรบ้าง
4. การรวมกลุ่ม เพื่อเกิดการช่วยเหลือกันทั้งความคิด เทคนิค ตลอดจนการช่วยเหลือในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น
5. การติดตามแก้ไขปัญหและพัฒนาองค์กรให้มีความเข้มแข็งมากขึ้น โดยเจ้าหน้าที่จากภายนอก และผู้นำชาวบ้านต้องติดตามสมาชิกขององค์กรอย่างสม่ำเสมอ เพื่อช่วยเหลือ และพัฒนาให้เกิดความเข้มแข็งมากขึ้น

ประการสุดท้าย คือ การพัฒนาความเข้มแข็งขององค์กรชาวบ้านที่มีอยู่แล้ว และกำลังดำเนินกิจกรรมพัฒนาอยู่ในปัจจุบัน มีแนวทางการเสริมสร้างความเข้มแข็ง คือ

1. การพัฒนาผู้นำองค์กรชาวบ้านในการช่วยให้ผู้นำองค์กรชาวบ้านเข้มแข็งขึ้นมาได้นั้นต้องมีการแยกแยะความรู้ ความสามารถของผู้นำ และเสริมสร้างให้จุดที่ผู้นำมีอยู่แล้วเข้มแข็งยิ่งขึ้นหรือเพิ่มเติมทักษะด้านอื่นๆ
2. การเพิ่มพูนความรู้ ประสบการณ์ แนวความคิด เช่น กระบวนการแก้ปัญหา การทำงานเป็นทีม การวางแผนจากชาวบ้าน การวิเคราะห์ เป็นต้น
3. เจ้าหน้าที่รัฐ และเอกชนซึ่งเป็นบุคคลภายนอกที่เข้าไปทำงานกับองค์กรชาวบ้านที่มีอยู่แล้ว ควรนำองค์ประกอบขององค์กรชาวบ้านเป็นตัวชี้วัดในการทบทวนและปรับตัวขององค์กรชาวบ้าน เพื่อจะทำให้ได้อุดมการณ์ร่วมวัตถุประสงค์ และเป้าหมาย ซึ่งจะทำให้้องค์กรชาวบ้านสามารถแก้ไขปัญหาของตนได้มากขึ้น

บทสรุป

การมีส่วนร่วมของประชาชน นั้นจะก่อให้เกิดประโยชน์กับชุมชนเป็นอย่างมาก อันเนื่องมาจากการระดมความคิดเห็นจากชุมชน ทำให้เกิดการแสดงความคิดเห็นในด้านต่างๆ ก่อให้เกิดการประสานความร่วมมือกัน เกิดการพัฒนาอย่างต่อเนื่องและยั่งยืน นำไปสู่ชุมชนเข้มแข็ง โดยการทำให้คนในชุมชนมีจิตสำนึกร่วมกัน มารวมตัวกันมีการบริหารจัดการร่วมกัน มีความเป็นเจ้าของร่วมกัน มีการติดต่อสื่อสารกันได้ จนกลายเป็นองค์กร และมีความเชื่อมโยงกันเป็นเครือข่ายย่อยๆ ขึ้น มีความสมัครสมานสามัคคีกันในชุมชน

บรรณานุกรม

ถวิลวดี บุรีกุล และคณะ. (2551). **คู่มือการบริหารราชการแบบมีส่วนร่วมของหน่วยงานภาครัฐในระดับจังหวัด**. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ.

ธัชพล ยรรยงค์. (2560). “การเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ จังหวัดน่าน”. **รายงานการวิจัย**. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครน่านฯ.

- เพิ่มศักดิ์ มกราภิรมย์. (2546). **การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการป่ารอบคุดข้อจำกัดและการวิเคราะห์ทางเลือก**. กรุงเทพฯ: วารสารพัฒนาชุมชน.
- บวรศักดิ์ อุวรรณโณ และคณะ. (2552). **การมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการนโยบายสาธารณะ**. กรุงเทพฯ: สถาบันพระปกเกล้า.
- ปรัชญา เวสารัชช์. (2547). **การมีส่วนร่วมของประชาชนในกิจกรรมเพื่อพัฒนาชนบท**. กรุงเทพฯ: รายงานการวิจัยสถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- มนตรี กรรพุมมาลย์ และภูทงค์ กุณทลบุตร. (2546). **ปัจจัยที่มีผลกระทบต่อประสิทธิภาพการบริหารจัดการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง จังหวัดเชียงใหม่**. คณะสังคมศาสตร์.
- สนธยา พลศรี. (2547). **ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน**. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- สถาบันพระปกเกล้า. (2547). **สารานุกรมการปกครองท้องถิ่น หมวดประชาสังคมกับการปกครองท้องถิ่น การเมืองและการมีส่วนร่วมในระดับท้องถิ่น**. กรุงเทพฯ: บริษัทธรรมกาเพรส จำกัด.
- สมาคมนานาชาติด้านการมีส่วนร่วมของประชาชน (International Association for Public Participation หรือ IAP2) อ่างใน อรทัย ก๊กผล และคณะ. (2556). **การบริหารปกครองสาธารณะการบริหารรัฐกิจในศตวรรษที่ 21**. พิมพ์ครั้งที่ 2. ปทุมธานี: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สนธยา พลศรี. (2547). **ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน**. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- สมพันธ์ เตชะอธิก และคณะ. (2540). **การพัฒนาความเข้มแข็งขององค์กรชาวบ้าน**. ขอนแก่น: สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2546). **ตัวอย่างการดำเนินงานพัฒนาเมืองน่าอยู่ชุมชนน่าอยู่ของหน่วยงานองค์กรส่วนกลาง**. กรุงเทพฯ: ม.ป.พ.
- สำนักงานปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี. (2552). **คู่มือการมีส่วนร่วมของประชาชน**. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: ศูนย์บริการประชาชน.
- อकिन ระพีพัฒน์. (2527). **การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาชนบทในสภาพสังคมและวัฒนธรรมปัจจุบัน**. กรุงเทพฯ: ศักดิ์โสภารพิมพ์,
- อรทัย ก๊กผลและคณะ. (2556). **การบริหารปกครองสาธารณะการบริหารรัฐกิจในศตวรรษที่ 21**. กรุงเทพฯ: คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- อรทัย ก๊กผล. (2546). **การมีส่วนร่วมของประชาชนในการมีส่วนร่วมของประชาชน**. บรรณาธิการโดย พัชรีย์ สิริโรต. กรุงเทพฯ: คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ภาวะผู้นำกับการบริหารตามแนวพระพุทธศาสนา Leadership and Management According to Buddhism

พระมรกด ธรรมปาโล (พิรัชชา)

Phramaha Morakot Thammapalo (Piraksa)

นักวิชาการอิสระ

Independent scholar

E-mail: morakot.kot14@gmail.com

บทคัดย่อ

ในสังคมปัจจุบัน บทบาทสำคัญของภาวะผู้นำเป็นหลักการสำคัญที่ผู้นำทุกคนจะต้องมีซึ่งในปัจจุบันความเจริญด้านวัตถุนิยมได้แผ่หลายทำให้สังคมไทยกลายเป็นสังคมวัตถุนิยมต่างคนต่างมุ่งแต่จะแสวงหาประโยชน์ตามการเปลี่ยนแปลงของกระแสโลก เพราะต่างก็ตกอยู่ในอำนาจวัตถุนิยมโดยมองข้ามหลักคุณธรรมจริยธรรมอันดีทำให้เห็นห่างจากหลักพุทธธรรมไป ผู้นำที่ประพฤติตนตามหลักธรรมนั้นหายาก ผู้นำที่ไร้ธรรมย่อมไม่สามารถจะยึดเหนี่ยวจิตใจของผู้อื่นได้ ซ้ำยังให้ผู้ตามเกิดความไม่เคารพ ไม่นับถือ ไม่เป็นที่น่าไว้วางใจจนกระทั่งไร้ภาวะผู้นำ

พุทธธรรม คือ หลักธรรมสำหรับผู้นำในสังคมยุคโลกาภิวัตน์ ผู้นำจำเป็นจะต้องมีหลักธรรมจึงสมควรจะเป็นผู้นำได้ เช่น มีคุณความดี มีความรู้ และความสามารถ เป็นต้น โดยบทความนี้ ผู้เขียนจะนำเสนอประเด็นสำคัญ ได้แก่ กำเนิดภาวะผู้นำกับการบริหารตามแนวพระพุทธศาสนา ความหมายภาวะผู้นำกับการบริหารตามแนวพระพุทธศาสนา แนวคิดทฤษฎีภาวะผู้นำกับการบริหารตามแนวพระพุทธศาสนา คุณลักษณะภาวะผู้นำกับการบริหารตามแนวพระพุทธศาสนาเท่านั้น

คำสำคัญ: ภาวะผู้นำ, การบริหาร, พระพุทธศาสนา

ABSTRACT

The current society The critical role of leadership is a principle that everyone must have leaders Which in the present The growth of materialism Thailand had several social causes become social materialism Everybody was aimed at but to exploitation According to the changes of global trends Because it falls within the jurisdiction of materialism The overlooked in ethics and moral good to see far away from Buddhism Leaders behave according to that principle are rare Without fair leader would not be able to count on the minds of others Also the follower does occur Followed by lack of respect Not respectable The trust until the wireless leadership.

Buddha Dharma is the principle for leaders in social globalization Leadership needs to have a principle therefore deserves to be the leader such as Meritorious Knowledge and ability And so on By this article will present the featured dash key include The origins of leadership and management according to Buddhism, Meaning of leadership and management according to Buddhism, Concepts of leadership theory and management according to Buddhism, Leadership characteristics and management according to Buddhism only.

Keywords: Leadership, Management, Buddhism.

บทนำ

ผู้นำเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของการบริหารงานในองค์กร องค์กรจะประสบความสำเร็จหรือล้มเหลวในการดำเนินงานนั้น ปัจจัยสำคัญที่สุด ก็คือตัวผู้นำ ผู้นำเป็นบุคคลที่มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งในการนำครอบครัว ชุมชน สังคม หรือประเทศชาติให้ไปสู่ความเจริญรุ่งเรืองความร่มเย็นเป็นสุขอันเป็นเป้าหมายที่พึงประสงค์ของบุคคลและสังคมทั่วไปเนื่องจากมนุษย์เป็นสัตว์สังคม สังคมมนุษย์กับการปกครองเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นมาพร้อมกัน เพราะธรรมชาติของมนุษย์เป็นที่ยอมรับกันว่าตั้งแต่เกิดมีขึ้นบนโลกมนุษย์ก็ได้แสดงสัญชาตญาณของสัตว์สังคมที่ปรารถนาอยู่ร่วมกันเป็นหมู่เป็นพวก เพื่อช่วยอำนวยความสะดวกแก่กันและปรารถนาความสุขทางใจจากการมีวงสมาคมมากกว่าอยู่ตามลำพัง การที่มนุษย์มีสังคมที่ต้องอยู่ร่วมกันนั้นมีความต้องการพื้นฐาน มนุษย์ต้องการแสวงหาปัจจัยสี่ คือ อาหาร เสื้อผ้า เครื่องนุ่งห่ม บ้านที่อยู่อาศัยและยารักษาโรค โดยร่วมมือกันแสวงหาจึงมีความสะดวกและปลอดภัยจะต้องมีผู้ดูแลคุ้มครองมีผู้นำสั่งสอนและเป็นแบบอย่างให้ดำเนินชีวิต ตลอดจนเมื่ออยู่ร่วมกันในสังคมก็ต้องมีผู้นำหรือผู้ปกครองที่มีความสามารถในการพัฒนาแก้ไขปัญหามาและนำไปสู่จุดหมายที่ดีนั้นได้ (คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2551: 2) ในองค์กรหนึ่งๆ ไม่ว่าจะเป็นองค์กรของภาครัฐหรือเอกชน บุคคลสำคัญที่จะทำให้องค์กรในระบบการบริหารงานขององค์กรใดๆ ดำเนินไปสู่จุดหมายที่พึงปรารถนา ก็คือ “ผู้นำ” ทั้งนี้เนื่องจากผู้นำเป็นผู้มีบทบาทในการกำหนดนโยบายการบริหาร การจัดการรวมถึงการริเริ่ม การวางแผน การบริการ กำกับการ และดำเนินการปรับปรุงแก้ไขปัญหามาและนำไปสู่จุดหมายที่พึงปรารถนาขององค์กร ผู้นำจึงเป็นผู้มีอิทธิพลที่สามารถส่งผลกระทบต่อความเป็นไปขององค์กรในทุกๆ ด้าน ไม่ว่าจะเป็นด้านที่เกี่ยวกับการบริหาร และการบุคคล ดังนั้นในทุกองค์กรจึงจำเป็นต้องมีผู้นำ (มนตรี พิรพลพัฒน์, 2540: 1)

ผู้นำชาติซึ่งคุณธรรมและจริยธรรม ย่อมทำให้ผู้นำนั้นขาดความชอบธรรมในการทำหน้าที่ในองค์กรนั้นต่อไป ทั้งนี้เนื่องจากคุณธรรมและจริยธรรมถือเป็นคุณสมบัติที่สำคัญของบทบาทหน้าที่ของผู้นำ ทำให้ผู้นำสามารถได้รับการยอมรับความเชื่อถือ ตลอดจนการนับถือจากบุคคลต่างๆ ทั้งในองค์กรและในสังคมทั่วไป ดังนั้น ปัญหาการขาดคุณธรรมและจริยธรรมของผู้นำ ย่อมทำให้ผู้นำไม่เป็นที่ยอมรับต่อบุคคลทั่วไปในองค์กรและในสังคม (เฟรด อี. ฟิตเลอร์, มาร์ติน เอ็ม เซเมอร์ส และลินดา มาฮาร์, เรียบเรียงโดยชูชัย สมิตีไกร, 2531: 15) ในสังคมยุคโลกาภิวัตน์ ความเจริญด้านวัตถุนิยมได้แผ่หลายทำให้สังคมไทยกลายเป็นสังคมวัตถุนิยมต่างคนต่างมุ่งแต่จะแสวงหาประโยชน์ เพราะต่างก็ตกอยู่ในอำนาจวัตถุนิยมตามการเปลี่ยนแปลงของกระแสโลก โดยมองข้ามหลักคุณธรรมจริยธรรมอันดีทำให้เห็นห่างจากหลักธรรมไป ผู้นำที่ประพฤติตนตามธรรมนั้นหายาก ผู้นำที่ไร้ธรรมย่อมไม่สามารถจะยึดเหนี่ยวจิตใจของผู้อื่นได้ ซ้ำยังให้ผู้ตามเกิดความไม่เคารพ ไม่นับถือ ไม่เป็นที่น่าวางใจจนกระทั่งไร้ภาวะผู้นำ หลักธรรมจึงเป็นสิ่งที่สำคัญเป็นอย่างยิ่งที่ผู้นำทุกคนจำเป็นจะต้องมีในการบริหารงานยุคโลกาภิวัตน์

กำเนิดภาวะผู้นำกับการบริหารตามแนวพระพุทธศาสนา

คำว่า ผู้นำ (Leader) และภาวะผู้นำ (Leadership) มีประวัติความเป็นมาที่ยาวนานมาก ซึ่งคำว่า “ผู้นำ” ได้ปรากฏอยู่ในพจนานุกรมภาษาอังกฤษของออกซฟอร์ด (Oxford English Dictionary) ในราวปี ค.ศ. 1300 คือ ประมาณเจ็ดร้อยปีที่แล้ว ส่วนคำว่า “ภาวะผู้นำ” นั้น ปรากฏขึ้นมาภายหลังในราวปี ค.ศ. 1800 คือ ประมาณสองร้อยปีมาแล้วจนกระทั่งปัจจุบัน คำว่าผู้นำและภาวะผู้นำก็ยังคงเป็นปริศนาสำหรับนักวิชาการและบุคคลทั่วไป ในการนิยามคำว่า “ผู้นำ” และ “ภาวะผู้นำ” ได้มีนักวิชาการและนักบริหารได้อธิบายไว้หลายท่าน ผู้เขียนขอเสนอคำว่า ผู้นำโดยการกำเนิดมี 4 ประการ คือ

1. ผู้นำโดยกำเนิด
2. ผู้นำที่มีความอัจฉริยะ
3. ผู้นำที่เกิดขึ้นตามสายงาน
4. ผู้นำตามสถานการณ์ (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), 2540: 5)

อัครัญญสูตร กล่าวถึง กำเนิดของผู้นำไว้ว่า ผู้นำมีวิวัฒนาการมาตามลำดับ โดยเริ่มจากสมัยที่โลกพินาศ ก็ได้มีสัตว์เป็นจำนวนมากไปเกิดในชั้นอภิสสระพรหม พวกเขาเป็นผู้มีปิตีเป็นอาหาร มีรัศมีอยู่ในวิมาน ดังข้อความที่พระพุทธองค์ตรัสแก่สามเณรวาเสฏฐะ และสามเณรภารทวาชะว่า “วาเสฏฐะและภารทวาชะ สมัยหนึ่ง ครั้นเวลาล่วงเลยมาช้านาน โลกนี้เสื่อม เมื่อโลกกำลังเสื่อม เหล่าสัตว์ส่วนมากไปเกิดที่พรหมโลกชั้นอภิสสระ นึกคิดอะไรก็สำเร็จได้ตามปรารถนา มีปิตีเป็นภักษา มีรัศมีชานออกจากร่างกาย เทียวสยจรไปในอากาศ อยู่ในวิมานอันงดงาม สถิตอยู่นานแสนนาน สมัยหนึ่ง ครั้นเวลาล่วงเลยมาช้านาน โลกนี้เจริญขึ้น เมื่อโลกกำลังเจริญขึ้น เหล่าสัตว์ส่วนมากจุติจากพรหมโลกชั้นอภิสสระมาเป็น อย่างนี้ นึกคิดอะไรก็สำเร็จ ได้ตามปรารถนา มีปิตีเป็นภักษา มีรัศมีชานออกจากร่างกาย เทียวสยจรไปในอากาศ อยู่ในวิมานอันงดงาม สถิตอยู่นานแสนนาน” (ที. ปา. (ไทย) 11/119/88) เมื่อมีกาม มีความเกียจคร้าน มีความเห็นแก่ได้เกินควร จนเกิดการขาดแคลนปัจจัยในด้านต่างๆ จนถึงการแบ่งปันสิทธิและทรัพย์สินในการยึดครอง และเมื่อมีการยึดครองจึงเป็นสาเหตุให้เกิดการละเมิดสิทธิในทรัพย์สินของกันและกันจนลุกลามถึงขั้นที่พวกที่ทนต่อพฤติกรรมนั้นไม่ไหว จึงมีการทำร้ายกันด้วยก้อนดินและท่อนไม้ เมื่อเกิดเหตุการณ์เช่นนี้ขึ้น พวกเขาจึงปรึกษากันว่าควรแต่งตั้งคนผู้หนึ่งให้เป็นผู้นำทำหน้าที่ว่ากล่าวตักเตือนและขับไล่คนที่ทำความผิด และยังทำหน้าที่คุ้มครองป้องกันชีวิตและทรัพย์สินให้พวกเขาด้วย ดังปรากฏข้อความที่พระพุทธองค์ตรัสแก่สามเณรวาเสฏฐะและสามเณรภารทวาชะว่า “วาเสฏฐะและภารทวาชะ ครั้นนั้น สัตว์ทั้งหลายจึงได้ประชุมกันปรึกษากันว่า “ท่านผู้เจริญ บาปธรรมปรากฏในหมู่สัตว์แล้ว คือ การถือเอาสิ่งของที่เจ้าของเขาไม่ได้ให้จกปรากฏ การครหาจกปรากฏ การพูดเท็จจกปรากฏ การถือทณหาจกปรากฏทางที่ดีพวกเราควรสมมติ (แต่งตั้ง) สัตว์ผู้หนึ่งซึ่งจะว่ากล่าวผู้ที่ควรว่ากล่าวตักเตือนผู้ที่ควรตักเตือน ขับไล่ผู้ที่ควรขับไล่โดยชอบ พวกเราจักแบ่งปันข้าวสาลีให้แก่สัตว์ผู้ นั้น สัตว์ผู้ นั้นรับคำแล้ว ได้ว่ากล่าวผู้ที่ควรว่ากล่าว ตักเตือนผู้ที่ควรตักเตือน ขับไล่ ผู้ที่ควรขับไล่โดยชอบ และสัตว์เหล่านั้นก็ได้แบ่งปันข้าวสาลีให้แก่สัตว์ผู้ นั้น” (ที.ปา. (ไทย) 11/130/96) การแต่งตั้งผู้นำหมู่ หรือผู้นำกลุ่มเพื่อทำหน้าที่ตักเตือนคนที่ควรตักเตือนเป็นต้นนั้นทำให้เป็นมูลเหตุของการวิวัฒนาการมาเป็นพระราชานในที่สุด ดังปรากฏข้อความที่พระพุทธองค์ตรัสแก่สามเณรวาเสฏฐะและสามเณรภารทวาชะว่า “วาเสฏฐะและภารทวาชะ เพราะเหตุที่สัตว์นั้นอันมหาชนสมมติ (แต่งตั้ง) ฉะนั้น คำแรกว่า “มหาสมมติ มหาสมมติ” จึงเกิดขึ้น เพราะเหตุที่สัตว์นั้นเป็นใหญ่แห่งที่นาทั้งหลาย ฉะนั้น คำที่ 2 ว่า “กษัตริย์ กษัตริย์” จึงเกิดขึ้น เพราะเหตุที่สัตว์นั้นให้ชนเหล่าอื่นยินดีได้โดยชอบธรรม ฉะนั้นคำที่ 3 ว่า “ราชา ราชา” จึงเกิดขึ้นด้วยเหตุดังกล่าวมานี้ จึงได้เกิดมีแควดวงกษัตริย์นั้นขึ้นแก่สัตว์เหล่านั้นเท่านั้น ไม่มีแก่สัตว์เหล่าอื่น มีแก่สัตว์พวกเดียวกันเท่านั้น ไม่มีแก่สัตว์ที่มีใช้พวกเดียวกัน มีโดยธรรมเท่านั้น ไม่ใช่โดยอธรรม ตามคำโบราณที่เกี่ยวข้องกับทฤษฎีว่าด้วยต้นกำเนิดของโลก ก็ธรรมเท่านั้นประเสริฐที่สุดในหมู่ชนทั้งในโลกนี้และโลกหน้า” (ที.ปา. (ไทย) 11/131/96-97)

กำเนิดของมนุษย์สังคม ซึ่งแสดงออกในรูปของความสัมพันธ์ของคนในสังคมหรือรัฐ นั่นคือความเกี่ยวข้องของผู้นำและสมาชิก พุทธธรรมที่บ่งถึงภาวะของผู้นำนั้นมีพื้นฐานที่ธรรมชาติทางกายและทางใจของมนุษย์ ธรรมชาติดั้งเดิมของสังคมมนุษย์เป็นสภาวะที่สงบต่างคนต่างอยู่ไม่แก่งแย่ง ธรรมชาติอุดมสมบูรณ์ ต่อมาเกิดความขัดแย้งเนื่องจากการกระทำชั่วเห็นแก่ประโยชน์ตน แรกๆ เพียงว่ากล่าว

ตกเตือนกันเองยังไม่ทำร้ายกัน ต่อเมื่อมีความผิดอีกมากเกิดขึ้น จึงมีการลงโทษกันเอง ทำให้เกิดความวุ่นวายมากขึ้นอีก เพราะไม่มีการรับความคิดเห็นของใคร เมื่อสังคมวุ่นวายมากขึ้น จึงรวมกลุ่มมีมติการเลือกผู้นำเกิดขึ้น (พระครูศิริจันทน์วิธ (บุญจันทร์ เขมกาโม), 2549: 43) ในพระสูตรตอนนี้แสดงให้เห็นการเกิดขึ้นของภาวะผู้นำมาเป็นลำดับ จากพระสูตรจะเห็นได้ว่า ความขัดแย้ง การทะเลาะวิวาท และการเอารัดเอาเปรียบกันในหมู่มนุษย์ด้วยเหตุนี้จึงจำเป็นที่จะต้องมีการมีผู้นำที่คุ้มครองป้องกันชีวิตและทรัพย์สิน ผู้ที่ได้รับการคัดเลือกจากมหาชนได้รับการขนานนามว่า “มหาชนสมมติ” มีหน้าที่ต้องปกป้องคุ้มครองอาณาเขตกว้างใหญ่ ได้ขนานนามว่า “กษัตริย์” เพราะเป็นใหญ่ในนา และโดยเป็นหัวหน้า (ผู้นำ) นั้นเป็นผู้มีคุณธรรมยังความพอใจให้เกิดขึ้นแก่คนเป็นอันมาก จึงเรียกว่า “ราชา” การกำเนิดผู้นำในพระพุทธศาสนาจึงปรากฏมีขึ้น ผู้นำที่ได้แสดงบทบาทหน้าที่ โดยการใช้อำนาจหน้าที่หรืออิทธิพลสามารถโน้มน้าวชักจูง ชี้แนะให้บุคคลหรือกลุ่มบุคคลได้แสดงพฤติกรรมอันมีผลต่อความสำเร็จหรือความล้มเหลวของกลุ่มแล้ว ลักษณะที่ผู้นำแสดงออกมานั้นก็คือความเป็นภาวะผู้นำนั่นเอง ซึ่งมีผู้ให้ความหมายภาวะผู้นำไว้หลายลักษณะที่สอดคล้องกัน ซึ่งเป็นกระบวนการของการสั่งการและการใช้อิทธิพลต่อกิจกรรมต่างๆ ของสมาชิกของกลุ่ม ความหมายดังกล่าวนี้แสดงให้เห็นเป็นนัยว่า “ภาวะผู้นำต้องเกี่ยวข้องกับบุคคลอื่น ผู้ตามหรือผู้อยู่ใต้บังคับบัญชา ถ้าหากว่าปราศจากผู้ตามหรือผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาแล้ว คุณสมบัติของภาวะผู้นำของบุคคลจะไม่มีความหมายเลย” (Ralph M. Stogdill, 1974: 110-113)

จะเห็นได้ว่าผู้นำนั้นมีการกำเนิดมาจาก 2 จุดใหญ่ คือ ผู้นำโดยกำเนิด และผู้นำที่มีความรู้ความสามารถและคุณธรรม การขัดแย้งกัน การทะเลาะวิวาทกัน และการเอารัดเอาเปรียบในหมู่มนุษย์ด้วยกัน เป็นสาเหตุให้เกิดผู้นำที่มีความรู้ความสามารถและคุณธรรม ผู้นำที่ได้แสดงบทบาทหน้าที่ลักษณะที่ผู้นำแสดงออกมานั้นก็คือความเป็นภาวะผู้นำนั่นเอง ภาวะผู้นำจึงมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งต่อความสำเร็จหรือความล้มเหลวในการบริหารงานยุคโลกาภิวัตน์

ความหมายภาวะผู้นำกับการบริหารตามแนวพระพุทธศาสนา

ภาวะผู้นำนั้นมีความหมายกว้างขวางมาก ซึ่งตามความคิดเห็นของบุคคลโดยทั่วไปมักจะหมายถึงบุคคลที่ทำหน้าที่เป็นหัวหน้าหน่วยงานหรือเป็นผู้บริหาร อย่างไรก็ตาม นักการศึกษา นักบริหาร นักวิชาการ และผู้ทรงคุณวุฒิทั้งชาวไทยและต่างประเทศได้ให้คำจำกัดความหรือความหมายของภาวะผู้นำไว้ในหลายลักษณะ ภาวะผู้นำ คือ บุคคลที่มีลักษณะอย่างใดอย่างหนึ่งใน 5 อย่างดังต่อไปนี้

1. ภาวะผู้นำ หมายถึง ผู้ที่มีอิทธิพลในทางที่ถูกต้องต่อการกระทำของผู้อื่น
2. ภาวะผู้นำ หมายถึง ผู้ที่มีอิทธิพลในทางที่ถูกต้องต่อการกระทำของผู้อื่นมากกว่าคนอื่นในกลุ่มที่เขาปฏิบัติงานอยู่
3. ภาวะผู้นำ หมายถึง ผู้ที่ได้รับการเลือกตั้งจากกลุ่มเพื่อเป็นหัวหน้า
4. ภาวะผู้นำ หมายถึง ผู้ที่ใช้อิทธิพลในการกำหนดเป้าหมายให้บรรลุเป้าหมายของกลุ่ม
5. ภาวะผู้นำ หมายถึง ผู้ซึ่งได้รับตำแหน่งในสำนักงานและมีอิทธิพลในตัวสูง (นพพงษ์ บุญจิตราดุลย์, 2534: 95)

ภาวะผู้นำ หมายถึง ศิลปะ หรือ ความสามารถของบุคคลหนึ่งที่จะจูงใจ หรือใช้อิทธิพลต่อบุคคลอื่น ไม่ว่าจะเป็นผู้ร่วมงาน ในสถานการณ์ต่างๆ เพื่อปฏิบัติการ และ อำนวยความสะดวกโดยการให้กระบวนการสื่อความหมายหรือติดต่อกันและกันให้ร่วมใจกันกับตน ดำเนินการจนกระทั่งบรรลุผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่กำหนดไว้ การดำเนินจะเป็นไปในทางที่ดีหรือชั่วก็ได้” (กิติ ตยัคคานนท์, 2543: 22) ภาวะผู้นำ ยังหมายถึง ความสามารถในการจัดการให้บรรลุเป้าหมายของกลุ่ม โดยทำงาน

ร่วมกับกลุ่มคนและยังหมายความรวมถึงอำนาจหน้าที่ที่ติดมากับตำแหน่งผู้บังคับบัญชา จะมีค่าเมื่อผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาเคารพและเชื่อถือในตัวผู้บังคับบัญชา (วิฑูรย์ สิมะโชคดี, 2538: 104) และภาวะผู้นำก็ยังหมายถึง การที่ผู้นำใช้อิทธิพล หรือ อำนาจหน้าที่ในความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันในหมู่คณะ เพื่อความสมหวังตามเป้าหมายหรือจุดประสงค์ร่วมกันที่ทำให้เกิดความรัก ความสามัคคี ความร่วมมือในกิจกรรมต่างๆ” (สุรศักดิ์ ม่วงทอง, 2543: 59) ภาวะผู้นำ หมายถึง ความสัมพันธ์ซึ่งบุคคลหนึ่งเรียกว่าผู้นำใช้อิทธิพลต่อบุคคลอื่นให้ทำงานร่วมกันอย่างเต็มใจทั้งนี้เพื่อให้ผลงานตามท้องที่หรือกลุ่มมุ่งหมายให้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี (Terry, George R, 1972 : 493) ภาวะผู้นำ หมายถึง คุณสมบัติ เช่น สติ ปัญญา ความดีงาม ความรู้ความสามารถ ของบุคคล ที่ชักนำให้คนทั้งหลายมาประสานกัน และพากันไปสู่จุดหมายที่ตั้งใจ (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), 2546: 2-4)

จากการศึกษาพอสรุปได้ว่า ภาวะผู้นำ หมายถึง การที่ผู้นำนั้นใช้ความรู้ความสามารถ คุณธรรม หรืออำนาจอิทธิพลต่างๆ ของผู้นำในการจูงใจโน้มน้าวจิตใจผู้อื่น หรือชักนำพาผู้อื่นให้ร่วมบริหารงาน หรือร่วมทำกิจกรรมของกลุ่มให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ หรือเป้าหมายที่ตั้งไว้

แนวคิดทฤษฎีภาวะผู้นำกับการบริหารตามแนวพระพุทธศาสนา

แนวคิดและทฤษฎีภาวะผู้นำ ผู้เขียนจะขอเสนอแนวคิดทฤษฎีจากนักวิชาการที่ได้รวบรวมไว้และคิดว่าจะจะเป็นประโยชน์ต่อการวิจัยครั้งนี้ดังต่อไปนี้

1. ทฤษฎีผู้ยิ่งใหญ่ (Greatman Theories) ทฤษฎีนี้เชื่อว่า ผู้นำมีลักษณะพิเศษบางประการที่ผู้ตามไม่มี คือ มีพลังกาย มีพลังสมอง และมีพลังศีลธรรม ที่สืบเนื่องมาจากพันธุกรรม และสภาพแวดล้อมแต่ละยุคแต่ละสมัย เช่น เลนิน เซอร์ชิลล์ ฮิตเลอร์ และมุสโสลินี เป็นต้น

2. ทฤษฎีสภาพแวดล้อม (Environmental Theories) ทฤษฎีนี้เชื่อว่า ผู้ที่จะก้าวขึ้นสู่ความเป็นผู้นำได้นั้นขึ้นอยู่กับความสามารถในหน้าที่และความชำนาญ (Abilities and Skills) ของเขาในขณะนั้น ว่ามีความสามารถแก้ไขสถานการณ์ต่างๆ ในยามวิกฤตได้ เช่น สงคราม เป็นต้น ทฤษฎีนี้เชื่อว่า ภาวะผู้นำจะสืบเนื่องมาจากภาวะทางสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจและการเมือง ลักษณะผู้นำในกลุ่มทฤษฎีนี้ เช่น มหาตมะคานธี และมาร์ติน ลูเธอร์ คิง เป็นต้น

3. ทฤษฎีบุคคลสถานการณ์ (Personal Situational Theories) ทฤษฎีนี้ได้นำเอาทฤษฎี สองทฤษฎีข้างต้นมารวมกัน คือ ภาวะผู้นำจะสืบเนื่องมาจากลักษณะพิเศษของผู้นำเองและสถานการณ์ที่อยู่รอบตัวของผู้นำ ปัจจัยสำคัญที่นักทฤษฎีกลุ่มนี้ให้ความสนใจเป็นพิเศษ คือ สถานภาพ ปฏิกริยา โต้ตอบ การรับรู้ และพฤติกรรมของบุคคลในกลุ่มของผู้นำและผู้ตาม

4. ทฤษฎีปฏิกริยาโต้ตอบความคาดหวัง (Interaction Expectation Theories) ทฤษฎีนี้เชื่อว่า ภาวะผู้นำเกิดจากปฏิกริยาโต้ตอบและความคาดหวังระหว่างสมาชิกในกลุ่มฉะนั้นผู้ที่ก้าวเข้าสู่ตำแหน่งผู้นำได้ต้องมีความคิดริเริ่ม และสามารถดูแลโครงสร้างของปฏิกริยาโต้ตอบของสมาชิกในกลุ่ม เพราะจะต้องสามารถตอบสนองความคาดหวังของสมาชิกในกลุ่มตลอดเวลา

5. ทฤษฎีมนุษยนิยม (Humanistic Theories) ทฤษฎีนี้มุ่งที่จะพัฒนาสถาบันให้มีประสิทธิภาพ และมีความเป็นปึกแผ่น โดยเน้นความสำคัญที่การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์พยายามทำให้บุคคลในสถาบัน มีความเป็นอิสระเสรี สามารถสนองความต้องการของตนเอง และของสถาบันได้ เป้าหมายของภาวะผู้นำตามทฤษฎีนี้ ก็คือการปฏิบัติการเพื่อที่จะให้ได้มาซึ่งผลงาน และน้ำใจจากผู้ร่วมงานในเวลาเดียวกัน (ติน ปรัชญพฤทธิ, 2527: 635-637)

แนวคิดว่าผู้นำในโคบาลสูตร พุทธองค์ตรัสไว้โดยการเปรียบเทียบฝูงโคและโคจำฝูงเกี่ยวกับผู้นำและผู้ตามไว้ว่า เมื่อฝูงโคว่ายข้ามน้ำ ถ้าโคจำฝูงไปคด โคหมดทั้งฝูงนั้นก็ไปคดตามกัน เพราะมีผู้นำที่ไปคด ฉะนั้น ในหมู่มนุษย์ก็ฉะนั้น บุคคลผู้ใดได้รับสมมติให้เป็นใหญ่หากบุคคลผู้นั้นประพฤติไม่เป็นธรรม หมู่ประชาชนนอกนั้นก็ประพฤติเสียหาย แวันแคว้นทั้งหมดก็จะยากเข็ญ หากผู้ปกครองเป็นผู้ไร้ศีลธรรม เมื่อฝูงโคว่ายข้ามน้ำ ถ้าโคจำฝูงไปตรงโคหมดทั้งฝูงนั้นก็ไปตรงตามกัน เพราะมีผู้นำที่ไปตรง ฉะนั้น ในหมู่มนุษย์ก็ฉะนั้น บุคคลผู้ใดได้รับสมมติให้เป็นใหญ่ หากผู้นั้น ประพฤติชอบธรรม หมู่ประชาชนนอกนั้นก็พลอยดำเนินตาม ทั้งวันแคว้น ก็จะอยู่เป็นสุขหากผู้ปกครองตั้งใจอยู่ในธรรม (อง.จตุกก. 21/70/98) พระพุทธศาสนาให้ความสำคัญต่อผู้นำมาก เพราะผู้นำมิใช่เป็นผู้นำในทางการเมืองเท่านั้น แต่เป็นศูนย์กลางที่ทำให้เกิดความเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงที่สำคัญ เพราะเป็นผู้ที่ต้องนำสังคมด้วยอีกประการหนึ่ง ดังนั้น ถ้าผู้ปกครองมีคุณธรรม สังคมจะอยู่ด้วยสันติสุข ประชาชนก็จะถือเอาตัวอย่างคุณธรรมของผู้นำไปปฏิบัติ จากประวัติศาสตร์จะเห็นว่า ถ้าประเทศใดมีผู้นำเป็นผู้ทรงความสามารถและมีคุณธรรม ประเทศนั้น บ้านเมืองนั้นจะเจริญก้าวหน้า สังคมก็จะไม่เดือดร้อน (ที.ปา. 11/286/247, อง.ปญจก. 22/172/227)

จากข้อความเบื้องต้นแสดงให้เห็นความสำคัญของภาวะผู้นำ ที่มีต่อความอยู่รอดและความสงบสุขของสังคมทั้งหมด โดยเปรียบเทียบ ผู้นำ เสมือน จำฝูงโค และผู้ตาม เสมือน ฝูงโค ถ้าผู้นำไร้ศีลธรรมเสียแล้วผู้ตามก็ย่อมจะไร้ศีลธรรมเหมือนกัน สังคมทั้งหมดย่อมประสบทุกข์ ถ้าผู้นำมีศีลธรรมผู้ตามก็ย่อมจะมีศีลธรรมเหมือนกัน สังคมทั้งหมดย่อมประสบสุข

คุณลักษณะภาวะผู้นำกับการบริหารตามแนวพระพุทธศาสนา

สังคมยุคโลกาภิวัตน์ที่เป็นยุคโลกไร้พรมแดนนี้ในแง่ข้อมูลข่าวสารและเทคโนโลยีต่างๆ ย่อมส่งผลให้ศักยภาพในการแข่งขันขององค์กรสูงขึ้นตามลำดับ ไม่ว่าจะเป็นในระดับประเทศในสถาบันของภาครัฐหรือเอกชน ความอยู่รอดขององค์กรดังกล่าวย่อมขึ้นอยู่กับการตัดสินใจอย่างถูกต้อง รอบคอบ และทันต่อสถานการณ์ของผู้บริหาร ซึ่งก็คือผู้นำขององค์กรนั้นๆ ดังนั้น ในทุกองค์กรจึงจำเป็นต้องมีผู้นำเพื่อช่วยกำหนดทิศทาง ช่วยสั่งการ ช่วยควบคุมระบบ และช่วยประสานให้คนทั้งหลายทำงานร่วมกันเพื่อบรรลุเป้าหมายที่ตั้งมาที่ได้อ้างไว้ร่วมกันนอกจากนี้ ปัญหาเกี่ยวกับผู้นำก็มักเกิดขึ้นในสังคมปัจจุบันเสมอ ผู้นำบริหารงานอย่างไม่มีเอกภาพ ไม่มีความไว้วางใจซึ่งกันและกัน ใช้อำนาจโดยมิชอบ เพื่อแสวงหาผลประโยชน์แก่ตนและพวกพ้อง และยึดหลักประโยชน์นิยมเป็นใหญ่ โดยไม่คำนึงถึงความอยู่รอดขององค์กรหรือคนในสังคมส่วนใหญ่ เมื่อเป็นเช่นนั้นย่อมทำให้เกิดสภาพการณ์ของสภาวะผู้นำที่ไม่พึงประสงค์เกิดขึ้นในสังคม (มนตรี พิรพลพิพัฒน์, 2540: 1) ในพระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าทรงเป็นผู้นำของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย พระองค์จึงได้พระนามว่า สตถา เทวมนุสสานํ หรือ นายโก อันหมายถึงผู้นำสรรพสัตว์ (ที.สี. (ไทย) 9/257/57, ขุ.ม. (ไทย) 29/149/292) พระพุทธเจ้าเป็นนายกและเป็นวินายกในฐานะที่ทรงเป็นผู้นำหรือนายกนั้น พระพุทธองค์ตรัสว่า “เราเป็นกัลยาณมิตรของสัตว์ทั้งหลายอาศัยเราผู้เป็นกัลยาณมิตร สัตว์ทั้งหลายก็พ้นไปได้จากทุกข์ทั้งปวง” พุทธพจน์นี้เป็นข้อที่แสดงความเป็นผู้นำ ความเป็นกัลยาณมิตร คือ ลักษณะสำคัญที่เด่นของความเป็นผู้นำ ผู้นำนั้นเป็นผู้นำเพื่อประโยชน์ส่วนรวมโดยเฉพาะสำหรับพระพุทธเจ้า คือ เพื่อประโยชน์แก่สรรพสัตว์หรือมนุษยชาติทั้งปวง (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), 2550: 6) ภาวะผู้นำที่พึงประสงค์ในยุคโลกาภิวัตน์ศึกษาจากหลักพุทธธรรม ได้กล่าวว่าภาวะผู้นำที่ดีตามหลักพุทธธรรม ซึ่งผู้นำที่ดีจะต้องยึดหลัก “ธรรม” เช่น พรหมวิหาร 4 พละ 5 และสัปปริยธรรม 7 เป็นต้น เป็นคุณธรรมสำคัญสำหรับการปฏิบัติหน้าที่ของตน เพื่อให้สามารถดำเนินกิจการ

งานทุกอย่างให้บรรลุผลสำเร็จที่วางไว้และนำพาหมู่คณะและสังคมไปสู่ความสงบสุขและมั่นคงตลอดไป รูปแบบผู้นำที่พึงประสงค์ในยุคโลกาภิวัตน์ ที่เกิดจากการประยุกต์ของภาวะผู้นำตามหลักพุทธธรรมย่อมประกอบด้วยหลักการ 3 ประการ คือ หลักการครองตน ครองคน และครองงาน โดยมุ่งเน้นให้ผู้นำเกิดการพัฒนาดตน การพัฒนาคน และการพัฒนาระบบงานให้มีคุณภาพที่สมบูรณ์แบบทั้ง 2 ด้าน คือ 1) คุณภาพด้านความสามารถ เพื่อทำให้ผู้นำเกิดการพัฒนาดตน พัฒนาคนและพัฒนาองค์กรให้เป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ ปรับปรุงคุณภาพความเป็นผู้นำ คุณภาพบุคลากรในองค์กร และคุณภาพขององค์กรให้มีความเหมาะสมกับการเปลี่ยนแปลงในยุคโลกาภิวัตน์อยู่เสมอ 2) คุณภาพด้านจิตใจ เพื่อทำให้เกิดการยกระดับจิตใจของผู้นำให้มีคุณธรรมจริยธรรมเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมเป็นหลักเพื่อให้สามารถนำพาหมู่คณะ องค์กรและสังคมไปสู่ความเจริญก้าวหน้า ที่ยั่งยืนและมั่นคงตลอดไป (นันทวรรณ อิศรานันท์ชัย, 2550: 1) ภาวะผู้นำ คือ ความมีคุณธรรม มีคุณสมบัติในการริเริ่มสิ่งใหม่ๆ ในการรวมเอากายรวมเอาใจของมวลชนหรือประสานร้อยรวมคนจำนวนมากให้เห็นดี เห็นชอบแล้วดำเนินไปสู่เป้าหมายที่ตั้งงามอันเดียวกันเป็นผู้คิดริเริ่มหรือยืนยันสิ่งที่เกิดขึ้นหรือที่ผ่านมาแล้วว่าเป็นสิ่งถูกต้องดีงามพร้อมทั้งเป็นผู้เสียสละกล้าคิด กล้าพูด กล้าทำในสิ่งที่ถูกต้องชอบธรรมก่อนบุคคลอื่นๆ เป็นต้น พูดให้สั้นๆ ว่า ภาวะผู้นำ คือ คุณความดีของบุคคลในทางสร้างสรรค์สิ่งที่ดีงามแก่สังคมและมนุษยชาติ เช่น ความมีสติปัญญามีความรู้ความสามารถ ความบากบั่นเอาจริง เสียสละ มีความหนักแน่น อดทน รอคอยได้ ความเมตตา กรุณา ปราศรณชาติต่อมนุษย์และสรรพสัตว์ทุกรูปทุกนาม รวมทั้งสามารถในการประสานงานการชี้แจง แนะนำ ชักชวนให้บุคคล หรือกลุ่มคนที่มีความคิดเห็นแตกต่างกันออกไป ให้เห็นร่วมกัน เห็นไปในแนวเดียวกัน จนรวมเป็นกลุ่มเดียวกัน มีใจเดียว มุ่งมั่นทุ่มเทดำเนินไปในทิศทางเดียวกันเพื่อเป้าหมายที่ดีงามร่วมกันคนมีคุณธรรมอย่างนี้เราเรียกว่า ผู้นำหรือมีภาวะผู้นำ (พระราชญาณวิสิฐ (เสริมชัย ชยมงคล), 2548: 122)

สภาพของผู้นำ ควรกำหนดตามรัฐธรรมนูญและการยอมรับของสังคมนั้นลักษณะผู้นำที่พึงประสงค์ คือ ผู้นำแบบประชาธิปไตยวิธีการให้ได้มาซึ่งผู้นำที่มีความชอบธรรม คือ วิธีการแบบประชาธิปไตยเป็นกลไกที่มีเหตุผล ทุกคนเคารพความคิด สิทธิเสรีภาพ และมนุษยภาพซึ่งกันและกัน ตลอดจนมีส่วนร่วมทางการเมืองและสามารถตรวจสอบการทำงานของผู้นำ และถอดผู้นำไม่ชอบธรรมได้ จริยธรรมของผู้นำกับจริยธรรมของนักปกครองเป็นหลักตัดสินความถูกต้องในอาชีพทางการเมือง จริยธรรมจะเกิดขึ้นได้ต้องอาศัยโครงสร้างระบบกลไก วิธีการในระบอบการปกครองที่ต้องชอบธรรม สังคมใดหากไร้ธรรม สังคมนั้นก็สับสนวุ่นวาย สังคมใดไร้ธรรม สังคมนั้นก็เป็นสังคมของคนชั่ว ยิ่งเกี่ยวกับเรื่องการบริหารการเมืองการปกครองแล้ว ผู้นำหรือผู้ปกครองจะต้องตระหนักเป็นอย่างยิ่งเพราะจะต้องรับผิดชอบต่อประชาชนหรือผู้ใต้การปกครอง (ช.ช. 27/2438-2445/430-543) ผู้ปกครองจะต้องก่อปรด้วยธรรมสำหรับการประพฤติปฏิบัติของผู้ใหญ่หรือผู้ปกครอง ได้แก่ สัปปริสธรรม 7 หลักการครองตนสำหรับผู้นำ พรหมวิหารธรรม 4 หลักการครองคนสำหรับผู้นำ อิทธิบาท 4 หลักการครองงานสำหรับผู้นำ ดังต่อไปนี้

สัปปริสธรรม 7 หลักการครองตนสำหรับผู้นำกับการบริหารตามแนวพระพุทธศาสนา

สัปปริสธรรม 7 ธรรมของสัตบุรุษ ธรรมที่ทำให้เป็นสัตบุรุษ คุณสมบัติของคนดี ธรรมของผู้ดี หลักธรรมที่เสริมสร้างผู้ประพฤติปฏิบัติตามให้เป็นผู้มีความสามารถนำหมู่ชนและสังคมไปสู่สันติสุขและความสวัสดิ์เรียกว่า สัปปริสธรรม 7 ประการ คือ

1. อัมมัญญตา รู้หลักและรู้จักเหตุ คือ รู้หลักการและกฎเกณฑ์ของสิ่งทั้งหลายที่ตนเข้าไปเกี่ยวข้องในการดำเนินชีวิตในการปฏิบัติหน้าที่และการดำเนินกิจกรรมต่างๆ รู้เข้าใจสิ่งที่ตนจะต้องประพฤติปฏิบัติตามเหตุผล เช่น รู้ว่าตำแหน่ง ฐานะ อาชีพ การงานของตนมีหน้าที่และความรับผิดชอบ

อย่างไร มีอะไรเป็นหลักการ จะต้องทำอะไรอย่างไรจึงจะเป็นเหตุให้บรรลุถึงผลสำเร็จที่เป็นไปตามหน้าที่และความรับผิดชอบนั้นๆ ดังนี้ เป็นต้น ตลอดจนขั้นสูงสุด คือ รู้เท่าทันกฎธรรมดาหรือหลักความจริงของธรรมชาติเพื่อประโยชน์ต่อโลกและชีวิตอย่างต้อง มีจิตใจเป็นอิสระไม่ตกเป็นทาสของโลกและชีวิตนั้น

2. อัตถัญญตา รู้ความมุ่งหมายและรู้จักผล คือ รู้ความหมายและความมุ่งหมายของหลักการที่ตนปฏิบัติ เข้าใจวัตถุประสงค์ของกิจการหรือการทำงานที่ตนกระทำ รู้ว่าที่ตนทำอยู่อย่างนั้นๆ ดำเนินชีวิตอย่างนั้นๆ เพื่อประสงค์ประโยชน์อะไรหรือควรจะได้บรรลุถึงผลอะไรที่มีหน้าที่ ตำแหน่ง ฐานะ การงานอย่างนั้นๆ เขากำหนดวางกันไว้เพื่อความมุ่งหมายอะไร กิจการหรือการทำงานที่ตนทำอยู่ขณะนี้เมื่อทำไปแล้วจะเกิดผลอะไรบ้างเป็นผลดีหรือผลเสียอย่างไร ดังนี้ เป็นต้น ตลอดจนขั้นสูงสุด คือ รู้ความหมายของคตินิยมและประโยชน์ที่เป็นจุดหมายที่แท้จริงของชีวิต

3. อัตถัญญตา รู้ตน คือ ความรู้จักตน รู้ตามเป็นจริงว่าตัวเรานั้นโดยฐานะ ภาวะ เพศ กำลัง ความรู้ ความสามารถ ความถนัด และคุณธรรม เป็นต้น บัดนี้เท่าไร อย่างไร แล้วประพฤติปฏิบัติให้เหมาะสมและทำการต่างๆ ให้สอดคล้องถูกต้องกับจุดที่จะสัมฤทธิ์ผลตลอดจนรู้ที่จะแก้ไขปรับปรุงตนให้เจริญงอกงามถึงความสมบูรณ์ยิ่งขึ้นไป

4. มัตถัญญตา รู้ประมาณ คือ รู้จักพอดี เช่น รู้จักประมาณในการบริโภค รู้จักประมาณในการใช้จ่ายโภคทรัพย์ รู้จักความพอเหมาะพอดีในการพูด การปฏิบัติภารกิจ และปฏิบัติหน้าที่ต่างๆ ตลอดจนการพักผ่อนนอนหลับและการสนุกสนานรื่นเริงทั้งหลาย ทำการทุกอย่างด้วยความเข้าใจวัตถุประสงค์เพื่อผลดีแท้จริงที่พึงต้องการโดยมิใช่เพียงเพื่อเห็นแก่ความพอใจ ชอบใจ หรือเอาแต่ใจของตน แต่ทำตามความพอดีแห่งเหตุปัจจัยหรือองค์ประกอบทั้งหลายที่ลงตัวให้เกิดผลดีงามตามที่มองเห็นด้วยปัญญา ผู้ปกครองต้องรู้จักประมาณการลงทัณฑ์อาชญา และในการเก็บภาษี เป็นต้น

5. กาลัญญตา รู้กาล คือ รู้กาลเวลาอันเหมาะสม และระยะเวลาที่ควรหรือจะต้องใช้ในการประกอบภารกิจ ทำหน้าที่การงาน หรือปฏิบัติภารกิจต่างๆ และเกี่ยวข้องกับผู้อื่น เช่น รู้ว่าเวลาไหนควรทำอะไร อย่างไร และทำให้ตรงเวลา ให้เป็นเวลา ให้ทันเวลา ให้พอเวลา ให้เหมาะสมเวลา ให้ถูกเวลา ตลอดจนรู้จักกะเวลาและวางแผนการใช้เวลาอย่างได้ผล เป็นต้น

6. ปริสัณญตา รู้ชุมชน คือ รู้จักถิ่น รู้จักชุมชน และรู้จักที่ประชุม รู้การอันควรประพฤติปฏิบัติในท้องถิ่นต่อชุมชนนั้นๆ ว่าชุมชนนี้ เมื่อเข้าไปหาจะต้องทำกิจอย่างนี้ จะต้องพูดอย่างนี้ ชุมชนนี้มีระเบียบวินัยอย่างนี้ มีวัฒนธรรมประเพณีอย่างนี้ มีความต้องการอย่างนี้ ควรเกี่ยวข้อง ควรต้องสงเคราะห์ ควรรับใช้ ควรบำเพ็ญประโยชน์ให้อย่างนี้ๆ เป็นต้น

7. ปุคคัลญตา รู้บุคคล คือ รู้จักและเข้าใจความแตกต่างแห่งบุคคลว่าโดยอัธยาศัย ความสามารถ และคุณธรรม เป็นต้น ใครๆ ยิ่งหรือหย่อนอย่างไร และรู้จักที่จะปฏิบัติต่อบุคคลอื่นๆ ด้วยดีว่าควรจะคบหรือไม่ ได้คดีอะไร จะสัมพันธ์เกี่ยวข้อง จะใช้ จะยกย่อง จะตำหนิ หรือจะแนะนำสั่งสอนอย่างไรจึงจะได้ผลดี ดังนี้ เป็นต้น (ที.ปา. (ไทย) 11/330/333, อัง.สศตค. (ไทย) 23/68/143)

พรหมวิหารธรรม 4 หลักการครองคนสำหรับผู้นำกับการบริหารตามแนวพระพุทธศาสนา

พรหมวิหารธรรม 4 ธรรมเครื่องอยู่อย่างประเสริฐ ธรรมประจำใจอันประเสริฐ หลักความประพฤติที่ประเสริฐบริสุทธิ์ ธรรมที่ต้องมีไว้เป็นหัวใจและกำกับความประพฤติจึงชื่อว่าดำเนินชีวิตหมดจดและปฏิบัติตนต่อมนุษย์และสัตว์ทั้งหลายโดยชอบเรียกว่า พรหมวิหารธรรม 4 ประการ คือ

1. เมตตา ความรัก คือ ปราธมนาคี มีไมตรี ต้องการช่วยเหลือให้ทุกคนประสบประโยชน์และความสุข มีจิตอันแผ่ไมตรีและคิดทำประโยชน์แก่มนุษย์และสัตว์ทั่วหน้า

2. กรุณา ความสงสาร คือ อยากช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นจากความทุกข์ ใฝ่ใจในการที่จะปลดปล่อยบำบัดความทุกข์ยากเดือดร้อนของคนและสัตว์ทั้งปวง

3. มุทิตา ความยินดี คือ ความเบิกบานพลอยยินดีในเมื่อผู้อื่นอยู่ดีมีสุข มีจิตผ่องใสบันเทิงประกอบด้วยอาการแช่มชื่นเบิกบาน เมื่อเห็นเขาทำดีงามประสบความสำเร็จก้าวหน้ายิ่งขึ้นไปก็พวยยินดีด้วย พร้อมทั้งจะช่วยส่งเสริมสนับสนุน

4. อุเบกขา ความมีใจเป็นกลาง คือ มองตามเป็นจริงความเป็นจริงโดยวางจิตเรียบสม่ำเสมอมั่นคงเที่ยงตรงตาชั่ง มองเห็นการที่บุคคลจะได้รับผลดีชั่วสมควรแก่เหตุที่ตนประกอบพร้อมที่จะวินิจฉัยวางตนและประพฤติไปตามหลักการและเหตุผลและความเที่ยงธรรม ไม่เอนเอียงด้วยความรักและชิงพิจารณาเห็นกรรมที่สัตว์ทั้งหลายกระทำแล้วอันควรได้รับผลดีหรือชั่ว สมควรแก่เหตุอันตนประกอบพร้อมที่จะวินิจฉัยและปฏิบัติไปตามธรรม รวมทั้งรู้จักวางเฉยสงบใจมองดูในเมื่อมีกิจที่ควรทำเพราะเขารับผิดชอบตนได้ดีแล้ว เขาควรรับผิดชอบตนเอง หรือเขาควรได้รับผลอันสมกับที่รับผิดชอบของตน (ที.ม. (ไทย) 10/327/256)

อิทธิบาท 4 หลักการครองงานสำหรับผู้นำกับการบริหารตามแนวพระพุทธศาสนา

อิทธิบาท 4 ประการนี้จัดเป็นหลักธรรมคุณเครื่องให้ถึงความสำเร็จ คุณธรรมที่นำไปสู่ความสำเร็จแห่งผลที่มุ่งหมายหลักแห่งความสำเร็จโดยปฏิบัติตามหลักธรรมที่จะนำไปสู่ความสำเร็จแห่งการบริหารจัดการหน่วยงาน สถาบัน องค์การ สังคม ชุมชน แผ่นดิน ประเทศชาติ เรียกว่า อิทธิบาท 4 คือ

1. ฉันทะ มีใจรัก คือ ความพอใจใฝ่ใจรักจะทำสิ่งนั้นอยู่เสมอมิมีความต้องการที่จะทำให้เป็นผลสำเร็จอย่างดีแห่งกิจการงานภาระหน้าที่ที่ทำการและปรารถนาจะทำให้ได้ผลดียิ่งๆ ขึ้นไปมิใช่สักว่าทำให้เสร็จๆ หรือเพียงเพราะอยากได้รางวัลหรือผลกำไร

2. วิริยะ พากเพียร คือ ความพากเพียรขยันหมั่นประกอบที่จะทำสิ่งนั้นด้วยความพยายามเข้มแข็งอดทนเอาธุระไม่ทอดทิ้งไม่ท้อแท้พร้อมที่จะก้าวไปข้างหน้าจนกว่าจะประสบผลสำเร็จ

3. จิตตะ เอาจิตฝึกฝืน คือ ความคิดมุ่งไปสู่จุดหมายตั้งจิตรับรู้ในสิ่งที่ทำและทำสิ่งนั้นด้วยความคิดไม่ปล่อยจิตใจให้ฟุ้งซ่านเลื่อนลอยไปใช้ความคิดในเรื่องนั้นบ่อยๆ เสมอๆ ปฏิบัติภารกิจหน้าที่การงานนั้นอย่างอุทิศตัวอุทิศใจให้แก่สิ่งนั้น

4. วิมังสา ใช้ปัญญาสอบสวน คือ ความไตร่ตรองหรือทบทวนมันใช้ปัญญาพิจารณาใคร่ครวญตรวจหาเหตุผลและตรวจสอบข้อมูลไม่ให้หย่อนไม่ให้เกินเลยบกพร่องขัดข้องในสิ่งที่ทำนั้นด้วยรู้จักทบทวนมีการวางแผนวัดผลคิดค้นวิธีแก้ไขปรับปรุงพัฒนาส่งเสริมเพื่อจัดการและดำเนินงานนั้นให้ได้ผลดียิ่งขึ้นไป (ที.ปา. (ไทย) 11/306/277)

สรุป คุณลักษณะภาวะผู้นำกับการบริหารตามแนวพระพุทธศาสนาเป็นแนวทางหนึ่งที่สามารถนำมาแก้ปัญหาจริยธรรมสำหรับผู้นำทางการเมืองได้เป็นอย่างดีเนื่องจากเป็นหลักธรรมครองตนสำหรับผู้นำทางการเมืองบ้าง เป็นหลักธรรมครองคนสำหรับผู้นำทางการเมืองบ้าง และเป็นหลักธรรมครองงานสำหรับผู้นำทางการเมืองบ้าง ฉะนั้น นักการเมือง นักการปกครอง และผู้บริหารบ้านเมืองระดับต่างๆ ซึ่งจะประสบความสำเร็จได้นั้นจะต้องมีหลักธรรมของผู้นำที่ดีจึงจะประสบความสำเร็จตามวัตถุประสงค์ที่ได้วางเอาไว้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลเพื่อให้การบริหารงานลุล่วงไปด้วยดีและมีประสิทธิภาพ ผู้นำที่ดีจะต้องรู้จักเหตุ รู้จักผล รู้จักตน รู้จักประมาณ รู้จักกาล รู้จักชุมชน และรู้จักบุคคลอย่างชัดเจนแล้วอาศัยความรัก ความเมตตา ความร่วมไม้ร่วมมือของผู้ตามจึงจะนำพาผู้ตามมุ่งสู่จุดหมาย มุ่งไปสู่เป้าหมายนั้นๆ ด้วยความมุ่งมั่น บากบั่น ไม่ย่อท้อ ใช้ปัญญาพิจารณา ผู้นำดังกล่าวมานี้จึงจะเป็นผู้นำสามารถนำพาประชาชน ชุมชน สังคม ประเทศชาติไปสู่ความสงบสุขร่มเย็น เจริญรุ่งเรือง มั่นคงถาวรได้

บทสรุป

ผู้เขียนเห็นว่า การนิยามความหมายของคำว่าผู้นำกับภาวะผู้นำของแต่ละท่าน ล้วนถูกต้องทั้งนั้น เนื่องจากว่า ผู้นำและภาวะผู้นำนั้นมีหลายประเภทและหลายแบบ หลายประการขึ้นอยู่กับว่าจะเป็นผู้ทำอะไร อยู่ในระดับไหน มีขอบเขตอำนาจหน้าที่มากน้อยแค่ไหน มีองค์ประกอบหรือปัจจัยอะไรบ้างที่จะเป็นตัวกำหนดว่า เมื่อเป็นผู้ในระดับนี้ หรือมานำองค์กรหรือมานำหน่วยงานนี้ต้องมีลักษณะภาวะผู้นำแบบนั้นจึงจะเหมาะสมจะควรและการจะใช้ลักษณะของภาวะผู้นำ ก็ขึ้นอยู่กับหลายปัจจัย เช่น วันเวลา สถานที่ โอกาส อำนาจและสิทธิในการกระทำ และที่สำคัญก็คือตัวผู้นำเอง เมื่อวันเวลา สถานที่ โอกาส อำนาจและสิทธิต่างๆ อำนาจให้แล้ว ตัวผู้นำเองจะกล้าตัดสินใจหรือไม่กล้าตัดสินใจ การตัดสินใจนั้นประกอบด้วยอารมณ์หรือว่าเหตุผล ที่คิดพิจารณาวิเคราะห์อย่างละเอียดถี่ถ้วนอย่างดีที่สุดแล้วมากกว่ากัน ตรงนี้แหละที่ผู้ศึกษาเห็นว่า ผู้นำต้องมีภาวะผู้นำ จึงจะเป็นผู้นำที่สมบูรณ์ดังจะเห็นได้ว่า ภาวะผู้นำ จึงถือเป็นคุณลักษณะหรือองค์ประกอบประการหนึ่ง ซึ่งผู้นำทุกคนควรมีที่กล่าวเช่นนี้ ก็เนื่องจากว่า ผู้นำทุกคนมิใช่จะมีภาวะผู้นำเสนอไปทุกคน ผู้นำบางคนเป็นผู้นำ แต่ไม่มีภาวะผู้นำ ซึ่งยังผลให้การบริหารหรือการนำของผู้นำนั้นๆ ประสบความล้มเหลวไม่สามารถนำพาองค์กรหรือหน่วยงานที่ตนนำไปสู่เป้าหมายได้ ผู้นำบางคนอาจจะเก่ง มีความรู้ดีแต่ความประพฤติไม่ดี ก็คือเก่งในทางไม่ดีนั่นเอง ผู้นำประเภทนี้อันตรายเพราะผู้นำที่เก่งและฉลาดในทางไม่ดี ก็สามารถทำการแยบยลมากกว่าและกระทำการอย่างชาญฉลาด ซึ่งจะมีผลเสียหายมากกว่า ดังจะสังเกตว่ามีปัญหาเกี่ยวกับผู้นำในทางลบเกิดขึ้นมากมายในสังคมปัจจุบัน เช่น บริหารงานด้วยความไม่โปร่งใสบ้าง หาผลประโยชน์ส่วนตนหรือพวกพ้อง มีความลำเอียงด้วยประการต่างๆ หรือสักว่าเมื่อเขาให้นาก็ให้นาเฉยๆ ตามตำแหน่งหน้าที่บังคับให้น่า หรือบางคนกว่าจะได้ตำแหน่งมาต้องลงทุนลงแรงไปมาก พอมีโอกาส ก็จะกอบโกยผลประโยชน์อย่างเต็มที่ โดยไม่คำนึงถึงความถูกต้องชอบธรรมและวิธีการ ซึ่งเป็นการเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตนมากกว่าส่วนรวมที่เป็นเช่นนี้ ก็เนื่องจากว่า ผู้นำดังกล่าวนั้นขาดคุณสมบัติของผู้นำที่ดีตามหลักของพระพุทธศาสนาหรือหลักธรรมที่ผู้นำควรจะมีในตัว จึงกล้าตัดสินใจทำสิ่งที่ไม่ดีลงไป หลักธรรมขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้ายังทรงทศมัยทุกยุค สมดังพระดำรัสที่ตรัสไว้ว่า สวากขาโต ภควตา ธมโม อกาลิโธ แปลว่า ธรรมที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้แล้วไม่ประกอบด้วยกาล คือ ทศมัยใช้ได้ทุกยุคทุกสมัย จึงมีความสำคัญเป็นอย่างมากสำหรับผู้นำหรือภาวะผู้นำในยุคโลกาภิวัตน์ซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างมากอย่างเช่นยุคปัจจุบัน

คุณลักษณะภาวะผู้นำกับการบริหารตามแนวพระพุทธศาสนาเป็นแนวทางหนึ่งที่สามารถนำมาแก้ปัญหาจริยธรรมสำหรับผู้นำได้เป็นอย่างดีเนื่องจากเป็นหลักธรรมครองตนสำหรับผู้นำบางเป็นหลักธรรมครองคนสำหรับผู้นำบ้าง และเป็นหลักธรรมครองงานสำหรับผู้นำบ้าง ผู้นำที่ดีจึงจะต้องมีมโนธรรมคือ ฝึกคิดในสิ่งที่ถูกต้อง ฝึกใช้เหตุผลในการตัดสินใจ เลือกการกระทำ และฝึกปฏิบัติสิ่งที่ถูกต้องเหมาะสม คือ เกิดเป็นมโนธรรมขึ้นเป็นการพัฒนาทางจิตใจ การปลูกฝังจริยธรรมนั้นเน้นไปที่จิตใจหรือมโนธรรมก่อนแล้วค่อยพัฒนาไปสู่กายกรรมหรือวจีกรรม คือ การประพฤติปฏิบัติบ่อยๆ หรือเป็นประจำจนกลายเป็นอุปนิสัยจึงจัดได้ว่าเป็นผู้นำที่ดีได้ ผู้นำที่ดีย่อมจึงจะนำพาผู้ตามให้ประสบความสำเร็จตามวัตถุประสงค์ที่ได้วางเอาไว้ได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลเพื่อให้การบริหารงานลุล่วงไปด้วยดีและมีประสิทธิภาพ ผู้นำที่ดีจึงจะต้องรู้จักเหตุ รู้จักผล รู้จักตน รู้จักประมาณ รู้จักกาล รู้จักชุมชน และรู้จักบุคคลอย่างชัดเจน แล้วอาศัยความรัก ความเมตตา ความร่วมมือร่วมใจของผู้ตามจึงจะนำพาผู้ตามมุ่งสู่ไปจุดหมาย มุ่งไปสู่เป้าหมายนั้นๆ ด้วยความมุ่งมั่น บากบั่น ไม่ย่อท้อ ใช้ปัญญาพิจารณาตามหลักธรรมการครองตน การครองคน การครองงาน ผู้นำดังกล่าวมานี้จึงจะเป็นผู้สามารถนำพาประชาชน ชุมชน สังคม ประเทศชาติไปสู่ความสงบสุขร่มเย็น เจริญรุ่งเรือง มั่นคงถาวรได้ด้วยดีด้วยความชอบธรรม

บรรณานุกรม

- กิติ ตัยคานนท์. (2543). **เทคนิคการสร้างภาวะผู้นำ**. พิมพ์ครั้งที่ 10. กรุงเทพฯ: เพลวอักษร.
- คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2551). **การปกครองคณะสงฆ์ไทย**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ติน ปรัชญพฤทธิ. (2527). **ภาวะผู้นำและการมีส่วนร่วม**. เอกสารการสอนชุดวิชาพฤติกรรมมนุษย์
ในองค์การหน่วยที่ 11 มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- นันทวรรณ อีสราณวัฒน์ชัย. (2550). “ภาวะผู้นำที่พึงประสงค์ในยุคโลกาภิวัตน์: ศึกษาจากหลักพุทธธรรม”.
วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. สาขาวิชาพระพุทธศาสนา. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัย
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- นพพงษ์ บุญจิตราดุลย์. (2534). **หลักการบริหารการศึกษา**. กรุงเทพฯ: บพิธการพิมพ์.
- พระครูศิริจันทวิฐ (บุญจันทร์ เขมกาโม). (2549). **ภาวะผู้นำเชิงพุทธ**. กรุงเทพฯ: นิติธรรมการพิมพ์.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต). (2550). **ภาวะผู้นำ**. กรุงเทพฯ: สุขภาพใจ.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). (2546). **ภาวะผู้นำ**. พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพฯ: สุขภาพใจ.
- _____. (2540). **ภาวะผู้นำ**. กรุงเทพฯ: ธรรมสภา.
- พระราชญาณวิสิฐ (เสริมชัย ชยมงคล). (2548). **หลักธรรมาภิบาลและประมุขศิลป์**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์
มงคลชัยพรินติ้ง.
- เฟรด อี ฟิตเลอร์, มาร์ติน เอ็ม เซเมอร์ส และลินดา มาฮาร์. (2531). **ค้นหาความเป็นผู้นำ**. เรียบเรียงโดย
ชูชัย สมितिไกร. กรุงเทพฯ: ซีเอ็ดยุคเข็ญ.
- มนตรี ฟีรพลพัฒน์. (2540). “จริยธรรมกับภาวะผู้นำ: ศึกษาทัศนะนักวิชาการรัฐศาสตร์ในมหาวิทยาลัย
แห่งประเทศไทยที่มีต่อผู้นำทางการเมือง”. **วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ**. คณะสังคมศาสตร์
และมนุษยศาสตร์: มหาวิทยาลัยมหิดล.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**.
กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- วิฑูรย์ สิมะโชคดี. (2538). **ทฤษฎีและเทคนิคปฏิบัติสำหรับยอดหัวหน้างาน**. กรุงเทพฯ: บริษัทซีเอ็ด
ยุคเข็ญ จำกัด (มหาชน).
- สุรศักดิ์ ม่วงทอง. (2543). “พุทธธรรมกับภาวะผู้นำที่พึงประสงค์”. **วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต**.
สาขาวิชาศาสนาเปรียบเทียบ. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล.
- Terry George R. (1972). **Principle of Management**. 6thed. Home Woodll: Richard D.Irwin.
- Ralph M. Stogdill. (1974). **Handbook of Leadership: A Survey of Theory and Research**.
New York: Free Press.

การพัฒนาจริยธรรมของผู้นำตามแนวพุทธ Developing the Ethics of Leaders According to Buddhist Principles

พระสิทธิรักษ์ จันทสาโร (หมู่หวนา)
Phra Sittirak Juntasaro (Moohuana)
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
E-mail: nrngkhkml87@gmail.com

บทคัดย่อ

การพัฒนาจริยธรรมของผู้นำถือว่าเป็นสิ่งหนึ่งที่มีความสำคัญอย่างยิ่งเพราะหากผู้นำขาดซึ่งคุณธรรมจริยธรรมย่อมทำให้ตน ประชาชน สังคมและประเทศชาติเกิดความเสียหายได้มากกว่าบุคคลทั่วไป ปัญหาการขาดคุณธรรมจริยธรรมของผู้นำ ย่อมทำให้ผู้นำไม่เป็นที่ยอมรับต่อบุคคลทั่วไปในองค์กรและในสังคม

พระพุทธศาสนามีหลักธรรมสำหรับผู้นำในการพัฒนาตน การพัฒนาคน และการพัฒนางานเพื่อความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืนของตน ประชาชน สังคมและประเทศชาติ การพัฒนาสังคมอย่างแท้จริงนั้นจะต้องเริ่มต้นจากการพัฒนาตนเองเสียก่อนโดยการพัฒนาที่จิตใจ จะเห็นได้ว่าการพัฒนานี้เป็นสิ่งที่มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งต่อมนุษยโลกตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ฉะนั้นการพัฒนาควรเริ่มต้นจากคนก่อน โดยบูรณาการกับหลักพุทธธรรมโดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้นำเพราะบุคคลเหล่านี้อยู่ในตำแหน่งที่มีอำนาจ มีหน้าที่ และสามารถกำหนดทิศทางของการพัฒนาได้

คำสำคัญ: การการพัฒนาจริยธรรม, ผู้นำ, แนวพุทธ

ABSTRACT

Leadership ethical development is important. Because if the leader lacks morality and ethics, it will cause more damage than the general public. The problem of lack of morality and ethics of the leader. Inevitably makes the leader not accepted to the general public in the organization and in society.

Buddhism has principles for leaders to develop themselves. Human development and job development. For stability, wealth, still standing for their people, society and the nation. The real development of society starts with personal development. By developing the mind. It can be seen that this development is of great importance to the human world from past to present. Therefore, the development should begin with people in combination with the principles of Buddhism. Especially the leader. Because leaders are in a position of power, function and ability to direct development.

Keywords: Ethical development, leader, Buddhism.

บทนำ

คุณธรรมจริยธรรมของผู้นำถือเป็นสิ่งหนึ่งที่มีความสำคัญต่อการพัฒนาการเมืองเนื่องจากเป็นกลไกในการชักนำบุคลากรที่มีศักยภาพและคุณธรรมจริยธรรมเข้าสู่ระบบการเมืองและเป็นการเสริมสร้างภาวะผู้นำที่ดีให้มีมากขึ้น (ศิลาวัฒน์ ชัยวงศ์, 2561 : 1) ผู้นำเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของการบริหารงานในองค์กร องค์กรจะประสบความสำเร็จหรือล้มเหลวในการดำเนินงานนั้น ปัจจัยสำคัญที่สุด ก็คือ “ผู้นำ” ผู้นำเป็นบุคคลที่มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งในการนำครอบครัว ชุมชน สังคม หรือประเทศชาติให้ไปสู่ความเจริญรุ่งเรืองความร่มเย็นเป็นสุขอันเป็นเป้าหมายที่พึงประสงค์ของบุคคลและสังคมทั่วไปเนื่องจากมนุษย์เป็นสัตว์สังคม ดังนั้น ในทุกองค์กรจึงจำเป็นต้องมีผู้นำ (มนตรี พิรพลพิพัฒน์, 2540: 1) ผู้นำขาดซึ่งคุณธรรมจริยธรรมย่อมทำให้ผู้นำนั้นขาดความชอบธรรมในการทำหน้าที่ในองค์กรนั้นต่อไปทั้งนี้เนื่องจากคุณธรรมจริยธรรมถือเป็นคุณสมบัติที่สำคัญของบทบาทหน้าที่ของผู้นำที่ทำให้ผู้นำสามารถได้รับการยอมรับความเชื่อถือตลอดจนการนับถือจากบุคคลต่างๆ ทั้งในองค์กรและในสังคมทั่วไป ดังนั้น ปัญหาการขาดคุณธรรมจริยธรรมของผู้นำ ย่อมทำให้ผู้นำไม่เป็นที่ยอมรับต่อบุคคลทั่วไปในองค์กรและในสังคม (เฟรด อี ฟิตเลอร์, มาร์ติน เอ็ม เซเมอร์ส และลินดา มาฮาร์, เรียบเรียงโดยชูชัย สมितिโกร, 2531: 15)

สถาบันศาสนาเป็นสถาบันที่สำคัญที่สุดสถาบันหนึ่งของประเทศไทยควบคู่กันกับสถาบันชาติและสถาบันพระมหากษัตริย์โดยเฉพาะพระพุทธศาสนาซึ่งเป็นศาสนาที่มีหลักธรรมคำสอนที่สามารถทดสอบและพิสูจน์ได้ตามแนวแห่งวิทยาศาสตร์มีหลักในการบริหารการพัฒนา ทั้งการพัฒนาดิน การพัฒนาคน และการพัฒนางาน มีหลักธรรมในการปกครองตนเอง ปกครองหมู่คณะ ปกครองประเทศชาติหรือสังคมส่วนรวม (ทินพันธุ์ นาคะตะ, 2544: 21) พระสงฆ์เป็นตัวแทนของสถาบันพระศาสนาที่มีอยู่คู่กับสังคมไทยมาตลอดมีอิทธิพลต่อการกระตุ้นหรือแนะนำ ดังนั้น พระสงฆ์จึงมีความสำคัญยิ่งตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันจะพบได้ว่าพระสงฆ์มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับชาวบ้านมีหน้าที่สำคัญในการชี้แนะการดำเนินชีวิตของคนไทยเป็นส่วนใหญ่ทั้งทางด้านศีลธรรมจรรยา (ทินพันธุ์ นาคะตะ, 2539 : 5) ในปัจจุบันนี้สังคมไทยกลายเป็นสังคมนิยมวัตถุทำให้เห็นห่างจากหลักพุทธธรรมไปต่างคนต่างมุ่งแต่จะแสวงหาประโยชน์ตามการเปลี่ยนแปลงไปของกระแสโลกโดยมิได้คำนึงถึงคุณธรรมจริยธรรม (พระไพศาล วิสาโล, 2546: 202)

ผู้เขียนได้ตระหนักถึงความสำคัญของการพัฒนาดิน การพัฒนาคน และการพัฒนางานของผู้นำโดยบูรณาการกับหลักพุทธธรรม เพราะสังคมใดไร้คุณธรรมจริยธรรมสังคมนั้นก็เป็นสังคมของคนชั่วยิ่งเกี่ยวกับเรื่องการบริหารการเมืองการปกครอง เพราะฉะนั้นผู้นำหรือผู้ปกครองจำเป็นจะต้องมีคุณธรรมจริยธรรมมากกว่าคนอื่น เพราะผู้นำจะต้องรับผิดชอบทั้งต่อตน ต่อประชาชน ต่อสังคมและประเทศชาติเพื่อจะได้ประพฤติปฏิบัติตนให้เป็นแบบอย่างที่ดีเพื่อความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืนต่อไป

ความหมายการพัฒนาจริยธรรมของผู้นำตามแนวพุทธ

ที. อาร์. แบทเทิน T. R. Batten ผู้เชี่ยวชาญด้านพัฒนาชุมชนของอังกฤษได้ให้ความหมายของคำว่า การพัฒนา หมายถึง การเปลี่ยนแปลงให้ดีขึ้น (T.R. Batten, 1995: 2) วิรัช วิรัชนิภาวรรณ กล่าวว่า การพัฒนา หมายถึง การเปลี่ยนแปลงที่มีการกระทำให้เกิดขึ้นหรือมีการวางแผนกำหนดทิศทางไว้ล่วงหน้าโดยการเปลี่ยนแปลงนี้ต้องเป็นไปในทิศทางที่ดีขึ้น ถ้าเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ไม่ดีก็ไม่เรียกว่าการพัฒนา ขณะเดียวกันการพัฒนามิได้หมายถึงการเพิ่มขึ้นปริมาณสินค้าหรือรายได้ของประชาชนเท่านั้น แต่หมายรวมถึงการเพิ่มความพึงพอใจและเพิ่มความสุขของประชาชนด้วย (วิรัช วิรัชนิภาวรรณ, 2549: 8) พระธรรมปิฎก ป.อ. ปยุตโต ได้ให้ความหมายของ “การพัฒนา” แปลว่า เจริญหรือทำให้เจริญคำว่า “พัฒนา” ทางศาสนาไม่เคยใช้แต่ถ้าหมายถึงคำว่าความเจริญแล้วทางศาสนาได้ใช้นานแล้ว เช่น

ถ้าเราจะสร้างกุศลให้มากเราก็เรียกว่าเจริญกุศล ถ้าจะปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานก็เรียกว่า เจริญวิปัสสนากรรมฐาน ถ้าจะสร้างเมตตาให้เกิดขึ้นก็เรียกว่าเจริญเมตตา ดังนั้น ถ้าจะโยงเรื่องการพัฒนากับคำว่าเจริญแล้วก็ต้องถือว่าเราได้มีการพัฒนากันมานานแล้ว ดังนั้น การพัฒนาจึงหมายถึงการพัฒนาคุณสมบัตินั่นเอง การพัฒนาคุณสมบัติ 4 ประการ ได้แก่ 1 การพัฒนากาย 2 การพัฒนาศีล 3 การพัฒนาจิต 4 การพัฒนาปัญญา

1. การพัฒนากาย หมายความว่า นอกจากจะมีปัจจัยสี่มาบำรุงเลี้ยงร่างกายอย่างเพียงพอให้แข็งแรงเป็นปกติสุขแล้วยังจะต้องมีความสัมพันธ์ที่ถูกต้องดีงามกับสภาพแวดล้อมทางกายภาพไม่ให้เกิดโทษแก่ร่างกายและจิตใจ เช่น กินอาหารก็มุ่งประโยชน์ต่อสุขภาพมิใช่เพื่อเอร็ดอร่อยสนองตัณหาโดยไม่คำนึงถึงประโยชน์คุณค่าอาหารว่าจะมีโทษต่อร่างกายหรือไม่ ส่วนการรับรู้สิ่งแวดลอมภายนอกจากการสัมผัสทางตา หู จมูก กาย ก็รู้จักเลือกรับรู้สิ่งที่เป็นประโยชน์ไม่รับสิ่งที่เป็นโทษเข้ามาและไม่ก่อปัญหาแก่สภาพแวดล้อมทางกายภาพ

2. การพัฒนาศีล คือ การพัฒนาความสัมพันธ์ทางด้านกาย วาจา กับบุคคลอื่นซึ่งเป็นสิ่งแวดลอมทางสังคมอย่างถูกต้องลำพังการเป็นอิสระปลอดพ้นจากการถูกผู้อื่นเบียดเบียนเท่านั้นยังไม่เพียงพอบุคคลยังต้องไม่กระทำการเบียดเบียนผู้อื่นอีกด้วย และประพฤติดนเป็นประโยชน์เกื้อกูลผู้อื่นตลอดจนมีสัมมาอาชีวะ เลี้ยงชีพสุจริต

3. การพัฒนาจิต คือ การฝึกฝนอบรมจิตให้มีคุณสมบัติครบถ้วนทั้งสามด้าน คือ มีคุณภาพจิตดี เช่น มีความเมตตากรุณาอ่อนน้อมถ่อมตน มีสมรรถภาพจิตดี เช่น มีสติและสมาธิมีความขยันหมั่นเพียร มีสุขภาพจิตดี เช่น มีความปิติปราโมทย์แช่มชื่นใจ จิตที่ได้รับการพัฒนาแล้วย่อมปลอดพ้นจากความหมองมัวเร่าร้อนทะยานอยากหากแต่ประสบสุขที่ประณีตยิ่งๆ ขึ้น

4. การพัฒนาปัญญา นอกจากการฝึกฝนให้มีความสามารถในการคิดเป็นคิดอย่างถูกต้องตามความเป็นจริงปราศจากอคติแล้วยังมีความหมายต่อไปถึงการรู้จักเข้าใจโลกและชีวิตตามความเป็นจริง รู้เท่าทันธรรมชาติของสังขารจนสามารถชำระกอธิขชาจนจิตใจเป็นอิสระไม่ถูกกิเลสครอบงำหลุดพ้นจากความทุกข์สิ้นเชิงเมื่อบุคคลสามารถพัฒนาตนให้เป็นที่พึงมีจิตและปัญญาแล้ว การพัฒนาชีวิตด้านในของบุคคลด้วยกระบวนการศึกษาอบรมในหลายลักษณะจะทำให้บุคคลมีคุณภาพภายในอันเป็นพื้นฐานสำคัญในการรองรับการจัดระเบียบสังคมอย่างใหม่ที่เป็นผลจากการพัฒนาสังคมอย่างแท้จริง การพัฒนาสภาพทางกายภาพตลอดจนการพัฒนาความสัมพันธ์ทางสังคมจะสามารถดำเนินไปได้อย่างราบรื่น เพราะผู้คนมีหลักธรรมพื้นฐาน เช่น มีสัมมาทิฐิ เห็นความเจริญงอกงามของชีวิตดีกว่าความมั่งคั่งทางวัตถุมีความสันโดษพึงพอใจในความเป็นอยู่แต่พอดีควบคู่ไปกับความขยันหมั่นเพียรและมีฉันทะเป็นแรงจูงใจในการทำงานมีจิตใจเอื้อเฟื้อแผ่ต่อสรรพชีวิตเป็นต้น คุณภาพของชีวิตที่กล่าวมาแล้วย่อมเป็นสิ่งสะท้อนและเป็นทั้งปัจจัยในการบรรลุเป้าหมายของการพัฒนาสังคมอย่างแท้จริง (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), 2537: 70-73)

สรุปว่าการพัฒนา คือ การเปลี่ยนแปลงให้ดีขึ้นรวมถึงการเพิ่มขึ้นของความสุขอีกด้วย พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) ได้ให้ความหมายของการพัฒนาว่าเจริญหรือทำให้เจริญ คือ การพัฒนาคุณสมบัติ 4 ประการ ได้แก่ 1 การพัฒนากาย 2 การพัฒนาศีล 3 การพัฒนาจิต 4 การพัฒนาปัญญา เพราะการพัฒนาสังคมอย่างแท้จริงต้องเริ่มต้นจากการพัฒนาตนเองก่อน ผู้เขียนเห็นว่าการพัฒนาจิตใจของคนในสังคมเป็นสิ่งที่สำคัญเพราะการพัฒนาจิตใจของคนในสังคมขึ้นอยู่กับโครงสร้างทางสังคม ฉะนั้นควรพัฒนาจิตใจของผู้นำก่อนเพราะบุคคลเหล่านั้นอยู่ในตำแหน่งที่มีอำนาจ มีหน้าที่ และสามารถกำหนดทิศทางของการพัฒนาได้ การพัฒนาจิตใจของผู้นำจึงเป็นสิ่งที่สำคัญต่อการการพัฒนาสังคมอย่างแท้จริง

การเกิดจริยธรรมของผู้นำตามแนวพุทธ

การเกิดของจริยธรรมมี 4 ขั้น ดังต่อไปนี้

ขั้นที่ 1 เกิดจากการเลียนแบบ หมายถึง การเลียนแบบเป็นกระบวนการได้จิตสำนึกซึ่งมีความสำคัญต่อการพัฒนาการของเด็ก โดยเด็กอาจเลียนแบบพฤติกรรมของผู้ใหญ่ที่แวดล้อมตนอยู่แล้วนำมาปรับใช้กับตนเอง เหมือนกับการเรียนรู้ภาษาพูดเด็ก การเลียนแบบทางจริยธรรมจึงเกิดขึ้นได้ทั้งจากครอบครัว โรงเรียน กลุ่มเพื่อน และชุมชน แต่มีบ่อยครั้งที่เด็กเลียนแบบพฤติกรรมบางอย่างเองโดยที่ผู้ใหญ่ไม่ได้ตั้งใจสอน ดังนั้น ผู้ใหญ่ก็ควรมีจริยธรรมสูงเมื่อใกล้ชิดกับเด็ก

ขั้นที่ 2 เกิดจากการแนะนำสั่งสอน นอกจากผู้ใหญ่จะกระทำพฤติกรรมทางจริยธรรมที่เป็นต้นแบบให้แก่เด็กโดยไม่รู้ตัวของทั้งสองฝ่ายแล้วบ่อยครั้งที่ผู้ใหญ่จะให้คำแนะนำสั่งสอนทั้งโดยตรงและโดยทางอ้อมแก่เด็กการรับคำแนะนำสั่งสอนจึงเป็นกระบวนการได้จิตสำนึกของเด็กเช่นเดียวกับการเลียนแบบ และมีความสำคัญต่อการพัฒนาการทางจริยธรรมของเด็กเช่นกันเพราะในขณะที่การเลียนแบบเป็นการดูดซึมการกระทำนั้น การแนะนำสั่งสอนก็เป็นการดูดซึมทางอารมณ์และเจตคติของบุคคลอื่นทำให้อารมณ์ของเด็กไม่ได้พัฒนาการมาโดยอิสระแต่ไปอิงอยู่กับกลุ่มซึ่งเป็นสถานการณ์อย่างหนึ่งของฝูงสัตว์และเป็นรากฐานของชีวิตทางสังคม อย่างไรก็ตามการแนะนำสั่งสอนนี้ เป็นวิธีการที่มีประโยชน์สำหรับบิดา มารดาและครูในการพัฒนาจริยธรรมและได้ผลมากกว่าการสอนแบบให้เด็กรู้ตัว วิธีการนี้แม้จะมีอิทธิพลต่อการสร้างลักษณะนิสัยแต่เนื่องจากการเรียนรู้โดยไร้สำนึกจึงเป็นการรับโดยขาดทั้งเหตุผลและการคิดวิเคราะห์ ดังนั้น บุคคลที่ถูกแนะนำสั่งสอนมากจนเกินไปจะเกิดปัญหาเป็นความอ่อนแอทั้งทางด้านลักษณะและบุคลิกภาพ วิธีการนี้ใช้ได้กับเด็กมากกว่าผู้ใหญ่เพราะเมื่อเด็กเติบโตขึ้นจนมีวุฒิภาวะพอที่จะใช้เหตุผลและการวิเคราะห์แล้วเด็กก็อาจจะขัดแย้งหรือไม่เชื่อคำแนะนำนั้น อย่างไรก็ตามการที่เด็กสามารถคิดวิเคราะห์จนเกิดจริยธรรมด้วยตนเองได้นับเป็นสิ่งที่ถือว่าเป็นอุดมการณ์ทางจริยธรรมขั้นสูงสุด

ขั้นที่ 3 เกิดจากการลอกแบบ ในการเลียนแบบเด็กจะรับเอาพฤติกรรมของผู้ใหญ่ ในขั้นการแนะนำสั่งสอนเด็กจะรับเจตคติอารมณ์ของผู้ใหญ่และในขั้นการลอกแบบเด็กจะรับเอาบุคลิกภาพทางจริยธรรมของผู้ใหญ่ไว้เป็นของตนเองโดยอาศัยความและความชื่นชมในตัวผู้ใหญ่คนนั้น เช่น การชื่นชมวีรบุรุษ เป็นต้น การลอกแบบจริยธรรมจึงอาจจะทำให้เด็กเกิดการลอกแบบจริยธรรมทั้งที่พึงประสงค์หรือไม่พึงประสงค์ได้ทั้งสองทาง

ขั้นที่ 4 เกิดจากการสร้างจริยธรรมด้วยตนเอง เมื่อเด็กได้ผ่านขั้นตอนการลอกแบบมาแล้วเด็กจะสร้างจริยธรรมด้วยตนเองโดยสร้างมาจากการปรับตนเองในสภาพธรรมชาติกับตนเองในสภาพที่มีจริยธรรมเข้าด้วยกัน การปรับจริยธรรมนี้มักจะเกิดในวัยผู้ใหญ่ซึ่งจะได้พบกลุ่มเพื่อนกลุ่มใหม่ค่านิยมใหม่ที่อาจทำให้เขาละทิ้งจริยธรรมและค่านิยมเก่าที่รับไว้เมื่อตอนเด็ก วัยผู้ใหญ่จึงเป็นวัยของการปรับปรุงจริยธรรมของมนุษย์ซึ่งในกระบวนการปรับปรุงจริยธรรมนี้ เหล่านี้จะได้รับอิทธิพลจากผู้อาวุโสกว่าที่อยู่รอบตัวเป็นอย่างมาก เช่น มารดา บิดา ครูอาจารย์ ที่จะตัดสินว่าเขาเป็นคนดีหรือคนเลวผู้ใหญ่จึงเป็นผู้ที่มีอิทธิพลต่อการมีพัฒนาการทางจริยธรรมของลูกหลานและลูกศิษย์ของตน (ดวงเดือน พันธุมนาวิน, 2524: 18-20)

สรุปจริยธรรมเป็นสิ่งสำคัญต่อการดำเนินชีวิตของมนุษย์ทุกคน เพราะเป็นเกราะป้องกันของมนุษย์ที่จะอยู่ร่วมกันกับผู้อื่นในสังคมเพื่อให้เกิดความสันติสุข มีแหล่งการเกิดจากการเลียนแบบ การแนะนำสั่งสอน การลอกแบบ การสร้างจริยธรรมด้วยตนเอง และความรู้สึกผิดชอบชั่วดีซึ่งเกิดขึ้นจาก

มโนธรรมที่อยู่ในความรู้สึกนึกคิด ดังนั้น แหล่งการเกิดของจริยธรรมจึงเป็นคุณภาพของสมองในการคิด และคุณภาพของจิตที่สามารถแยกแยะความถูกความผิดได้เป็นพื้นฐาน

แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนาจริยธรรมของผู้นำตามแนวพุทธ

นักทฤษฎีจริยธรรมหลายท่านมีความคิดเห็นที่แตกต่างกัน บางคนเชื่อว่าจริยธรรมของมนุษย์แบ่งเป็น 2 กลุ่ม คือ พวกหนึ่งเห็นว่าสิ่งแวดล้อมทางสังคมมีอิทธิพลต่อการพัฒนาการทางจริยธรรมของบุคคล หรืออีกนัยหนึ่งว่าคนเรานั้นมิได้ดีหรือชั่วโดยสิ้นเชิงมาแต่กำเนิดจิตใจอยู่ในสภาวะกลางๆ พร้อมทั้งจะได้รับเงื่อนไขปัจจัยผลักดันให้ผู้นั้นเป็นคนดีหรือคนชั่ว แต่อีกฝ่ายหนึ่งเห็นว่าความพร้อมที่จะเจริญเติบโตทางจิตเจ้านั้นอยู่ในตัวบุคคลนั้นมาตั้งแต่เกิดพูดง่าย ๆ จิตใจของเขาสุทธิมาตั้งแต่กำเนิดเมื่อเติบโตขึ้นลักษณะทางจริยธรรมของเขาจะเริ่มสำแดงอย่างเด่นชัดและพัฒนาการไปตามวิถีทางที่ดีขึ้น ในที่นี้ขอเสนอแนวคิดและทฤษฎี ดังต่อไปนี้

ทฤษฎีต้นไม้อจริยธรรมของดวงเดือน พันธุมนาวิน ได้ทำการศึกษาวิจัยถึงสาเหตุพฤติกรรมของคนดีและคนเก่งโดยได้ทำการประมวลผลการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาสาเหตุของพฤติกรรมต่างๆ ของคนไทยทั้งเด็กและผู้ใหญ่อายุตั้งแต่ 6-60 ปีว่าพฤติกรรมเหล่านั้นมีสาเหตุทางจิตใจอะไรบ้างและได้นำมาประยุกต์ใช้เป็นทฤษฎีต้นไม้อจริยธรรมสำหรับคนไทยโดยแบ่งต้นไม้อจริยธรรมออกเป็น 3 ส่วน ดังนี้

ส่วนที่หนึ่ง ได้แก่ ดอกและผลไม้นบนต้นที่แสดงถึงพฤติกรรมการทำงานที่ดีละเว้นชั่วและพฤติกรรมการทำงานอย่างขยันขันแข็งเพื่อส่วนรวมซึ่งล้วนแต่เป็นพฤติกรรมของพลเมืองดีพฤติกรรมที่เอื้อต่อการพัฒนาประเทศ

ส่วนที่สอง ได้แก่ ส่วนลำต้นของต้นไม้แสดงถึงพฤติกรรมการทำงานอาชีพอย่างขยันขันแข็งซึ่งประกอบด้วยจิตลักษณะ 5 ด้าน คือ

1. เหตุผลเชิงจริยธรรม
2. มุ่งอนาคตและการควบคุมตนเอง
3. ความเชื่ออำนาจในตน
4. แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์
5. ทศนคติคุณธรรมและค่านิยม

ส่วนที่สาม ได้แก่ รากของต้นไม้ที่แสดงถึงพฤติกรรมการทำงานอาชีพอย่างขยันขันแข็งซึ่งประกอบด้วยจิตลักษณะ 3 ด้าน คือ

1. สติปัญญา
2. ประสพการณ์ทางสังคม
3. สุขภาพจิต

พัฒนาการทางจริยธรรม คือกระบวนการในการปลูกฝังให้เกิดความเจริญงอกงามทางจริยธรรมแก่บุคคลให้บุคคลมีความประพฤติและการปฏิบัติสอดคล้องกับระเบียบแบบแผนและบรรทัดฐานที่สังคมบัญญัติไว้และให้สอดคล้องกับศีลธรรมอันดีงามทางศาสนาแนวทางการพัฒนาจริยธรรมที่สำคัญที่สุด คือ การพัฒนาจิตใจ ซึ่งเป็นกระบวนการในการสร้างจิตสำนึกที่ดีจิตสำนึกที่รับผิดชอบและรู้จักแยกแยะสิ่งที่ควรทำและไม่ควรทำให้เกิดขึ้นอย่างถาวรในจิตใจของบุคคล (จำนง อติวัฒน์สิทธิ์, 2541: 70)

ทฤษฎีพุทธจริยธรรม คือ พัฒนาการทางจริยธรรมเป็นความสามารถของบุคคลในการดำเนินชีวิตให้อยู่ในสังคมได้อย่างเหมาะสมประกอบด้วยความเข้าใจบทบาทและหน้าที่ที่มีต่อตนเองต่อผู้อื่นและสังคม ผลจากการพัฒนาทางจริยธรรมของบุคคลจะทำให้เกิดความสงบสุขและความเจริญทั้งทางวัตถุและ

จิตใจในสังคมและโลกส่วนรวม ดังทฤษฎีพุทธจริยธรรมของพระราชมุนี (ประยูร ปยุตโต) (2529: 13-14) กล่าวสรุปได้ว่า คำว่า จริยะ จริยา ตลอดจน จริยธรรม มีความหมายกว้างกว่านั้น คือ หมายถึง การดำเนินชีวิต ความเป็นอยู่ การยังชีวิตให้เป็นไป การครองชีวิต การใช้ชีวิต การเคลื่อนไหวของชีวิตทุกแง่ทุกด้านทุกระดับทั้งทางกาย ทางวาจา และทางใจ แม้แต่การปฏิบัติกรรมฐาน เจริญสมาธิ บำเพ็ญสมณะเจริญวิปัสสนา ก็รวมอยู่ในคำว่า “จริยธรรม”

สรุปได้ว่าความสามารถของบุคคลในการดำเนินชีวิตให้อยู่ในสังคมได้อย่างเหมาะสม ประกอบด้วยความเข้าใจบทบาทและหน้าที่ของคนที่มีต่อตนเองต่อผู้อื่นและสังคม ในสังคมโลกส่วนรวมนี้ เรียกว่าการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม แต่ในโลกปัจจุบันนี้สังคมเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วเมื่อกาลเวลาเปลี่ยนแปลงไปเข้าสู่สมัยใหม่ทำให้จิตใจของคนเราเปลี่ยนแปลงไปด้วยทำให้ไม่กล้าบอปปากทำอะไรก็ทำตามใจชอบทำเหมือนบ้านเมืองป่าเถื่อนไม่มีกฎหมายทุกคนไร้จริยธรรมเกิดความเดือดร้อนไปทุกหย่อมหญ้า ผลสูงสุดของการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของบุคคลจะทำให้เกิดความสงบสุขอันเป็นแนวทางในการพัฒนาประเทศชาติเพื่อให้ทุกคนมีคุณธรรมจริยธรรมอันเป็นเกราะป้องกันมิให้ทำความชั่ว ทำแต่ความดีเพื่อเป็นประโยชน์ทั้งแก่ตนเองผู้อื่นและสังคมโดยส่วนรวม ผู้นำจึงต้องปกครองตนเองให้มีพฤติกรรมที่ถูกต้องดีงามจนเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับผู้ตาม

องค์ประกอบการพัฒนาจริยธรรมของผู้นำตามแนวพุทธ

องค์ประกอบของการพัฒนานี้ สนธยา พลศรี ได้กล่าวว่า องค์ประกอบของการพัฒนาชุมชนที่สำคัญ มีดังต่อไปนี้ คือ

1. คนในชุมชน คนเป็นองค์ประกอบสำคัญที่สุดของการพัฒนาชุมชนเนื่องจากการพัฒนาชุมชนเป็นการพัฒนาของคนโดยความร่วมมือกันของคนและเพื่อประโยชน์ของคนในชุมชน การพัฒนาชุมชนจึงเป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับคนในชุมชนโดยตรงทั้งที่เป็นบุคคล กลุ่ม และองค์กรต่างๆ
2. ทุนของชุมชน ทุนทางสังคม ทุนทางเศรษฐกิจ และทุนสิ่งแวดล้อม ทุนทางสังคม ได้แก่ คุณภาพของคน การจัดระเบียบทางสังคม สถาบันทางสังคม กลุ่มองค์กรต่างๆ ขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรม เทคโนโลยีต่างๆ เป็นต้น ทุนทางเศรษฐกิจ ได้แก่ อาชีพ ผลิตภัณฑ์ รายได้ แหล่งทุนของชุมชนเป็นทุนสิ่งแวดล้อม ได้แก่ ป่าไม้ แร่ธาตุ ภูเขา แม่น้ำลำคลอง น้ำตก หาดทราย เป็นต้น ทุนเหล่านี้เป็นส่วนสำคัญที่สนับสนุนให้การพัฒนาชุมชนประสบความสำเร็จ
3. วัสดุอุปกรณ์ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนา เช่น วัสดุสำนักงาน วัสดุก่อสร้าง เครื่องอำนวยความสะดวกต่างๆ ยานพาหนะ เครื่องมือ เครื่องจักร เครื่องคอมพิวเตอร์ เป็นต้น วัสดุอุปกรณ์เหล่านี้ต้องมีคุณภาพเหมาะสม ทันสมัย และเพียงพอกับกิจกรรมการพัฒนาชุมชนที่กำหนดขึ้น
4. ยุทธศาสตร์หรือวิธีการพัฒนา การพัฒนาชุมชนมีหลายวิธีการ เช่น การให้การศึกษาดูแบบ การจัดระเบียบชุมชน การสร้างผู้นำ การสร้างกลุ่มและองค์กร การวางแผนและโครงการ การประสานงาน เป็นต้น ยุทธศาสตร์เหล่านี้เมื่อนำมาใช้ในการพัฒนาชุมชนต้องเป็นยุทธศาสตร์ที่เหมาะสมกับชุมชนจึงจะเป็นประโยชน์และสนับสนุนการพัฒนาให้ประสบความสำเร็จ
5. กระบวนการพัฒนาชุมชน ซึ่งมีลำดับขั้นตอนดำเนินงาน คือ การศึกษาชุมชน การวิเคราะห์ชุมชน การวางแผนและโครงการ การดำเนินงาน การประเมินผล และการทบทวนเพื่อแก้ไขปัญหาและอุปสรรคซึ่งต้องดำเนินงานไปตามลำดับตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงสิ้นสุดกระบวนการ

6. การสนับสนุนช่วยเหลือจากรัฐบาลและภาคเอกชน เป็นการสนับสนุนช่วยเหลือเฉพาะในสิ่งที่มีความจำเป็นเกินขีดความสามารถของชุมชนหรือเพื่อกระตุ้นเร้าให้ประชาชนเกิดความตื่นตัวและเข้าร่วมในกระบวนการพัฒนา

7. การบริหารและจัดการที่ดี เป็นการบริหารจัดการเกี่ยวกับบุคคล กลุ่ม องค์กร การเงิน เวลา วัสดุ ครุภัณฑ์ อาคาร สถานที่ เป็นต้นให้มีประสิทธิภาพ

8. นักพัฒนาชุมชน เพื่อให้ทำหน้าที่เป็นผู้กระตุ้นเตือน จูงใจ ประสานงาน ระดมพลังหรือศักยภาพของชุมชนมาใช้ในการพัฒนา

9. การประสานงาน เพื่อเชื่อมประสานบุคคล กลุ่ม และองค์กรต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชนให้ดำเนินกิจกรรมสอดคล้องในทิศทางเดียวกันและเป็นลำดับขั้นตอนตามที่กำหนดไว้

10. ผลของการพัฒนา เป็นผลงานที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงานพัฒนาชุมชนซึ่งทำให้คนที่ร่วมการพัฒนา มีขวัญและกำลังใจที่มุ่งมั่นที่จะร่วมกันพัฒนาชุมชนให้ประสบความสำเร็จต่อไป (สนธยา พลศรี, 2550: 17-18)

สรุปได้ว่า องค์ประกอบที่สำคัญที่สุดของการพัฒนา คือ คน คนเป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่สุดของการพัฒนา เนื่องจากการพัฒนาเป็นการพัฒนาคน โดยความร่วมมือกันของคน และเพื่อประโยชน์ของคน การพัฒนาจึงเป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับคนโดยตรง การพัฒนาควรเริ่มต้นจากผู้นำเป็นสำคัญ เช่น ผู้นำครอบครัว ผู้นำชุมชน ผู้นำสังคม และผู้นำประเทศชาติ เพราะบุคคลเหล่านี้อยู่ในตำแหน่งที่มีอำนาจ มีหน้าที่และสามารถกำหนดทิศทางของการพัฒนาได้

ประโยชน์จริยธรรมของผู้นำตามแนวพุทธ

ประโยชน์ของคุณธรรมจริยธรรมเป็นสิ่งที่มีความสำคัญและจำเป็นสำหรับชีวิตมนุษย์เพราะเรื่องเกี่ยวกับการแสดงออกของพฤติกรรมของบุคคลซึ่งอาจจะกระทำไปในทางที่ถูกต้องดีงามหรือไม่ถูกต้องเลวทรามก็เป็นได้ พฤติกรรมที่มีคุณธรรมจริยธรรมเป็นลักษณะของการกระทำที่เกิดประโยชน์ต่อตนเองและผู้อื่น เพราะเป็นการกระทำที่ไม่ขัดต่อสภาพความเป็นอยู่ ความต้องการและความรู้สึกนึกคิดของคนโดยทั่วไป ส่วนการกระทำที่ไม่ดีไม่ถูกต้องย่อมก่อให้เกิดความเดือดร้อนแก่ตนเองและผู้อื่น เนื่องจากเป็นสิ่งที่สังคมไม่ต้องการไม่ยอมรับโดยเฉพาะอย่างยิ่งในแต่ละสังคมประกอบด้วยบุคคลหลายกลุ่ม แต่ละกลุ่มย่อมมีกิจกรรมในอาชีพของตนเองเป็นลักษณะเด่นเฉพาะ การประกอบกิจกรรมในงานอาชีพต้องถูกกฎหมายและหลังจริยธรรมหากเป็นอาชีพที่เกี่ยวข้องกับการให้บริการคนอื่นหรืออาชีพที่ต้องเกี่ยวข้องกับคนส่วนมากหรืองานอาชีพที่ใช้วิชาชีพนิยมสูงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการควบคุมงานอาชีพนั้นทั้งนี้เพื่อรักษาผลประโยชน์ของสังคมเป็นต้นซึ่งจรรยาบรรณเหล่านี้เป็นเรื่องของคุณธรรมจริยธรรมนั่นเองจริยธรรมถือว่าเป็นเครื่องมือในการควบคุมความประพฤติของมนุษย์ให้แสดงออกในทางที่ดีมีคุณธรรม สร้างความสามัคคี มีมิตรภาพ สร้างสันติสุข ไม่ก่อความทุกข์และทารุณกรรม จริยธรรมมีประโยชน์ซึ่งสามารถสรุปได้ดังนี้

1. จริยธรรมเป็นเครื่องมือที่สำคัญยิ่งของมนุษย์
2. จริยธรรมเป็นเครื่องมือควบคุมพฤติกรรมของมนุษย์ให้เป็นไปในทางสันติสุขอย่างแท้จริง
3. จริยธรรมเป็นเครื่องมือที่ทำให้มนุษย์แตกต่างจากสัตว์อย่างแท้จริง
4. จริยธรรมเป็นเครื่องมือที่ทำให้เกิดความเจริญรุ่งเรืองหรือทำให้สังคมมนุษย์พัฒนาในระบบที่ถูกต้องสมดุลกันด้วยดี

5. จริยธรรมเป็นอุปนิสัยอภัยาศัยและนิสัยของมนุษย์ความประพฤติย่อมเป็นกระจกส่องให้เป็นอุปนิสัยของคน ความประพฤติย่อมส่งอุปนิสัยรูเล็กๆ ที่ซ่อนฝาหรือช่องประตูทำให้เรามองเห็นพฤติกรรมของคนในห้องได้ทั้งหมดได้ฉนั้น ความประพฤติหรือการกระทำของคนเพียงเล็กน้อยก็อาจทำให้ผู้อื่นมองเห็นอุปนิสัยของเขาได้ ฉนั้น จริยธรรมได้ช่วยตีค่าของมนุษย์โดยมองทางนิสัยใจคอทางอุปนิสัยและทางความประพฤติที่แน่นอนที่บุคคลนั้นสมัครใจทำ (วคิน อินทสระ, 2549: 27)

สรุป ประโยชน์ของจริยธรรมไม่ใช่เรื่องของความสัมพันธ์ที่แต่ละคนมีในตัวเองเท่านั้น เช่นในเรื่องของการฝึกฝนร่างกายและจิตใจเป็นต้น แต่เป็นเรื่องของความสัมพันธ์ระหว่างตัวเรากับผู้อื่นด้วย จริยธรรมเป็นปัจจัยสำคัญที่จะช่วยให้การติดต่อสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ด้วยกันหรือระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมซึ่งเป็นไปในทางต่างฝ่ายต่างถ้อยที่ถ้อยอาศัยกัน ไม่มีการเอาัดเอาเปรียบกัน แต่ต่างฝ่ายต่างคอยเกื้อกูลที่ก่อให้เกิดประโยชน์สุขแก่ทุกฝ่ายตามสภาพความเป็นอยู่ของตน ฉนั้นคำสอนที่สำคัญในพระพุทธศาสนาจึงเน้นไปที่เรื่องจริยธรรมซึ่งเป็นหลักแห่งความประพฤติปฏิบัติที่ถูกต้องและเป็นการปฏิบัติที่เป็นประโยชน์ทั้งแก่ตนเอง เรียกว่าการพัฒนาตน แก่คนอื่นเรียกว่า การพัฒนาคน และแก่สังคมและประเทศชาติ เรียกว่าการพัฒนางาน อย่างนี้เรียกว่า การพัฒนาอย่างแท้จริง

หลักจริยธรรมของผู้นำตามแนวพุทธ

หลักจริยธรรมทางพระพุทธศาสนาได้กล่าวถึงการพัฒนาผู้นำไว้ ทั้งการพัฒนาตน การพัฒนาคน และการพัฒนางานซึ่งหลักธรรมที่ปรากฏในพระพุทธศาสนา ผู้นำสามารถนำไปประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับยุคปัจจุบันได้เป็นอย่างดีโดยใช้ควบคู่กับกฎหมายรัฐธรรมนูญและระเบียบข้อบังคับของแต่ละสังคมองค์กรหรือหน่วยงานนั้นๆ เพื่อให้การบริหารงานลุล่วงไปได้ด้วยดีและมีประสิทธิภาพซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

1. หลักจริยธรรมสำหรับการพัฒนาตนของผู้นำตามแนวพุทธ

มรวาธธรรม 4 ประกอบด้วย ซื่อสัตย์ ฝึกฝน อดทน และเสียสละ ดังนี้

1.1) สัจจะ ความจริง ได้แก่ ดำรงมั่นในสัจจะ ซื่อตรง ซื่อสัตย์ จริ่งใจ พุดจริง ทำจริง จะทำอะไรก็ให้เป็นที่ยึดถือไว้วางใจได้

1.2) ทมะ ฝึกตน ได้แก่ การบังคับควบคุมตนเองได้ การข่มใจ ฝึกนิสัย รู้จักปรับตัว รู้จักควบคุมจิตใจ ฝึกหัดตัดสินใจ แก้ไขข้อบกพร่อง ปรับปรุงตนให้เจริญก้าวหน้าด้วยสติปัญญา

1.3) ขันติ อดทน ได้แก่ ความอดทน มุ่งหน้าที่การงานด้วยความขยันหมั่นเพียร เข้มแข็งทนทาน ไม่หวั่นไหว มั่นใจในจุดหมาย ไม่ท้อถอย

1.4) จาคะ เสียสละ ได้แก่ ความเสียสละ มีน้ำใจ เอื้อเฟื้อ ชอบช่วยเหลือเกื้อกูล บำเพ็ญประโยชน์ สละโลก ละทิมานะได้ ร่วมงานกับคนอื่นได้ สละความสุขสบายและผลประโยชน์ส่วนตนได้ ใจกว้างพร้อมที่จะรับฟังความทุกขความคิดเห็นและความต้องการของผู้อื่น พร้อมทั้งจะร่วมมือ ช่วยเหลือ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ไม่คับแคบเห็นแก่ตนหรือเอาแต่ใจตัว ในธรรมหมวดนี้ ทมะ ทานมุ่งเอาด้านปัญญา ขันติทานเน้นแง่วิริยะ (คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2549: 114-115)

2. หลักจริยธรรมสำหรับการพัฒนาคนของผู้นำตามแนวพุทธ

อคติ 4 ประกอบด้วย ไม่เลือกที่รัก ไม่มักที่ชัง หลงจนหัวปักหัวปำ และกลัวไม่กล้าทำสิ่งที่ถูกต้องชอบธรรม ผู้นำหรือผู้ปกครองจะต้องละเว้นอคติทั้ง 4 ให้ได้เพราะเป็นทางประพฤติที่ผิดเป็นหายนธรรมในสังคมอย่างยิ่ง ความประพฤติผิดความไม่เที่ยงธรรมหรือความลำเอียงมี 4 อย่าง ดังข้อความ

ที่ปรากฏในพระไตรปิฎกสังคาลสูตรตอนหนึ่งว่า “อริยสาวกไม่ทำบาปกรรมโดยเหตุ 4 ประการ อะไรบ้าง คือ

- 2.1) ย่อมถึงฉันทาคติ ลำเอียงเพราะรัก ทำบาปกรรม
- 2.2) ย่อมถึงโทสาคติ ลำเอียงเพราะชัง ทำบาปกรรม
- 2.3) ย่อมถึงโมหาคติ ลำเอียงเพราะหลง ทำบาปกรรม
- 2.4) ย่อมถึงภยาคติ ลำเอียงเพราะกลัว ทำบาปกรรม” (ที.ปา (ไทย) 11/176/139)

3. หลักจริยธรรมสำหรับการพัฒนางานของผู้นำตามแนวพุทธ

อิทธิบาท 4 ประกอบด้วย รักงาน สู้งาน ใส่ใจงาน และปฏิบัติหน้าที่การงานด้วยการเอาใจใส่ ดังต่อไปนี้ คือ

3.1) ฉันทะ ความพอใจรักใคร่ในสิ่งนั้น คือ เมื่อทำสิ่งใดก็ทำด้วยความพอใจด้วยใจรักในสิ่งนั้น ทำสิ่งนั้นด้วยความเต็มใจ ไม่เบื่อง่ายในกิจที่ทำ เต็มใจ

3.2) วิริยะ ความเพียรประกอบสิ่งนั้น คือ เมื่อทำสิ่งใดก็ทำด้วยความขยันหมั่นเพียรด้วยความพยายาม เข้มแข็งอดทน ไม่ทอดทิ้งกิจที่ทำนั้น แข็งใจ

3.3) จิตตะ ความเอาใจฝักใฝ่ในสิ่งนั้น ไม่วางธุระ คือ เมื่อทำสิ่งใดทำด้วยความรู้จักไตร่ตรอง ทำด้วยปัญญา รู้จักพิจารณาใคร่ครวญ ตรวหาสาเหตุด้วยความรอบคอบ เข้าถึง

3.4) วิมังสา ความหมั่นตรองพิจารณาเหตุผลในสิ่งนั้น เมื่อทำสิ่งใดทำด้วยความรู้จักไตร่ตรอง รู้จักพิจารณาใคร่ครวญ รู้จักวินิจฉัยวิเคราะห์ ทดลอง ทดสอบ เข้าใจ พิจารณา (พิทุร มลิวลย์, 2540: 19-20)

สรุปได้ว่า ผู้นำครอบครัว ผู้นำชุมชน ผู้นำสังคม และผู้นำประเทศชาติจะต้องพัฒนานตนให้เป็นแบบอย่างที่ดี ได้แก่ ซื่อสัตย์ ฝักใฝ่ อดทน และเสียสละ จะต้องพัฒนานคนให้มีคุณธรรมจริยธรรม ได้แก่ ไม่เลือกที่รัก ไม่มักที่ชัง จนหัวปักหัวปำ เลยก้าวไม่กล้าทำสิ่งที่ถูกต้องชอบธรรม และจะต้องพัฒนางานคือสังคมและประเทศชาติ ได้แก่ รักงาน สู้งาน ใส่ใจงาน และปฏิบัติหน้าที่การงานด้วยการเอาใจใส่ เพื่อความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืนของตน ประชาชน สังคมและประเทศชาติอย่างแท้จริง

บทสรุป

การพัฒนา คือ ความสามารถของบุคคลในการดำเนินชีวิตให้อยู่ในสังคมได้อย่างเหมาะสม ประกอบด้วยความเข้าใจบทบาทและหน้าที่ของคนที่มีต่อตน ประชาชน สังคมและประเทศชาติและการเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้นรวมถึงการเพิ่มขึ้นของความสุขทั้งทางกาย วาจา และใจซึ่งเป็นสิ่งที่สำคัญ การพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของผู้นำจึงถือว่าเป็นสิ่งหนึ่งที่มีความสำคัญอย่างยิ่งเพราะหากผู้นำขาดซึ่งคุณธรรมจริยธรรมย่อมทำให้ตน ประชาชน สังคมและประเทศชาติเกิดความเสียหายได้มากกว่าบุคคลทั่วไป

พระพุทธศาสนามีหลักธรรมสำหรับผู้นำในการพัฒนานตน การพัฒนาคน และการพัฒนางาน เพื่อความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืนของตน ประชาชน สังคมและประเทศชาติอย่างแท้จริง การพัฒนาสังคมอย่างแท้จริงนั้นจะต้องเริ่มต้นจากการพัฒนานตนเสียก่อนโดยการพัฒนาที่จิตใจ ผู้นำจะต้องเป็นผู้นำที่ดีเป็นแบบอย่างที่ดีด้วยการซื่อสัตย์ ฝักใฝ่ อดทน และเสียสละ นี้เรียกว่าการพัฒนานตน คุณธรรมจริยธรรมนี้เกิดขึ้นจากมโนธรรม จากนั้นจะต้องพัฒนาคนคือประชาชนให้มีคุณธรรมจริยธรรม ได้แก่ ไม่เลือกที่รัก ไม่มักที่ชัง จนหัวปักหัวปำ เลยก้าวไม่กล้าทำสิ่งที่ถูกต้องชอบธรรมโดยการเป็นแบบอย่างที่ดีในการปฏิบัติแล้วให้ปฏิบัติตาม นี้เรียกว่าการพัฒนานคน คุณธรรมจริยธรรมนี้เกิดขึ้นจากการเลียนแบบ หลักจากนั้นจะต้องพัฒนางานคือสังคมและประเทศชาติด้วยการรักงาน สู้งาน ใส่ใจงาน และปฏิบัติหน้าที่การงานด้วยการเอาใจใส่ นี้เรียกว่าการพัฒนางาน เพื่อความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืนของตน ประชาชน สังคมและประเทศชาติ

อย่างแท้จริง จะเห็นได้ว่าการพัฒนานี้เป็นสิ่งที่มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งต่อมนุษยโลกตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ฉะนั้นการพัฒนาควรเริ่มต้นจากคนก่อนโดยบูรณาการกับหลักพุทธธรรมโดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้นำ เพราะบุคคลเหล่านี้อยู่ในตำแหน่งที่มีอำนาจ มีหน้าที่ และสามารถกำหนดทิศทางการพัฒนาได้

บรรณานุกรม

- คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2549). **พระพุทธศาสนากับการเมืองการปกครอง**. พระนครศรีอยุธยา : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- จำนง อติวัฒน์สิทธิ์. (2541). **เอกสารประกอบคำบรรยายเรื่องคุณธรรมและจริยธรรมคืออะไร**. ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- ดวงเดือน พันธุมนาวิน. (2524). **พฤติกรรมศาสตร์เล่ม 2 : จิตวิทยาจริยธรรมและจิตวิทยาภาษา**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช จำกัด.
- ทินพันธ์ นาคะตะ. (2544). **พระพุทธศาสนากับสังคมไทย**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: หจก. สหายบล็อกการพิมพ์.
- _____. (2539). **พระพุทธศาสนากับสังคมไทย**. กรุงเทพฯ: สหธรรมมิก.
- พิฑูร มลิวัลย์. (2540). **แบบเรียนวิชาธรรมและนักธรรมชั้นตรี**. กรุงเทพฯ: กรมการศาสนา.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). (2537). **มองอเมริกาผ่านปัญหาไทย**. พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโกมลคีมทอง.
- พระไพศาล วิสาโล. (2546). **พระพุทธศาสนาไทยในอนาคต แนวโน้มและทางออกจากวิกฤติ**. กรุงเทพฯ: มูลนิธิสดศรี-สฤษดิ์วงศ์.
- พระราชมุนี (ป.อ. ปยุตโต). (2529). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การศาสนา.
- เฟรด อี ฟิตเลอร์, มาร์ติน เอ็ม เซเมอร์ส และลินดา มาฮาร์. (2531). **ค้นหาความเป็นผู้นำ**. เรียบเรียงโดยชูชัย สมितिไกร. กรุงเทพฯ: ซีเอ็ดดูเคชั่น.
- มนตรี พิรพลพัฒน์. (2540). “จริยธรรมกับภาวะผู้นำ: ศึกษาทัศนะนักวิชาการรัฐศาสตร์ในมหาวิทยาลัยแห่งประเทศไทยที่มีต่อผู้นำทางการเมือง”. **วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ**. คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์: มหาวิทยาลัยมหิดล.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- วสิน อินทสระ. (2549). **พุทธจริยศาสตร์**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ธรรมดา.
- วิรัช วิรัชนิภาวรรณ. (2549). **การพัฒนาเมืองและชนบทประยุกต์**. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ฟอร์เพช.
- ศิลาวัฒน์ ชัยวงศ์. (2561). “จริยธรรมของนักการเมืองในระบบการเมืองไทย”. **วารสารสังคมศาสตร์ปริทรรศน์**. ฉบับที่ 1 ปีที่ 6 มกราคม-มิถุนายน.
- สนธยา พลศรี. (2550). **เครือข่ายการเรียนรู้งานพัฒนาชุมชน**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: โอ.เอส.พรินติ้งเฮาส์.
- T.R. Batten. (1995). **Community and Their Development**. London: Oxford University Press.

Published by

**Wat Huay Hin Fon
Wang Thong Subdistrict, Phakdi Chumphon District,
Chaiyaphum Province**

<https://web.facebook.com/wadhuaihinfon>